

**T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI**

**ON İKİNCİ KALKINMA PLANI
(2024 – 2028)**

**AİLE, NÜFUS VE DEMOGRAFİK
DÖNÜŞÜM**

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

Ankara 2023

İÇİNDEKİLER TABLOSU

İÇİNDEKİLER TABLOSU	i
TABLolar LİSTESİ.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
KATILIMCI LİSTESİ.....	vi
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	4
2.1. Dünyada Aile Kurumuna Genel Bakış.....	4
2.1.1. Dünyada Yeni Teknolojiler ve Aile.....	5
2.1.2. Dünyada Kentleşme, Göç ve Aile.....	6
2.1.3. Dünyada İklim Değişikliği ve Aile.....	7
2.1.4. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Ulaşmada Aile Politikalarının Rolü.....	8
2.2. Dünyada Nüfusa ve Demografik Dönüşüme Genel Bakış	10
2.2.1. Dünyada Nüfusa Genel Bakış	10
2.2.2. Dünyada Demografik Dönüşüme Genel Bakış.....	13
2.3. Uluslararası Göç ve Demografik Dönüşüm.....	16
2.4. Covid-19 Salgınının Nüfus ve Demografik Dönüşüm Üzerine Etkileri	18
2.5. Demografik Dönüşüm ve Aile Yapısı	18
2.6. Türkiye’de Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşümde Güncel Durum	21
2.6.1. Ailede Güncel Durum	21
2.6.2. Nüfusa İlişkin Güncel Durum	33
2.6.3. Demografik Dönüşümde Güncel Durum	40
2.7. On Birinci Kalkınma Planında Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm	51
2.7.1. Ailenin Güçlendirilmesi	51
2.7.2. Dinamik Nüfus Yapısının Korunması.....	64
2.8. Türkiye’de Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşümdeki Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Mevcut Başlıca Sorunlar	66
2.8.1. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar.....	66
2.8.2. Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar.....	66
2.8.3. İnsan Kaynaklarından Kaynaklanan Sorunlar	67
2.8.4. Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar	67
3. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ.....	69
3.1. Uzun Vadeli Hedefler.....	69
3.2. On İkinci Kalkınma Planı (2028) Hedefleri	69

3.3. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar.....	69
3.3.1. Aileye Yönelik Temel Amaç ve Politikalar.....	70
3.3.2. Nüfus ve Demografik Dönüşüme Yönelik Temel Amaç ve Politikalar.....	76
3.4. Plan Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkisi....	79
3.5. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar	84
4. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	86
KAYNAKÇA	90
EKLER.....	100

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Uluslararası Aile Yılı Temaları.....	4
Tablo 2: UNICEF (2020) Dokümanında Aile Politikası ve Programlarıyla Yakın İlişkili Olarak Odağa Alınan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Hedefleri ve Göstergeleri.....	9
Tablo 3: Dünya, SKA Bölgeleri Seçilmiş Ülke Grupları ve Türkiye İçin, 2022, Olası 2030 ve Olası 2050 Yılları İçin Toplam Nüfus.....	11
Tablo 4: En Kalabalık On Ülke ve Türkiye'nin 1990, 2022 ve 2050 (Tahmin) Nüfusları.....	12
Tablo 5: Dünya, SKA Bölgeleri, Seçilmiş Ülke Grupları ve Türkiye İçin Cinsiyete Göre Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (yıl).....	14
Tablo 6: Dünya, SKA Bölgeleri, Seçilmiş Ülke Grupları ve Türkiye İçin Toplam Doğurganlık	16
Tablo 7: Aile (Hanehalkı) Tiplerinin Oranı	22
Tablo 8: Ekonomik Faaliyette Çalışan Çocuklara İlişkin Temel Göstergeler, 5-17 Yaş.....	29
Tablo 9: Cinsiyete ve Yaşa Göre Beklenen Yaşam Süresi	45
Tablo 10: Türkiye'de İş Yaşam Dengesinin Sağlanmasına Yönelik Mevcut Politikalar ve Düzenlemeler	60
Tablo 11: Eğitim Durumuna Göre Fiziksel, Cinsel ve Fiziksel veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı	62
Tablo 12: Anne ve Babalara Göre Çocuklara Verilen Cezalar, TAYA-2016.....	63
Tablo 13: Plan Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki Tablosu	79
Tablo 14: Ek-1 Türkiye'de İş Yaşam Dengesi Uygulamalarında Yasal Mevzuata Yönelik Tespit Edilen Boşluk ve İhtiyaçlar	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dünya Geneline Uluslararası Göçmen Sayısı ve Dünya Nüfusu İçindeki Uluslararası Göçmenlerin Oranı.....	17
Şekil 2: Yaşlı Nüfus Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 10 Ülke	20
Şekil 3: İllerdeki Tüm Aile (Hanehalkı) Tipleri Arasında Tek Kişilik Hanehalkı Tipolojisinin Oranı, Türkiye	22
Şekil 4: İllerdeki Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü, Türkiye	23
Şekil 5: Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı	23
Şekil 6: Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı	24
Şekil 7: İllerdeki Kaba Boşanma Hızı, Türkiye	24
Şekil 8: Boşanan Erkek ve Kadınların Yaş Örüntüsü, Türkiye.....	25
Şekil 9: Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı.....	26
Şekil 10: Hanelerde İnternet Erişim İmkânı ve Bireylerde İnternet Kullanımı	31
Şekil 11: BM Dünya Nüfus Tahminleri 2022 Çalışmasına Göre Türkiye Nüfus Projeksiyonları	34
Şekil 12. Türkiye'nin Nüfus Piramidi	35
Şekil 13: Toplam, Çocuk ve Yaşlı Bağımlılık Oranlarının Değişimi	36
Şekil 14: Yıllara Göre İl/İlçe Merkezleri ve Belde/Köyler Nüfusu Oranları.....	37
Şekil 15: Kent-Kır Sınıflamasına Göre Nüfusun Dağılımı	38
Şekil 16: Kent-Kır Sınıflaması ve Geniş Yaş Grubuna Göre Nüfus.....	38
Şekil 17: Türkiye'de Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı.....	41
Şekil 18: İllere Göre Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı	41
Şekil 19: Yaşa Özel Doğum Hızları.....	42
Şekil 20: Adölesan Doğurganlık Hızı	43
Şekil 21: Karşılammamış Aile Planlaması İhtiyacı, TNSA	44
Şekil 22: İllerde Kaba Ölüm Hızı.....	46
Şekil 23: Bebek Ölüm Hızı	47
Şekil 24: Beş Yaş Altı Ölüm Hızı	47
Şekil 25: Bebek Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda)	48
Şekil 26: Bebek Ölüm Hızının Uluslararası Karşılaştırması, (1.000 Canlı Doğumda).....	48
Şekil 27: Beş Yaş Altı Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda)	49
Şekil 28: Beş Yaş Altı Ölüm Hızının Uluslararası Karşılaştırması, (1.000 Canlı Doğumda) .	49
Şekil 29: Anne Ölüm Oranı, (100.000 Canlı Doğumda).....	50
Şekil 30: Anne Ölüm Oranının Uluslararası Karşılaştırması, (100.000 Canlı Doğumda).....	50

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AEP	: Aile Eğitim Programı
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EAGÜ	: En Az Gelişmiş Ülkeler
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ICPD	: International Conference on Population and Development (Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı)
IOM	: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
ÖİK	: Özel İhtisas Komisyonu
RİP	: Resmi İstatistik Programı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezleri
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
TAYA	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDH	: Toplum Doğurganlık Hızı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UAG	: Uluslararası Aile Günü
UAY	: Uluslararası Aile Yılı
UN DESA	: United Nations Department of Economic and Social Affairs (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNFPA	: United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
UNICEF	: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

KATILIMCI LİSTESİ

Başkan

Ahmet Sinan TÜRKYILMAZ

Hacettepe Üniversitesi

Raportör

Sutay YAVUZ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Koordinatörler

Melda MELLEŞ

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Seyithan YILDIRAK

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Üyeler (Alfabetik sıra ile)

Ahsen YILDIRIM

Milli Eğitim Bakanlığı

Alper ACAR

Türkiye İstatistik Kurumu

Aygül FAZLIOĞLU

Sosyoloji Derneği

Ayhan KAHRAMAN

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aylin BARAN

Hacettepe Üniversitesi

Ayşe YETİŞ BAYRAKTAR

Marmara Üniversitesi

Bilge ÖZBAY

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Burcu ÖZDEMİR OCAKLI

Ankara Üniversitesi

Buse DEMİRCAN

Gençlik ve Spor Bakanlığı

Cengiz SARAÇOĞLU

Milli Eğitim Bakanlığı

Davut OLGUN

Milli Eğitim Bakanlığı

Derya GÜMÜŞ

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Ebru ÖZYİĞİT

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Emine ARSLAN PAULİ

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

Emsal Burçak KARACAOĞLU

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Filiz BİLGE	Hacettepe Üniversitesi
Gökhan YILDIRIMKAYA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
Gülşel SÖNMEZ	Milli Eğitim Bakanlığı
Hasan DENİZ	Anne Çocuk Vakfı
Mehmet Fatih AYSAN	Marmara Üniversitesi
Merve OĞUZ ERPİŞ	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Neriman KAYA	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Onur SİDAR	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Oya HAZER	Hacettepe Üniversitesi
Rüçhan ULUTAŞ AYTEN	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Salih KÖSE	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Veysi KASSAP	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Zeynep ÇOPUR	Hacettepe Üniversitesi
Zeynep GÜLER	Milli Eğitim Bakanlığı

YÖNETİCİ ÖZETİ

On İkinci Kalkınma Planı Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu, Türkiye’deki aile, nüfus ve demografik dönüşüm konusundaki güncel gelişmeleri değerlendirerek yakın vadeli (2024-2028) ve uzun vadeli (2053 vizyonunu içeren) kalkınma politikası önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan rapor, dünyadaki ve ülkemizdeki aile, nüfus ve demografik dönüşüm alanlarındaki gelişmeleri incelemekte ve bu gelişmelere uygun amaçlar, politikalar ve tedbirler sunmaktadır. Bu öneriler, esas itibarıyla Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefleri ile uyumlu bir şekilde 2053 vizyonu doğrultusunda hazırlanmıştır.

Günümüzde, dünya genelinde aileler, dijitalleşme ve yeni teknolojilerin yaygın kullanımı, kentleşme, göç ve iklim değişikliği gibi küresel gelişmelerle karşı karşıya kalmaktadır. Aile kurumu ile ilgili bu tür gelişmeler, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1993 yılından bu yana her yıl 15 Mayıs’ta kutlanan Uluslararası Aile Günü (UAG) vesilesiyle dünya gündemine taşınmaktadır. Uluslararası ve ulusal kurumların, aileleri destekleyici ve güçlendirici politikalar oluştururken özellikle yoksulluk, sağlık, eğitim, kadın-erkek eşitliği, genç işsizliği ve şiddet gibi konuları önceliklendirmeleri tavsiye edilmektedir. Bu bağlamda hazırlanacak aile politikalarının, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmayı hızlandırıcı bir etki yaratacağı düşünülmektedir.

Dünya genelindeki nüfus dinamikleri, yakın ve orta vadede Sahra Altı Afrika bölgesinde nüfusun önemli ölçüde artacağını göstermektedir. Buna karşılık, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin nüfus büyüklüklerinin önemli bir değişim göstermeyeceği öngörülmektedir. Türkiye’nin yer aldığı Kuzey Afrika ve Batı Asya bölgesinin nüfusunun ise 21. yüzyılın ortasına kadar yaklaşık 200 milyon kişi artması beklenmektedir.

Dünya genelindeki demografik değişimlere baktığımızda, doğumda beklenen yaşam süresinin arttığı, doğum oranlarının düştüğü ve uluslararası göçün önemli bir faktör haline geldiği görülmektedir. 2019 yılından sonra yaşanan Covid-19 salgını, dünya genelinde aile ve nüfus dinamiklerini etkileyen en önemli gelişme olarak öne çıkmaktadır.

Dünya genelinde, bireysel özgürlükler söylemi altında medya platformları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülen tektipleştirme ve cinsiyetsizleştirme eğilimleri, aile yapısını ve toplumsal değerleri tehdit eden baskıcı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu durum,

özellikle çocuklar ve gençler başta olmak üzere aile bireylerinin korunmasına duyulan ihtiyacı giderek artırmaktadır.

Ülkemizde son yirmi yılda aile (hanehalkı) büyüklüklerinin küçüldüğü, tek ebeveyn ve tek kişilik hanehalklarının yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Yoksulluk, hala ailelerin yaşam koşullarını etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Son yıllarda, dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de Covid-19 salgını ve bölgesel istikrarsızlıkların ekonomik zorluklara yol açması nedeniyle, özellikle yoksulluk riski altındaki grupların yaşam koşulları daha da zorlaşmıştır. Bu gelişmelere ek olarak ailelerin güvenli ve uygun koşullarda barınma sorunu da daha belirgin hale gelmiştir.

Türkiye’de son yirmi yılda altyapı olanaklarının gelişmesi, ailelerde her yaş grubundaki üyelerin internete erişimini artırmıştır. Dijitalleşme, uzakta bulunan aile üyeleri arasında iletişimi ve haberleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Ancak, dijital bağımlılık, aile içi ilişkilerde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Ayrıca, siber suçlar ve özellikle gençler arasında siber zorbalık ve şiddet olaylarında artış yaşandığına dikkat çekilmektedir.

Ülkemizde demografik dönüşümde dünya genelindeki eğilimlere benzer gelişmeler yaşanmaktadır. Her iki cinsiyette de ortalama ilk evlenme yaşı istikrarlı şekilde yükselmektedir. Son beş yılda kaba evlenme hızı azalırken kaba boşanma hızı artmıştır. Ölüm hızlarındaki istikrarlı azalmayla birlikte doğumda beklenen yaşam süresi 2017-2019 döneminde 78,6 yıla ulaşmıştır. Doğumlardaki azalma doğurganlık düzeyinin son beş yılda nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,1’in altında kalmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler Türkiye’de doğurganlığın demografik geçiş sonrası düşük düzey doğurganlığa evrildiğini göstermektedir.

Demografik dönüşümün en önemli ve geri dönüşü olmayan sonuçlarından biri, nüfus yaşlanması olgusunun Türkiye’de de gözle görülür hale gelmesidir. Yakın gelecekte dünya nüfusunda olduğu gibi Türkiye’de de yaşlanan nüfus yapısıyla ilgili gelişmeler önemli bir gündem maddesi olacaktır. Ayrıca, son yıllarda Türkiye’nin nüfus dinamiklerini etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkan düzenli ve düzensiz göçün artışı da dikkate alınmalıdır.

On Birinci Kalkınma Planı kapsamında benimsenen “Nitelikli İnsan Güçlü Toplum” hedefine yönelik olarak, ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması politikaları gereği kamu kurumları, aile ve nüfusa yönelik eğitim ve destek faaliyetlerini sürdürmektedir. Son beş yılda, bu alanlara yönelik veri ve resmi istatistik üretiminde, çeşitli kurumlar tarafından gerçekleştirilen saha araştırmalarının sayısında bir artış yaşanmıştır. Bununla birlikte, aile,

nüfus ve demografik dönüşümle ilgili hedeflere ulaşmada, mevzuat, kurumsal yapılanma, insan kaynakları ve altyapı kaynaklı bazı sorunların engeller oluşturduğu anlaşılmaktadır.

2053 vizyonu çerçevesinde planlanan On İkinci Kalkınma Planı kapsamında Türkiye'nin aile, nüfus ve demografik değişim alanındaki gelişmelere odaklanarak aile içinde refah ve mutluluğun arttığı, kuşaklar arası dayanışma ve iş birliğinin sürdürüldüğü, aile içi şiddete yer olmadığı, cinsiyet eşitliğinin sağlandığı, nüfus potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirildiği, doğurganlık düzeyinin sürdürülebilir olduğu, uzun ve sağlıklı yaşamın tüm toplum kesimleri tarafından deneyimlendiği, göç dinamiğinin nüfus dengesini koruduğu bir ülke olma hedeflerine odaklanılmaktadır.

Bu çalışmada, On İkinci Kalkınma Planı döneminde aile ve nüfus alanlarında toplam 9 temel amaç önerilmiştir. Aile alanında önerilen başlıklar şunlardır: “Ailenin Güçlendirilmesi”, “Aileye Yönelik Eğitimler”, “Aileye Yönelik Kamu Hizmetleri”, “Ailenin Desteklenmesi”, “Kurumlar Arası İş Birliği ve Mevzuat Güncelleme”, “Aile Dostu Mekânlar”, “Dijitalleşmenin Yönetilmesi”, “Kadın Erkek Eşitliği” ve “Aile İçi Şiddetle Mücadele”.

Nüfus ve demografik dönüşüm alanında ise toplam 6 başlık altında temel amaçlar önerilmiştir: “Nüfusun Dağılımı”, “Çocuk ve Genç Nüfus”, “Göçmen Nüfus”, “İç Göç”, “Yenileme Seviyesi Doğurganlık” ve “Üreme Sağlığı Hizmetleri”.

Belirlenen amaçlar ve politikalar, Türkiye'nin aile, nüfus ve demografik değişim konularındaki hedeflerini ve stratejilerini yansıtmaktadır. Toplamda, bu hedeflerin uygulanması için 51 politika ve tedbir aile alanında, 23 politika ve tedbir ise nüfus ve demografik dönüşüm alanında belirlenmiştir.

Plandaki amaçlar ve politikalar, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyumlu olarak tasarlanmıştır. Böylelikle planda ileri sürülen tespit ve öneriler, SKA'lar arasında yer alan “yoksulluğa son verme”, “açlığa son verme”, “sağlıklı ve kaliteli yaşam standartlarına ulaşma”, “nitelikli eğitim”, “cinsiyet eşitliği” ve “insana yakışır iş ve ekonomik büyümeyi sağlama” hedeflerine katkı sağlayacak şekilde oluşturulmuştur.

1. GİRİŞ

Aile en temelde “*evlilik, soy bağları ya da evlat edinme üzerine kurulan, çoğunlukla anne, baba ve çocuklardan, soydaş akraba bireylerden oluşan, görece olarak sürekli ve iş bölümüne dayalı ekonomik bir birim özelliği gösteren toplumsal kurum*” olarak tanımlanmaktadır (TÜBA, 2011). Aralarında soy ve kan bağı bulunan aile üyeleri arasındaki etkileşimler kuşaklar boyu devam edebilir (TBMM, 2016). İşlevleri açısından aile kurumuna bakıldığında; biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, toplumda maddi ve manevi birikimini yeni kuşaklara aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuki yönleri bulunan toplumsal bir birim olduğu görülür (DPT, 2001).

Aile evrensel bir toplumsal kurum olarak kabul edilmekle birlikte, toplumsal yaşamın olduğu her durumun kendine özgü bir aile biçimi vardır. Bununla birlikte aile tanımının da ortaya koyduğu üzere aile üyelerinin, özellikle de yetişkinlerin, çocukların yetişmesi ve korunması konularında önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Günümüzde çocuklara karşı olan bu temel sorumluluğun yanı sıra demografik dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan nüfus yaşlanması ile üst kuşağın da yaşamının son evresinde korunması ve bakılması sorumluluğu ön plana çıkmaktadır. Bu durumda aile kuşak ilişkilerine göre “*ana, baba ve çocuklardan oluşan en küçük sosyal grup*” olarak da ele alınabilir (Winch, 1963).

Sosyolojik açıdan aile kurumunun çok sayıda tanımı bulunmakla birlikte temel olarak bu tanımlar esasen evlilik ve kan bağlarına dayanan toplumsal birimleri kavramsallaştırmaktır (Hançerlioğlu, 1986). Aile kurumunun hukuki açıdan çerçevesinin çizilmesi de önemlidir. Anayasamızın üçüncü bölümünün birinci fıkrasında, “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır” denilmektedir. Anayasaya göre ailenin huzur ve refahının sağlanması, anne ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması devletin görevleri arasındadır (md 41/2). Medeni Kanunumuzda ise aile kavramı birbirinden farklı üç anlamda düzenlenmiştir. Buna göre dar anlamda aile kavramı “evlilik birliği” şeklinde ele alınmakta ve “eşlerden oluşan birliktelik” olarak anlaşılmaktadır. Geniş anlamda aile ise çocukların da dâhil olduğu “velayet ailesi” olarak anlaşılmaktadır. Buna göre Medeni Kanunumuzda geniş anlamıyla aile, 335-363 maddeleri arasında “ana, baba ve çocukların birbirlerine karşı olan hak ve sorumlulukları” hüküm altına alınarak düzenlenmiştir. En geniş anlamda aile ise; eşler ve çocuklardan başka gerek kayın

hısımları gerekse sözleşme ilişkisi nedeni ile işçi, çırak, hizmetçi veya benzeri sebeplerle ev halkı olarak bir çatı altında yaşayanlardan meydana gelmekte ve “ev düzeni” adı altında ele alınmaktadır (Könezoğlu, 2006). 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu madde 3/1’e göre “Aile: Aynı soydan olup, bir aile sıra numarası altında kayıtlı olan kişiler ile onların eş ve çocukları” olarak tanımlanmaktadır (5490 Nüfus Hizmetleri Kanunu, 2006).

Aile, birey ve toplum arasında bağlantıyı sağlayan bir kurumdur. Bu nedenle, sağlıklı ve güçlü aile söz konusu etkileşim ağının sağlıklı çalışması anlamına gelmektedir. Sosyoekonomik ve kültürel farklardan bağımsız olarak üyeleri arasında haklar ve sorumluluklar dengesini kurabilmiş olan aileler sağlıklı aile olarak tanımlanır (TBMM, 2016). Hiç şüphesiz sağlıklı ve güçlü bireylerin ve toplum yapısının oluşması, ailelerin işlevlerini tam, doğru ve yeterli düzeyde yerine getirmesine bağlıdır.

Nüfus terimi “bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı, popülasyon” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Türkiye nüfusu, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2007 yılında yerleşim yerleri nüfus bilgilerinin güncel olarak tutulması ve nüfus hareketlerinin düzenli olarak izlenebilmesi için kurulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) üzerinden takip edilmektedir. ADNKS’ye göre Türkiye nüfusu; Türkiye sınırları içinde ikamet eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını ve yabancı uyruklu kişileri¹ kapsamaktadır.

Türkiye’de nüfusun sayısal büyüklüğü ve kompozisyonu, 20. yy. ikinci yarısından beri ülke genelinde gerçekleşmekte olan demografik dönüşüm ya da demografik geçiş ile değişmektedir (Koç, Eryurt, Adalı, & Seçkiner, 2010). Demografik dönüşüm veya demografik geçiş, nüfuslardaki yüksek ölümlülük ve yüksek doğurganlık düzeylerinden, düşük ölümlülük ve düşük doğurganlık düzeylerine doğru geçişi ifade etmektedir. Demografik dönüşümün gerçekleşmesini sağlayan süreçler aile kompozisyonları ve aile içi ilişkiler üzerinde doğrudan veya dolaylı, kısa veya uzun vadeli olarak etki yapan gelişmeleri içerir (Yavuz, Türkiye’de Aile Yapısı ve Kültürü, 2020). Son yirmi yıldan beri takip edilen demografik göstergeler; Türkiye’nin doğumların ve ölümlerin yüksek olduğu dönemlerden her ikisinin de düşük olduğu

¹ “Yabancı uyruklu nüfus kapsamında; referans tarihinde geçerli ikamet veya çalışma iznine sahip kişiler, uluslararası koruma kimlik belgesi gibi ikamet izni yerine geçen kimlik belgesi olan ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan kişiler ve izinle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkmış referans tarihinde geçerli adres beyanı olan mavi kart hamili kişiler değerlendirilmiştir. Kurs, turizm, bilimsel araştırma vb. nedenlerle 3 aydan kısa süreli vize veya ikamet iznine sahip yabancılar ile geçici koruma statüsüyle ülkede bulunan Suriyeliler nüfusa dâhil değildir.” (TÜİK, 2023a).

zamanlara geldiğini, dolayısıyla da ülkenin demografik dönüşümü tamamlamaya çok yakın bir dönemde olduğunu göstermektedir (Ergöçmen & Çelik, 2022).

On İkinci Kalkınma Planı Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonunun amacı, Türkiye’deki aile, nüfus ve demografik dönüşüm konusundaki güncel gelişmeleri değerlendirerek yakın (2024-2028) ve uzun vadeli (2053 vizyonunu içeren) kalkınma politikası önerileri geliştirmektir. Bu itibarla hazırlanan bu raporun ülkemizin aileye, nüfusa ve demografik dönüşüme ait özelliklerini etkin bir şekilde değerlendirerek nitelikli kentleşmenin sağlanması; bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınmanın sağlanması; beşerî sermayenin güçlendirilmesi, dijitalleşmenin getirdiği fırsatlardan yararlanılması ve olası zararlı etkilerine karşı önlem alınması hedeflerine katkı sunması beklenmektedir.

2. MEVCUT DURUM ANALİZİ

2.1. Dünyada Aile Kurumuna Genel Bakış

Aileler, toplumların maddi yaşam koşulları, değerleri ve bireylerin tercih ve pratiklerinin farklılığına göre değişebilmektedir. Günümüzde; ekonomik gelişmeler, kentleşme, demografik dönüşüm, endüstrileşme, sivil toplum ve sosyal hareketler, ulaşım ve kitle iletişimi, dijitalleşme, kadın erkek eşitliği ve kuşaklararası ilişkilerin değişimi vb. nedenlerle aile kurumunda değişim hızlanarak farklılaşma ve çeşitlenme daha önceki dönemlere göre artmaktadır.

Aile kurumu ile ilgili küresel düzeydeki gelişmeleri dikkate alan BM Genel Kurulu, 20 Eylül 1993 tarihinde aldığı kararla her yıl 15 Mayıs tarihini Uluslararası Aile Günü (UAG), 1994 yılını da Uluslararası Aile Yılı (UAY) olarak ilan etmiştir. Bu tarihten sonra her UAG’de aile kurumunu ilgilendiren belirli temalar ele alınarak gündeme getirilmektedir. Bu temalar esasen küresel düzeyde aile kurumuna ilişkin sorun ve ihtiyaçları ilgilendiren ve bu nedenle aile politikası alanında gündeme getirilmesi ve geliştirilmesi tavsiye edilen konular olarak görülebilir. 2014 yılından beri UAG dolayısı ile gündeme getirilen temalar Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Aile Yılı Temaları (2014-2022)

Yıl	Tema Başlığı
2014	Kalkınma Amaçlarına Ulaşmada Ailenin Önemi: UAY +20
2015	Erkekler İş Başında? Günümüz Ailelerinde Cinsiyet Eşitliği ve Çocuk Hakları
2016	Aileler, Sağlıklı Yaşamlar ve Sürdürülebilir Gelecek
2017	Aileler, Eğitim ve Refah
2018	Aileler ve Kapsayıcı Toplamlar
2019	Aileler ve İklim Eylemi: Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) 13
2020	Kalkınmada Aileler: Kopenhag ve Pekin +25
2021	Aileler ve Yeni Teknolojiler
2022	Aileler ve Kentleşme
2023	Aileler ve Demografik Değişim

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü (UN DESA), 2023a

UAG dolayısı ile her yıl gündeme getirilen aileler; yoksulluk ve açlığın azaltılması, sağlık ve üreme sağlığı sorunları, cinsiyete ve yaşa dayalı şiddet, bakım ve ev sorumlulukları, iş-aile dengesi ve cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında uygulanacak sosyal kalkınma politikalarının hedef birimi haline gelmiştir. 2020 yılından beri ise dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını

ile birlikte, sosyal politika yatırım ve uygulamalarının en hassas durumdaki birey ve aileleri koruyacak şekilde yönlendirilmesinin gereği daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Nitekim bu dönemde aileler beklenmedik bu krizin yükünü üstlenmek durumunda kalmıştır. Günümüzde Covid-19 salgının oluşturduğu zorlu koşullar karşısında ekonomiler ve toplumsal yaşam yeniden normal koşullara dönme çabası içindedir. Bu dönemde toplumsal yaşamın farklı alanlarında artmış olan eşitsizliklerin oluşturduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırma hedefi, sosyal politika yapıcı ve uygulayıcıları için önemli hale gelmiştir. Dolayısı ile gerek aileler arasında gerekse ailelerin içinde daha fazla eşitlik sağlamaya yönelik politika araç ve uygulamalarına yönelik arayışların önümüzdeki dönemde gündemdeki yerini koruyacağı söylenebilir.

Son iki yılın UAG gündemlerine bakıldığında ise dünya genelinde küresel nüfusun sosyal yaşantısını şekillendiren mega-eğilimlerin aile kurumu üzerindeki etkilerinin ele alındığı görülmektedir. Toplumsal hayatı dramatik şekilde etkileyen bu mega eğilimler; *yeni teknolojiler, hızlı kentleşme ve göç, demografik dönüşüm, iklim değişimi* şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1. Dünyada Yeni Teknolojiler ve Aile

Yeni teknolojiler, aile yapılarını ve aile içi ilişkileri günümüzde çok yönlü şekilde etkilemektedir. Öncelikle, tıp alanındaki gelişmeler ortalama insan ömrünün uzamasını sağlayan önemli unsurlardan birisi olmaya devam etmektedir. Bu durum ailelerde yaşlı bireylere bakım sorumluluğunun süresinin de uzayacağı anlamına gelmektedir. İkinci olarak, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki (BİT) gelişmeler sayesinde aile içinde engelli ve yaşlı bireyler bir ölçüde otonomi kazanabilmektedir. Teknolojik gelişmeler bu anlamda söz konusu kişilerin aile içi ilişkilere daha aktif şekilde katılmalarına destek olacak yönde ilerlemektedir. Üçüncü olarak ise internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte uzaktan çalışma ve eğitim faaliyetleri ailelerin günlük yaşam rutinlerini yeniden düzenleyecek düzeye gelmektedir. Covid-19 salgını sırasında bilhassa çalışma ve eğitim yaşamında meydana gelen gelişmeler, ailelerin bu teknolojilerin oluşturduğu etkilerle karşılaşma sürecini hızlandırmıştır. Bu anlamda özellikle üyeleri beyaz yakalı işlerde çalışan ailelerde iş ve aile yaşamı dengesini kurma sorunları baş göstermektedir. Benzer şekilde internet üzerinden kurulan sosyal ağlar ve çevrimiçi platformların yaygın ve yoğun kullanımı, aile üyeleri arasındaki etkileşimleri bir yandan genişleten ve kolaylaştıran diğer yandan da kısıtlayan etkilerde bulunmaktadır.

Dijital teknolojiler alanındaki gelişmeler aile yapısı ve aile içi ilişkiler üzerinde çok yönlü ve yoğun etkiye bulunmaktadır. Covid-19 salgını döneminde meydana gelen gelişmeler ekonomik ve sosyal faaliyetlerin dijital ortama taşınmasını hızlandırmıştır. Bu durum farklı yerleşim yerlerinde ve koşullarda yaşayan ailelerin yüksek kaliteli geniş bant hizmetlerine uygun fiyatlarla erişememe sorunsalını gündeme getirmiştir.

Türkiye, OECD ülkeleri arasında dijital olanaklara erişimde uçurumun en fazla olduğu ülkeler arasındadır (OECD, 2021). Kırsal alanlarda yaşayan aileler bu anlamda kentsel alanlarda yaşayan ailelere göre daha kısıtlı imkanlara sahiptir. Ailelerde ise dijital uçurum teknolojik araçlara erişimden ziyade bu araçları kullanma yetisindeki farklılıklarda kendisini göstermektedir. Aile üyeleri arasında cinsiyete ve yaşa göre dijital araç ve hizmetlerin kullanımı farklılaşmaktadır. Genel olarak kadın ve/veya daha ileri yaştaki aile üyeleri dijital araçları kullanma becerisi bakımından olumsuz ayrılmaktadır (TÜİK, 2022a). Öte yandan aileler ve aile üyeleri, teknoloji kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan “ekran yorgunluğu”, “siber zorbalık” ve “ebeveyn tükenmişliği” gibi dijitalleşmeyle ilgili sorunlardan farklı düzeylerde etkilenmektedir.

2.1.2. Dünyada Kentleşme, Göç ve Aile

Kentleşme ve göç, dünya genelinde ailelerin yaşamını ve refahını şekillendiren en önemli mega eğilimler arasındadır. Birbiri ile yakın ilintili bu iki eğilim; uygun fiyatlı ve güvenilir barınma olanaklarını, çocuk ve gençlerin gelişimlerini sağlayacak mekânlara erişimi, yeşil alanların yaygınlığını, sivil yaşama katılımı, toplumsal yaşama uyum ve istikrarı belirleyerek aile kurumunu ve yaşantısını çok yönlü şekilde etkilemektedir. BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi’nin 2022 yılında sunduğu rapora göre, kalkınmış ülkelerde kentli nüfus genel nüfusun %70’ten fazlasını kapsarken, kentli genel nüfusa oranının %40’ın altında olduğu bölgelerin başında Sahra-altı Afrika’sı ve Güney Orta Asya bölgesi gibi kalkınmamış bölgeler gelmektedir (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi (UN DESA), 2022a).

Modern kentlerde nüfus yoğunluğu hayli yüksektir. Kişilerin ev ve aile dışı yaşamlarında yüz yüze gerçekleşen, uzun süreli ve sosyal etkileşimin güçlü olduğu birincil ilişkiler azalır. Buna karşın daha resmi, kısa süreli, duygusal ve sosyal etkileşimin zayıfladığı ikinci ilişkiler baskın çıkmaya başlar. Bu tür dönüştürücü dinamikler, aileler üzerinde de etkisini gösterir. Akrabalık, komşuluk ve hemşerilik gibi sosyal ilişkilerin yoğun yaşandığı birliktelikler zayıflar. Bireysellik ve otonominin değerler sıralamasında öne çıkmasıyla birlikte,

aile üyelerinin ayrı hanelerde yaşama eğilimi de yükselir. Örneğin, genç yaştakiler arasında evlenmeden önce eğitim veya çalışma gibi nedenlerle ailelerinden ayrılarak ayrı hanelerde yaşamaya eğilim yaygınlaşır. Benzer şekilde, eşini kaybeden yaşlılar arasında da çocuklarının yanına taşınma yerine, mümkün olduğunca kendi hanesinde tek başına yaşama yönelimi ortaya çıkmaktadır. Kentsel alanlarda kadınların eğitim ve ücretli çalışma olasılığı daha yüksektir, diğer yandan boşanmalar da daha yaygındır (Yavuz, 2020).

Nitekim, 2022 yılı UAG'nin teması "Aileler ve Kentleşme" olarak belirlenmiştir (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü (UN DESA), 2023a). Kentleşme ve göçün sürdürülebilir şekilde yönetilmesi, SKA'lar arasından; Amaç-1 "Yoksulluğu sona erdirmek", Amaç-3 "Açlığa son vermek", Amaç-10 "Eşitsizlikleri azaltmak" ve Amaç-11 "Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar oluşturmak" amaçlarına hizmet ederek ailelerin gelişimine katkı sağlayacaktır (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi (UN DESA), 2022c).

2023 yılı UAG'nin teması ise Aile ve Demografik Değişim olarak belirlenmiştir (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü (UN DESA), 2023a). Düzenlenen etkinlikte yaşlanma ve nesiller arası dayanışma gibi temalarda güncel bilgiler paylaşılması ve aile yaşamına etkisinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Tüm düzenledikleri etkinlikler ile esasen demografik değişikliklerin aileler üzerindeki etkisi konusunda farkındalık yaratmayı ve ailelerin refahını destekleyen politika ve uygulamaları teşvik etmeyi amaçlamıştır (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü (UN DESA), 2023b).

2.1.3. Dünyada İklim Değişikliği ve Aile

İklim değişikliği, küresel düzeyde hemen herkesi etkileyen bir gelişme olmakla birlikte günümüzde Orta Doğu, Afrika, Güney Asya ve Pasifik bölgelerinde yaşayan insanları daha olumsuz şekilde etkilemektedir (BM, 2022).

İklim değişikliği öngörülemez hava olaylarına ve aşırı sıcaklık artışına, tarım ürünlerinin bozulmasına, su baskınlarına, sellere ve su kaynaklarının kaybolmasına yol açmaktadır. İklim değişikliğine bağlı oluşan bu olumsuz koşullardan en çok yoksul aileler, azınlık grupları, engelli bireyler ve çocuklar etkilenmektedir (UNDP, 2022). Aşırı sıcaklıkların yaşanması özellikle kırsal alanlarda yaşayan ailelerin gıda ve temiz suya erişimde sorun yaşamalarına, daha düşük gelir ve kötüleşen sağlık durumu ve artan yoksullukla karşılaşmalarına yol açmaktadır. Aileler bu duruma uyum sağlamak için bulundukları ülkelerden başka yerlere veya başka ülkelere göç etmeye çalışmaktadır. Kır kökenli yoksul

ailelerin, hâlihazırda yeterli hizmet sunamayan kentlerin varoşlarında yoğunlaşması başta sosyal dışlanma ve eşitsizlik, iç kargaşa ve çatışma gibi sosyal problemleri beraberinde getirmektedir.

Uluslararası kurumlar iklim değişikliğinin aileler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri hafifletmek üzere ülkelere; iklim değişikliğine ilişkin kısa ve uzun dönemli planlar yapmalarını, yenilebilir enerji kaynaklarının kullanılmasının yaygınlaştırılmasını, Paris Anlaşması gibi uluslararası anlaşmaların kabul edilmesini tavsiye etmektedir (UNDP, 2022). Bu kapsamda hem ekonomik hem de çevresel sürdürülebilirliği sağlamak üzere yapılması gerekenleri ifade eden “yeşil dönüşüm” kavramı gündeme gelmektedir. Günümüzde bu kavram bağlamında yeni iş ve meslek alanlarının ortaya çıkması söz konusudur (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2022).

2.1.4. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Ulaşmada Aile Politikalarının Rolü

2010 yılında, UAY’nin onuncu yıldönümü üzerine BM Genel Sekreterliği tarafından yayımlanan deklarasyonda, toplumların ve toplulukların istikrarı ve tutarlılığının büyük ölçüde aile kurumu tarafından sağlanmasına karşın kalkınma hedeflerine ulaşmada ailelerin katkısının büyük ölçüde göz ardı edildiği belirtilmektedir (BM Genel Sekreterliği, 2010). Aslında kalkınma amaçlarına ulaşılmasının büyük oranda ailelerin bu amaçlar doğrultusunda güçlendirilmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Günümüzde aile kurumunun, aileye yönelik politikalar ve kalkınma bağlantısından ziyade sürdürülebilir kalkınma perspektifinden ele alındığı söylenebilir.

“Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi”, 25 Eylül 2015 tarihinde gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde kabul edilmiştir. SKA’lar temel olarak küresel toplumda tüm insanların belirli bir refah düzeyinde yaşaması için tespit edilen amaçları göstermektedir. Bu amaçlara ulaşmak için gerekli olan araçlar ise hedef ve göstergeler şeklinde tanımlanmıştır. Amaç, hedef ve göstergeler esasen bir eylem planı oluşturacak şekilde dünya gündeminde yer almaktadır. 2030 yılına değin hayata geçirilmesi hedeflenen bu eylem planında 17 SKA, 169 hedef ve 248 gösterge yer almaktadır (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi (UN DESA), 2022b).

Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminin gösterge sisteminin takibi, verilerin derlenmesi, izlenmesi, üretilmeyen göstergelere ilişkin çalışmalar yapılmasının teşvik edilmesi ve veri dağıtımından TÜİK sorumludur. Türkiye’nin SKA doğrultusunda son on yılda

kat ettiği mesafe ve güncel durumu, TÜİK tarafından hazırlanan bir portal ile 23 Aralık 2022 tarihinde kamuoyuna duyurulmuştur (TÜİK, 2022b).

BM Çocuklara Yardım Fonu (BM-UNICEF) tarafından 2020 yılında yayımlanan “Aileler, Aile Politikası ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Raporu”nda belirtildiği üzere ailelere ilişkin gelişmeler ve aile politikaları sosyal kalkınmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla ailelere yönelik yürütülen politikalar doğrudan ve dolaylı şekillerde SKA’ya ulaşılmasına etki yapacaktır. Bu bağlamda raporda politika yapıcı ve uygulayıcıların aileye ilişkin politika geliştirirken “*yoksulluk, sağlık, eğitim, kadın erkek eşitliği, genç işsizliği ve şiddet*” şeklinde belirlenen altı alanı özellikle dikkate almaları önerilmektedir. Bu altı alana ilişkin geliştirilmesinin ve uygulanmasının önemli olduğu düşünülen konular ise SKA’nın hedefleri ve göstergelerinde somutluk kazanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası ve ulusal kurumların aile politikaları geliştirirken Tablo 2’de gösterilen hedefler ve göstergeleri önceliklendirmeleri tavsiye edilmektedir.

Tablo 2: UNICEF (2020) Dokümanında Aile Politikası ve Programlarıyla Yakın İlişkili Olarak Odağa Alınan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Hedefleri ve Göstergeleri

Alan	Amaç	Hedefler ve Göstergeler
Yoksulluk	Amaç 1. Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek	Hedef 1.1. Günde 1,25 dolardan daha az bir parayla geçinen insanların sayısı şeklinde ölçülerek tanımlanan aşırı yoksulluğun 2030’a kadar herkes için, her yerde ortadan kaldırılması
		Hedef 1.2. 2030’a kadar ulusal tanımlara göre bütün boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranının en az yarıya indirilmesi
Sağlık	Amaç 3. Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak	Hedef 3.4. 2030’a kadar bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümlerin, bu hastalıkların önlenmesi ve tedavisi yoluyla üçte bir oranında azaltılması ve akıl ve ruh sağlığının ve esenliğinin geliştirilmesi
		Hedef 3.4.1. Kalp damar hastalıkları, kanser, diyabet ve kronik solunum hastalığına bağlı ölümlerin oranı
		Hedef 3.4.2. İntihar ölüm oranı
Eğitim	Amaç 4. Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek	Hedef 4.1. 2030’a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli bir ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamalarının ve böylece ilgili ve etkili öğrenme çıktılarının elde edilmesinin sağlanması

Tablo 2: (Devam)

		Hedef 4.2. 2030'a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının onları ilköğretime hazır hale getirecek kaliteli okul öncesi eğitime erişimlerinin güvence altına alınması
Kadın Erkek Eşitliği	Amaç 5. Kadın erkek eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek	Hedef 5.1. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın her yerde sona erdirilmesi Hedef 5.4. Ücretsiz bakım ve ev işlerinin kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ve hane ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasının geliştirilmesi yoluyla tanınması ve değer görmesi
Genç İstihdamı	Amaç 8. İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek	Hedef 8.5. 2030'a kadar gençler ve engelliler de dâhil bütün kadın ve erkeklerin tam ve üretken istihdama ve insana yakışır işlere erişimlerinin sağlanması ve eşit işe eşit ücret ilkesinin tam olarak benimsenmesi
Şiddeti Bitirmek	Amaç 16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak	Hedef 16.1. Şiddetin tüm biçimlerinin ve şiddete bağlı ölüm oranlarının her yerde büyük ölçüde azaltılması Hedef 16.2. Çocuk istismarının, sömürsünün, ticaretinin ve çocuklara karşı şiddet ve işkencenin her türünün sona erdirilmesi Hedef 16.9. 2030'a kadar herkese doğum kaydı dâhil yasal kimlik kazandırılması

Kaynak: Richardson, ve diğerleri, 2020

2.2. Dünyada Nüfusa ve Demografik Dönüşüme Genel Bakış

Bu bölümde Sürdürülebilir Kalkınma Bölgeleri kırılımında dünya nüfusunun güncel durumu ve 21. yy.'daki gelişimi hakkında bilgiler verilmektedir.

2.2.1. Dünyada Nüfusa Genel Bakış

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi tarafından yayımlanan “Dünya Nüfus Tahminleri 2022 Raporu”na göre küresel nüfusunun 15 Kasım 2022 tarihi itibarıyla 8 milyar kişiye ulaştığı tahmin edilmektedir (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü, 2022a). Söz konusu Raporda yer alan nüfus tahminleri, küresel dünya nüfusunun 2030'da 8,5 milyar, 2050'de 9,7 milyar ve 2100'de 10,4 milyar civarına kadar artabileceğini göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Dünya, SKA Bölgeleri Seçilmiş Ülke Grupları ve Türkiye İçin, 2022, Olası 2030 ve Olası 2050 Yılları İçin Toplam Nüfus (milyon)

	Nüfus (milyon olarak)		
Bölgeler	2022	2030	2050
Tüm Dünya	7.942	8.512	9.687
Sahra Altı Afrika	1.152	1.401	2.094
Kuzey Afrika ve Batı Asya	549	617	771
<i>Türkiye</i>	85	89	96
Orta ve Güney Asya	2.075	2.248	2.575
Doğu ve Güneydoğu Asya	2.342	2.372	2.317
Latin Amerika ve Karayipler	658	695	749
Avusturalya ve Yeni Zelanda	31	34	38
Okyanusya*	14	15	20
Avrupa ve Kuzey Amerika	1.120	1.129	1.125
En Az Gelişmiş Ülkeler	1.112	1.328	1.914
Gelişmekte Olan Karayla Çevrili Ülkeler	557	664	947
Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri	74	79	87

*Avustralya ve Yeni Zelanda hariç

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal İşleri Birimi Nüfus Bölümü, 2022a ve 2022b

2022 yılı itibarı ile Orta ve Güney Asya (2,1 milyar) ve Doğu ve Güneydoğu Asya bölgeleri (2,3 milyar) dünya nüfusunun en kalabalık olduğu bölgelerdir. Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan her biri 1,4 milyarlık nüfusları ile gerek Asya kıtasının gerekse dünyanın en kalabalık ülkeleridir. Hindistan'ın nüfusunun 2023 yılında Çin Halk Cumhuriyeti nüfusunu aşacağı beklenmektedir. Önümüzdeki otuz yıl içinde nüfus artış hızlarındaki farklılığa bağlı olarak Orta ve Güney Asya bölgesi nüfusunun Doğu ve Güneydoğu Asya bölgesi nüfusunu geçmesi beklenmektedir. 2050 yılına gelindiğinde ise Hindistan'ın nüfusunun 1,7 milyar kişiye ulaşırken, Çin Halk Cumhuriyeti nüfusunun 1,3 milyar kişiye düşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 4).

Günümüzde, Türkiye 85 milyon 279 bin 553 kişi nüfusu ile nüfus büyüklüğüne göre dünyadaki 194 ülke arasında 18. sırada yer almaktadır. Bu nüfus büyüklüğü ile Türkiye nüfusu dünya toplam nüfusunun %1,1'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2023k).

Tablo 4: En Kalabalık On Ülke ve Türkiye'nin 1990, 2022 ve 2050 (Tahmin) Nüfusları (milyon cinsinden)

Dünyanın En Kalabalık On Ülkesinin Sıralaması, 1990-2022 ve Ortalamalara Göre Olası 2050 Senaryosu (Parantez içindeki rakamlar milyon cinsinden toplam nüfusu ifade etmektedir.)			
	1990	2022	2050
1	Çin (1.144)	Çin (1.426)	Hindistan (1.668)
2	Hindistan (861)	Hindistan (1.412)	Çin (1.317)
3	ABD (246)	ABD (337)	ABD (375)
4	Endonezya (181)	Endonezya (275)	Nijerya (375)
5	Brezilya (149)	Pakistan (234)	Pakistan (366)
6	Rusya (148)	Nijerya (216)	Endonezya (317)
7	Japonya (123)	Brezilya (215)	Brezilya (321)
8	Pakistan (114)	Bangladeş (170)	Kongo Dem. Cum. (215)
9	Bangladeş (106)	Rusya (145)	Etiyopya (213)
10	Nijerya (94)	Meksika (127)	Bangladeş (204)
	Türkiye (54)	Türkiye (89)	Türkiye (96)

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal İşleri Birimi Nüfus Bölümü, 2022a ve 2022b

2022 yılından 2050 yılına dünya nüfusunun en hızlı düzeyde Sahra altı Afrika bölgesinde artması beklenmektedir. Bu bölgenin nüfusu gelecek otuz yıl içinde 1,1'den 2,1 milyar kişiye artacaktır. Bu nüfus artışının aynı dönemdeki küresel nüfustaki toplam artışın yarısından fazlasını oluşturacağı hesaplanmıştır.

Bir başka açıdan bakıldığında, en az gelişmiş 46 ülkenin (EAGÜ) dünyanın nüfusu en hızlı büyüyen ülkeleri arasında yer aldığı görülmektedir. Bu ülkelerin birçoğunun nüfusunun 2022 ile 2050 yılları arasında iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. 2050'ye kadar küresel nüfusta öngörülen artışın yarısından fazlası sadece sekiz ülkede yoğunlaşacaktır: Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mısır, Etiyopya, Hindistan, Nijerya, Pakistan, Filipinler ve Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti. Bu ülkelerdeki hızlı nüfus artışı hâlihazırdaki kaynaklar üzerinde ilave baskı oluşturarak SKA'lara ulaşılmasında zorluk yaşanmasına yol açabilecektir (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü, 2022a).

Dünyanın gelişmiş ekonomilerinin yer aldığı Avrupa ve Kuzey Amerika, Avustralya/Yeni Zelanda bölgelerinin nüfuslarının 2022 ve 2050 yılları arasında neredeyse

değişmeyeceği öngörülmektedir. Türkiye'nin de yer aldığı Kuzey Afrika ve Batı Asya bölgesinin nüfusunun da 2022'den 2050'ye 549 milyon kişiden 771 milyon kişiye yükselmesi beklenmektedir.

2.2.2. Dünyada Demografik Dönüşüme Genel Bakış

Dünya genelinde gerçekleşen nüfus artışının arka planında, demografik dönüşümün bir bileşeni olan azalan ölüm oranları ve buna bağlı olarak yükselen doğuşta beklenen yaşam süresi yer almaktadır. 2019 yılı itibarıyla dünya nüfusunda doğuşta beklenen yaşam süresi 71,0 yıldır. 2021 yılında dünya nüfusunda kadınlar için doğuşta beklenen yaşam süresi erkekler için doğuşta beklenen yaşam süresinden 5,4 yıl daha fazladır (kadınlarda 73,8 yıl ve erkeklerde 68,4 yıl). Azalan ölümlülük oranlarına bağlı olarak bu gösterge değerinin 2050 yılına değin artarak toplam nüfus için 77,2 yıla ulaşacağı öngörülmektedir (Tablo 5).

Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Bölgelerinden Kuzey Afrika ve Batı Asya bölgesinde olmakla birlikte, 2021 ve 2050 yıllarına ait doğumda beklenen yaşam süresi değerleri Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesi ortalamasına yakındır.

Tablo 5: Dünya, SKA Bölgeleri, Seçilmiş Ülke Grupları ve Türkiye İçin Cinsiyete Göre Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (yıl), 1990, 2021, 2050 (Tahmin)

	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (yıl)								
	1990			2021			2050		
Bölgeler	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Tüm Dünya	61,5	66,5	64,0	68,4	73,8	71,0	74,8	79,8	77,2
Sahra Altı Afrika	47,3	51,2	49,2	57,8	61,6	59,7	64,3	69,1	66,7
Kuzey Afrika ve Batı Asya	61,7	67,0	64,3	69,7	74,8	72,1	76,0	80,8	78,3
<i>Türkiye</i>	<i>64,3</i>	<i>71,4</i>	<i>64,3</i>	<i>73,0</i>	<i>79,1</i>	<i>76,0</i>	<i>81,5</i>	<i>85,7</i>	<i>83,6</i>
Merkez ve Güney Asya	58,1	59,9	58,9	65,9	69,6	67,7	74,9	79,4	77,1
Doğu ve Güneydoğu Asya	65,6	70,7	68,1	73,6	79,6	76,5	79,4	84,1	81,7
Latin Amerika ve Karayipler	64,6	70,9	67,7	68,8	75,8	72,2	78,1	83,1	80,6
Avustralya ve Yeni Zelanda	73,7	79,8	76,8	82,7	85,6	84,2	85,4	88,6	87,0
Okyanusya*	60,3	65,5	62,5	64,6	70,1	67,1	68,4	74,9	71,6
Avrupa ve Kuzey Amerika	69,7	77,4	73,6	73,9	80,4	77,2	81,6	86,1	83,8
En Az Gelişmiş Ülkeler	48,7	51,6	50,1	61,7	66,5	64,1	67,8	73,5	70,6
Gelişmekte Olan Karayla Çevrili Ülkeler	49,0	53,5	51,2	61,0	66,5	63,7	67,4	73,4	70,3
Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri	63,4	67,9	65,6	68,0	73,9	70,8	74,1	80,0	77,0

*Avustralya ve Yeni Zelanda hariç

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal İşleri Birimi Nüfus Bölümü, 2022a ve 2022b

Ülke grupları arasında doğuştan beklenen yaşam süresi açısından büyük farklar bulunmaktadır. Büyük ölçüde çocuk ve anne ölümleri ve bazı ülkelerde şiddet ve çatışmalar ya da insan immün yetmezlik virüsü (HIV) salgını nedeniyle en az gelişmiş ülkelerin beklenen yaşam süresi, küresel ortalamanın 7,0 yıl gerisinde kalmaktadır.

Demografik dönüşüm sürecinde, ölüm oranındaki düşüşün ardından, doğurganlık yüksek seviyelerde kaldığı sürece nüfus artışı devam etmektedir. Doğurganlık düşmeye

başladığında ise yıllık büyüme hızı da düşmeye başlar. 2021 yılında, dünya nüfusunun ortalama doğurganlık düzeyi, 1990'da kadın başına 3,3 doğumdan 2021 yılında 2,3 doğuma azalmıştır (Tablo 6). Küresel nüfustaki doğurganlığın 2050 yılına kadar azalmaya devam ederek kadın başına 2,1 doğum civarına düşeceği (1,88 ve 2,42 arasında bir değer alacağı) tahmin edilmektedir.

2021 yılında, pozitif nüfus artışını sürdürecektir kadar yüksek doğurganlık seviyeleri Sahra altı Afrika (kadın başına 4,6), Avustralya ve Yeni Zelanda hariç Okyanusya (3,1), Kuzey Afrika ve Batı Asya (2,8) ve Orta ve Güney Asya (2,3) bölgelerinde görülmektedir. (Tablo 6).

Doğurganlık olgusuna doğum sayıları açısından bakıldığında; 2021 yılında dünya genelinde 134 milyon bebek dünyaya geldiği görülmektedir. Bu doğumların %28'i Orta ve Güney Asya bölgesinde, %18'i de Doğu ve Güneydoğu Asya bölgesinde dünyaya gelmiştir. Gelecekte, kadın başına düşen ortalama doğum sayısındaki sürekli düşüşe rağmen, yeni doğan bebek sayısının biraz artarak 2040-2045 yılları arasında yıllık 138 milyona ulaşması beklenmektedir.

Doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10'un altında kaldığı bölgelerde genel olarak doğurganlık düzeyi kadın başına 1,5 ve 2,0 doğum arasında değişim göstermektedir. Günümüzde dünya küresel nüfusunun yaklaşık üçte ikisi, doğurganlık düzeyinin nüfusun kendisini yenileme düzeyinden daha düşük olduğu ülkelerde yaşamaktadır (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü, 2022b).

Tablo 6: Dünya, SKA Bölgeleri, Seçilmiş Ülke Grupları ve Türkiye İçin Toplam Doğurganlık, 1990, 2021 ve 2050 (tahmin)

Bölgeler	Kadın Başına Düşen Ortalama Doğum Sayısı		
	1990	2021	2050
Tüm Dünya	3,3	2,3	2,1
Sahra Altı Afrika'sı	6,3	4,6	3,0
Kuzey Afrika ve Batı Asya	4,4	2,8	2,2
<i>Türkiye</i>	<i>3,1</i>	<i>1,9</i>	<i>1,7</i>
Orta ve Güney Asya	4,3	2,3	1,9
Doğu ve Güneydoğu Asya	2,6	1,5	1,6
Latin Amerika ve Karayipler	3,3	1,9	1,7
Avusturalya ve Yeni Zelanda	1,9	1,6	1,7
Okyanusya*	4,7	3,1	2,4
Avrupa ve Kuzey Amerika	1,8	1,5	1,6
En Az Gelişmiş Ülkeler	6,0	4,0	2,8
Gelişmekte Olan Karayla Çevrili Ülkeler	5,7	4,0	2,7
Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri	3,3	2,3	2,0

*Avustralya ve Yeni Zelanda hariç

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal İşleri Birimi Nüfus Bölümü, 2022a ve 2022b

Erken yaşta hamilelik ve annelik hem genç hem de çocuk için olumsuz sağlık ve sosyal sonuçlar doğurabilecek olan olaylardır. Dünya genelinde erken yaşta hamileliğin ve anneliğin en yaygın olduğu bölgeler Latin Amerika ve Karayipler ile Sahra altı Afrika bölgeleridir.

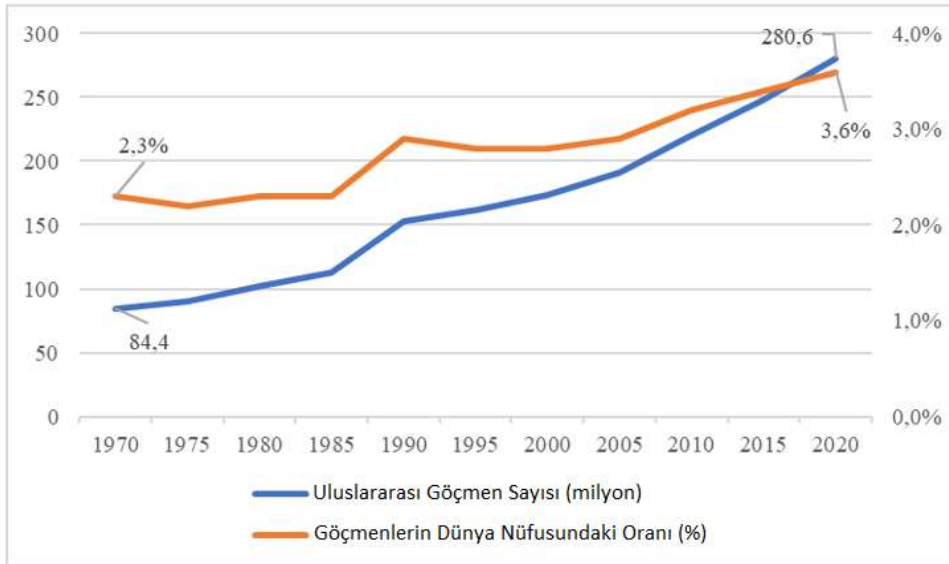
2.3. Uluslararası Göç ve Demografik Dönüşüm

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün tahminlerine göre 1970'lerden günümüze dünya genelinde uluslararası göçmen sayısı yıldan yıla artış göstermektedir (Şekil 1). 2020 yılı itibarıyla dünya nüfusunun yaklaşık %3,6'sının uluslararası göçmen olduğu tahmin edilmektedir (IOM, 2022). Günümüzde düzenli haldeki göç akımları, coğrafi bölgelerdeki ekonomik, coğrafi ve demografik faktörler tarafından belirlenmektedir. Bu faktörler çerçevesinde şekillenen göçler belirli "koridorlar" üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum dünyanın farklı bölgelerinde farklı uluslararası göç modelleri olduğunu göstermektedir.

Günümüzde halen en büyük düzenli göç koridoru; gelişmekte olan ülkelerden Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Almanya gibi daha büyük ekonomilere doğru olan nüfus hareketlerince şekillenmektedir.

BM sınıflamasında yüksek gelir düzeyinde sınıflandırılan ülkelerde son yirmi nüfus artışına net göçün² katkısı, doğal artışın³ katkısının üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla günümüzde dünyanın bu bölgelerinde uluslararası göç, doğurganlık ve ölümlülüğün ötesinde nüfus değişiminin temel bir unsuru haline gelmiştir. Buna karşılık, öngörülebilir gelecekte, düşük gelirli ve alt-orta gelirli ülkelerdeki nüfus artışı, doğumların ölümlerden fazla olmasından kaynaklanmaya devam edecektir (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü, 2022a).

Şekil 1: Dünya Geneline Uluslararası Göçmen Sayısı (milyon) ve Dünya Nüfusu İçindeki Uluslararası Göçmenlerin Oranı (%), 1970 – 2020

Kaynak: IOM, 2022

2010 ve 2021 yılları arasında dünyadaki 40 ülke veya bölgenin her birinde 200.000'den fazla net göçmen girişi yaşanmıştır; bunların 17'sinde bu dönemdeki net giriş 1 milyon kişiyi aşmıştır. Ürdün, Lübnan ve Türkiye gibi en çok göç alan ülkelerin birçoğunda bu dönemdeki yüksek göç seviyelerinin nedeni özellikle Suriye Arap Cumhuriyeti'nden gelen sığınmacı kaynaklanmaktadır. Aynı dönemde, dünyadaki 10 ülkede de net çıkışı 1 milyon kişinin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu ülkeler arasında olan Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Nepal ve Sri

² Net Göç: Yurt dışından gelen ve yurt dışına giden göç arasındaki sayısal farktır.

³ Doğal Artış: Belirli bir yıl içindeki doğumlar ve ölümler arasındaki farktır.

Lanka'dan dışarıya göçler geçici işgücü hareketlerinden kaynaklanmıştır. Suriye Arap Cumhuriyeti, Venezuela (Bolivarcı Cumhuriyeti) ve Myanmar gibi diğer ülkelerde ise güvensizlik ve çatışmalar bu dönemde göçmen çıkışına neden olan başlıca faktörlerdir.

2.4. Covid-19 Salgınının Nüfus ve Demografik Dönüşüm Üzerine Etkileri

Dünya genelinde 2020 ve 2021 yıllarında hemen her ülkenin demografik dinamiklerini şekillendiren en önemli gelişme, küresel düzeyde etkili olan Covid-19 salgını olmuştur.

Doğuşta beklenen ortalama yaşam süresi, büyük ölçüde koronavirüs hastalığı (Covid-19) salgının etkisiyle 2019'daki 72,8 yıl değerinden 2021'de 71,0 yıla gerilemiştir. Bolivya (Çokuluslu Devlet), Botswana, Lübnan, Meksika, Umman ve Rusya Federasyonu için doğumda beklenen yaşam süresi tahminleri 2019 ve 2021 yılları arasında 4 yıldan fazla azalmıştır.

Covid-19 salgınının doğurganlık seviyeleri üzerindeki etkisine ilişkin araştırmalar halen devam etmektedir. Bu yöndeki çalışmalar ülkelerin gelişme düzeyine göre farklılaşan etkiler ortaya çıkmış olduğuna işaret etmektedir. Buna göre düşük ve orta gelirli ülkelerde, doğum kontrol yöntemlerinin bulunabilirliği azaldığından dolayı istenmeyen gebelik ve doğum sayılarının nispeten sabit kaldığı görülmektedir. Yüksek gelirli ülkelerde ise salgının birbirini izleyen dalgalarının gebelik ve doğum sayılarında da azalma ve artma şeklinde dalgalanmalara yol açtığı gözlenmiştir (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü, 2022a).

Covid-19 salgını döneminde uluslararası insan hareketliliği birçok nedenden dolayı önemli ölçüde azalmıştır. Bu nedenlerin başında seyahat kısıtlamaları gelmektedir. Salgının birçok ülkede ekonomik durgunluğa yol açması nedeniyle iş ve çalışma olanaklarının daralması, göçmenlerin evlerine gönderdikleri gelirin azalması da uluslararası göçün yavaşlamasına yol açmıştır. Birçok ülke bu dönemde vize, aile birleşimi ve nitelikli göçmen alımı gibi göçe ilişkin programların işleyişini yavaşlatmıştır. Keza ülkesine dönmek isteyen göçmenler, kısıtlamalardan dolayı bunu gerçekleştirememiş ve göç ettikleri ülkede kalmışlardır. Uluslararası göçlerdeki duraksamaya karşın bu dönemde ülke içi göçlerin sayısal büyüklüğü artmaya devam etmiştir (IOM, 2022).

2.5. Demografik Dönüşüm ve Aile Yapısı

Demografik dönüşüm, aile kompozisyonları ve aile içi ilişkiler üzerinde doğrudan ve dolaylı, kısa ve uzun vadeli olarak etkiler yapan süreçleri içermektedir (Yavuz, 2020).

Demografik dönüşümün erken dönemlerinde doğurganlık oranları yüksek düzeyde iken ölümlülük oranlarının azalması, hayatta kalan bebek ve çocuk sayısını artırır. Bu durumda aileler sayısal olarak büyürken aile kompozisyonlarında bebek ve çocukların payı geçmişe göre artar. Dolayısı ile aileler için çocuk ve genç bağımlılık oranları yükselmektedir. Kentleşmenin yaygınlaştığı koşullarda aileler çocukların yetiştirilmesi konusunda önemli zaman ve kaynak ayırmak durumunda kalırlar. Bu durum çocuk sahibi olma konusundaki normların ve anlayışların değişmesini beraberinde getirir.

Demografik dönüşümün daha ileri aşamalarında evliliklerin ertelenmesi ve gebeliği önleyici modern yöntemlerin kullanımı ile doğum oranlarının azalması gerçekleşir. Doğum oranlarının azalması ile daha küçük ve basit aile kompozisyonları yaygınlaşır. Bu dönemde özellikle çalışma çağındaki nüfus payının (15-/20-64 yaş arası), çocuk ve yaşlı nüfusa nispeten artması sayesinde “demografik fırsat penceresi” denilen hızlandırılmış bir ekonomik büyüme olanağı elde edilir.

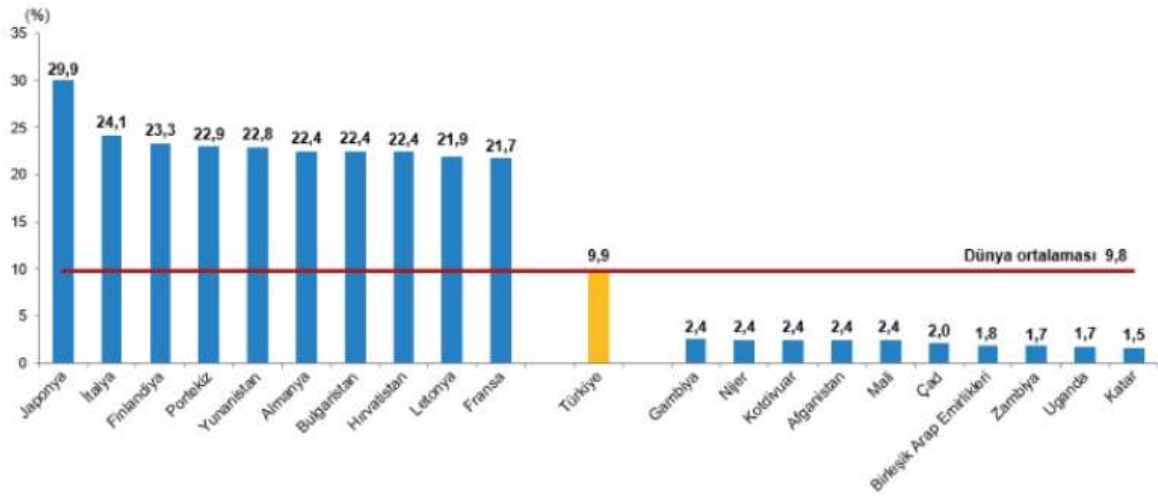
Ölümlülük oranlarının azalması ise, bu azalmanın bebeklik ve çocukluk ya da yetişkinlik dönemlerinde gerçekleşmesine göre aile yapılarını farklı şekillerde etkiler. Demografik dönüşümün erken evrelerinde bebeklik ve çocukluk dönemindeki ölümlülük oranlarının azalması, öncelikle aile kompozisyonlarında bebek ve çocukların payını yükseltir. Bu sayede doğumdan sonra hayatta kalarak yetişkin yaşlara erişenlerin sayısı da artar. Yetişkin yaşlara daha fazla sayıda kişinin ulaşması evlenerek yeni aile kuranların sayısını artırır. Yeni kurulacak evliliklere geniş ve büyük aile yapıları içinde yeterli barınma, ekonomik ve sosyal olanaklar sağlanamaması nedeniyle genç kuşak aileler, kök aileden ayrılarak göç edebilir. Dolayısı ile bu demografik baskı basit ve küçük aile yapılarının yaygınlaşmasına neden olan unsurlardan birisi haline gelebilir.

Demografik dönüşümün daha ileri evrelerinde bebek ve çocuk ölümlülük oranlarının yanı sıra, yetişkin yaşlardaki ölüm oranlarının azalmasıyla birlikte, 65 ve daha yukarı yaşlara daha fazla sayıda kişi ulaşır. Bu durumda sayıca giderek artan bir yaşlı nüfus, yani nüfus yaşlanması olgusu ortaya çıkmaktadır. Nüfusta yaşlı bağımlılık oranları geçmişe göre artar.

Günümüzde dünya nüfusunda her on kişiden yaklaşık biri yaşlı nüfus olarak sınıflandırılan 65 ve daha yukarı yaş grubundadır (Şekil 2). Dünya genelinde bu nüfus grubunun payının 21. yy.’ın ortasında %16’ya çıkması beklenmektedir.

Demografik dönüşüm sürecini tamamlayan ülkelerde, ileri yaşlardaki kadın sayısı aynı yaşlardaki erkeklerden daha fazladır. Örneğin, dünya nüfusunda 65 ve daha üzeri yaştaki nüfusun %56'sı kadınlardan oluşmaktadır (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü, 2022a). Dolayısı ile demografik dönüşümünü tamamlayan veya tamamlamak üzere olan nüfuslarda yaşlı kadınlar ve aileleri, yeni ve zorlayıcı bir yaşlılık tecrübesi ile karşı karşıyadırlar. Bu ülkelerde, devlet ve kamu düzeyinde; sosyal güvenlik ve emeklilik sistemlerinin sürdürülebilirliği, aileler düzeyinde de yaşlı aile üyelerine sağlık ve uzun süreli bakım sağlanması konuları önemli ekonomik ve sosyal sorunlar haline gelebilmektedir.

Şekil 2: Yaşlı Nüfus Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 10 Ülke, 2022

Kaynak: TÜİK, 2023b

Demografik dönüşümle birlikte, geçmişe nispetle daha yüksek oranda yaşlı bireyin olması, aile kompozisyonlarında farklı kuşakların bir arada daha uzun süre geçirmelerini mümkün hale getirmektedir. Bu durum esasen teorik olarak üç kuşağın bir arada olduğu geniş aile yapılarındaki ailelerin kurulmasını ve sürdürülmesini kolaylaştırmaktadır. Buna karşın aile yapılarındaki güncel ekonomik ve sosyal değişimler, kuşaklar arası ilişkilerin düzenlendiği örüntüler üzerine etkilerini giderek daha fazla yansıtmaktadır. Bireyselleşmenin artmasıyla birlikte her yaş grubundan aile bireyinin kendi bağımsız konumunu ve otonomisini sağlama arayışı öne çıkmaktadır. Bundan dolayı demografik dönüşümün tamamlanmasıyla birlikte, karmaşık ve büyük ailelerin yerine, basit ve küçük aileler daha yaygın hale gelmektedir.

Özellikle ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerde ‘tek kişilik’, ‘eşlerden oluşan’ veya ‘tek ebeveynli aile’ oranı artış gösterirken, farklı kuşakların birlikte yaşadığı aile tiplerinin oranları

azalma eğilimindedir (OECD, 2011). Avrupa Birliği ülkelerinde 2022 yılı istatistiklerine göre, 198 milyon hane ikamet etmekte ve hane başına ortalama 2,2 üye düşmektedir. AB’de, hanelerin %24,3’ünde çocuklar varken, %75,7’sinde çocuk yoktur. AB’de çocuklu hanelerin %63,5’ini çiftler oluşturmakta ve bu da onu çocuklu hanelerin en yaygın türü haline getirmektedir. Çocuklu hanelere bakıldığında 1 çocuklu haneler en yaygın olanlarıdır. 2022’de AB’de çocuklu hanelerin neredeyse yarısında 1 çocuk (%49,5), %38,2’sinde 2 çocuk ve %12,4’ünde 3 veya daha fazla çocuk vardır (Eurostat, 2023).

2.6. Türkiye’de Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşümde Güncel Durum

ÖİK raporunun bu bölümünde sırasıyla Türkiye’deki aile, nüfus ve demografik dönüşüme ilişkin güncel olgusal durumu göstermek üzere veriler ve göstergeler sunulmaktadır.

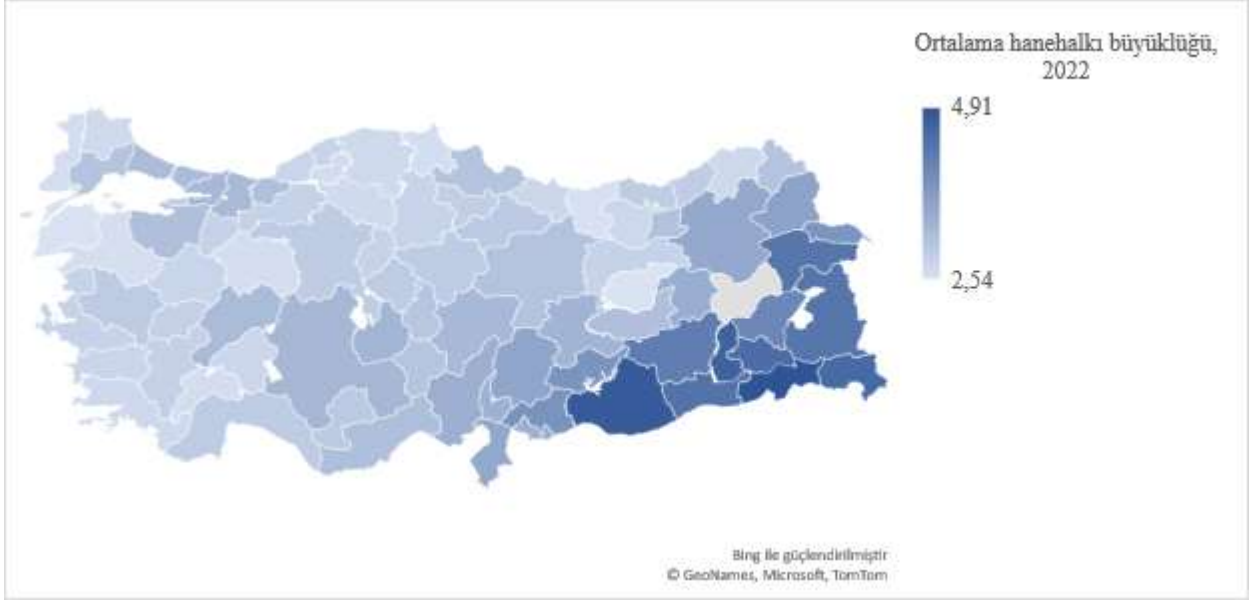
2.6.1. Ailede Güncel Durum

2.6.1.1. Aile (Hanehalkı) Tipolojileri ve Hanehalkı Büyüklüğü

Aile (Hanehalkı) tipolojilerinin yaygınlığı ve 2014-2022 yılları arasındaki değişimi hakkında ADNKS’den edilen bulgular Tablo 7’de verilmektedir. Bulgular bir bütün olarak incelendiğinde, özetle şu tespitler yapılabilir:

- Türkiye’de çekirdek aile tipi, tüm aile (hanehalkı) tipleri arasında büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Eşler ve çocuklardan oluşan aile (hanehalkı) biçimi baskın aile formu halindedir.
- 2014 yılından günümüze, dağılmış/çözülmüş ailelerin payı (tek kişilik, tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanehalkları, çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkları) düzenli olarak artış göstermektedir.
- Her beş hanehalkının yaklaşık biri (%19,4) tek kişilik hanehalkından oluşmaktadır. Bu hanehalklarının ülke genelindeki dağılımları Şekil 3’te görülmektedir.
- Her on aileden (hanehalkından) biri tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanehalkıdır. 2022 yılında tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanehalklarının oranının en yüksek olduğu iller Bingöl (%12,6), Adana ve Elazığ (%12,4) iken en az olduğu iller de Ardahan (%7,6), Tokat (7,9) ve Yozgat’tır (%8).
- Geniş aile tipolojilerinin (en az bir çekirdek aile ve diğer kişiler) yaygınlığı zaman içinde azalma eğilimindedir.

Şekil 4: İllerdeki Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü, Türkiye, 2022

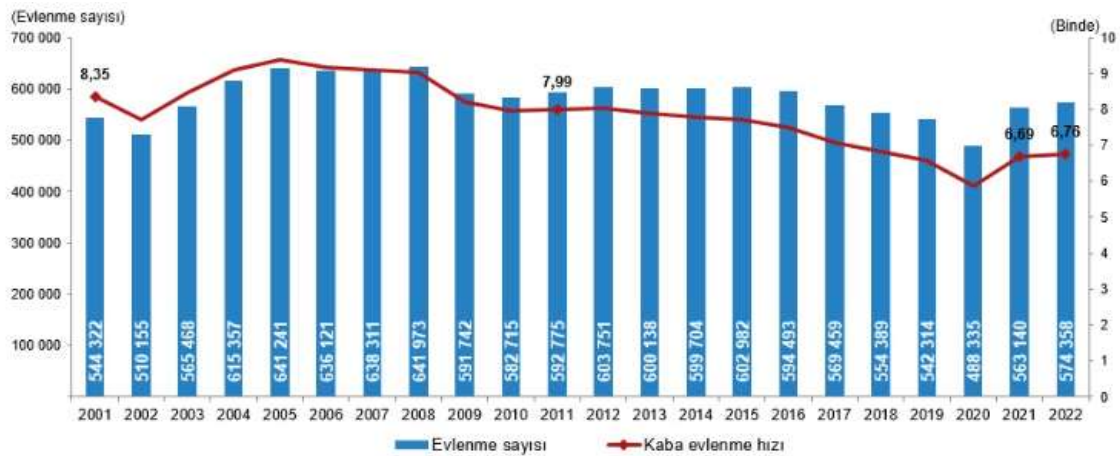

Kaynak: TÜİK, 2023c verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.6.1.2. Aile Oluşumu ve Dağılımı: Evlenmeler ve Boşanmalar

Türkiye’de bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı 2011 yılında binde 8 iken, 2022 yılında binde 6,76 olarak gerçekleşmiştir. Evlenmelerdeki azalma 2015 yılından beri belirgin hale gelmekle birlikte özellikle Covid-19 salgının yaşandığı 2020 yılında en düşük düzeyde evlenme gerçekleşmiştir (Şekil 5).

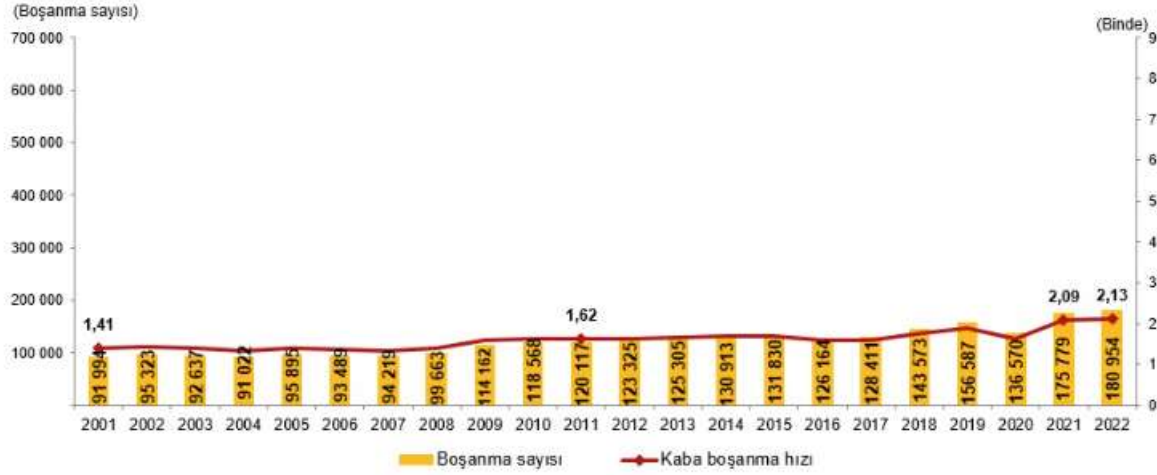
Şekil 5: Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı (2001-2022)

Kaynak: TÜİK, 2023d

2022 yılında 180 bin 954 çift boşanmıştır. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı 2011 yılında 1,62 iken 2022 yılında binde 2,13 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 6).

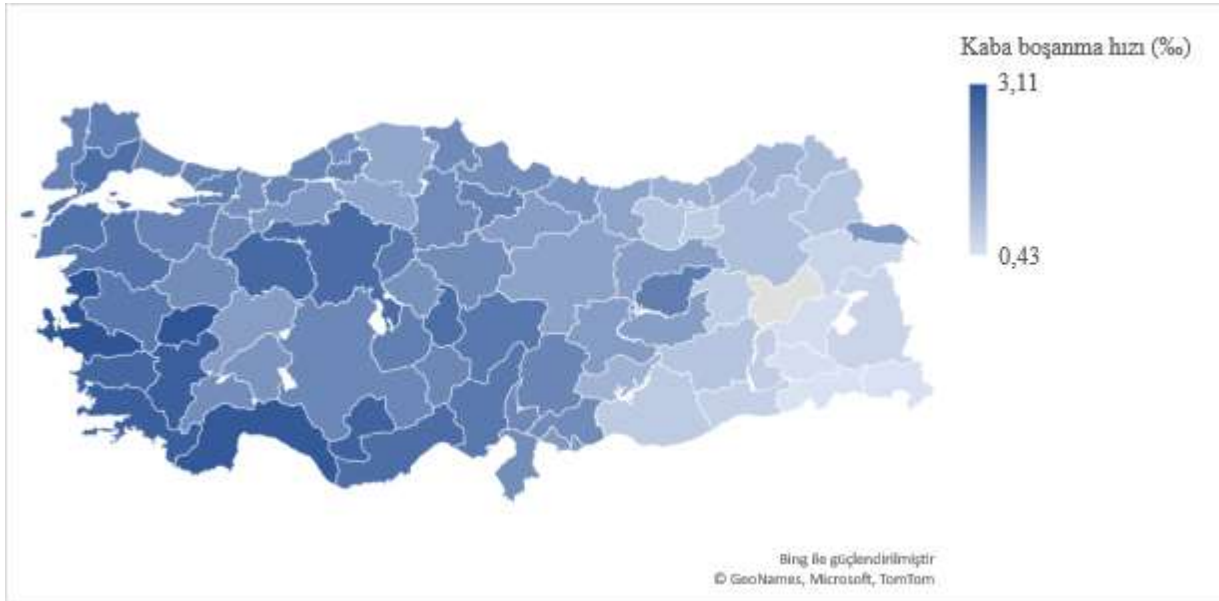
Şekil 6: Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı (2001-2022)

Kaynak: TÜİK, 2023d

Kaba boşanma hızının 2022 yılında en yüksek olduğu il, binde 3,11 ile İzmir'dir. Bu ili binde 3,09 ile Uşak, binde 3,01 ile Antalya izlemektedir (Şekil 7).

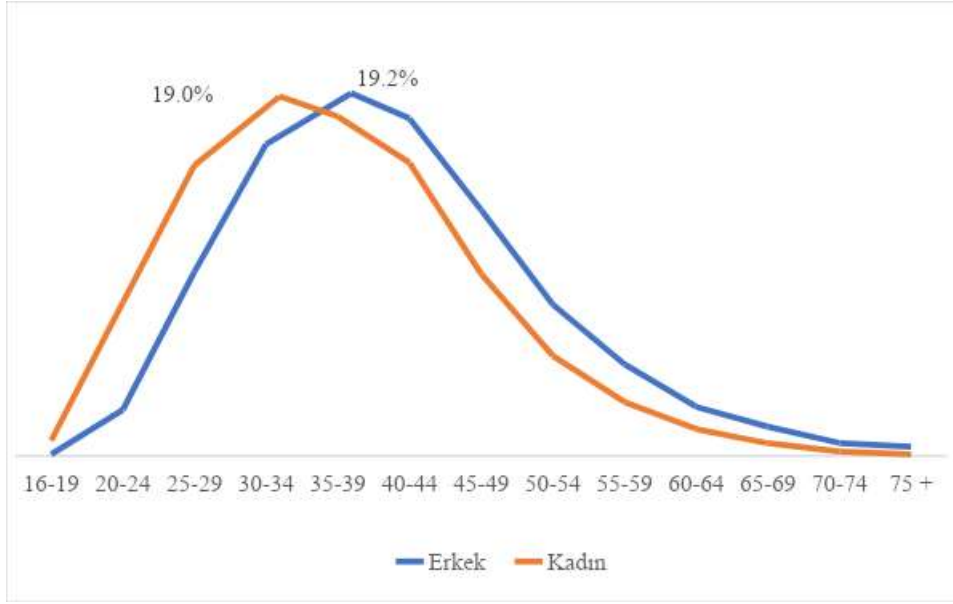
Şekil 7: İllerdeki Kaba Boşanma Hızı, Türkiye, 2022

Kaynak: TÜİK, 2023d verileri kullanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Boşanmaların %32,7'si evliliğin ilk 5 yılında, %21,6'sı ise evliliğin 6-10 yılında gerçekleşmektedir. Boşananların yaş örüntüsüne bakıldığında erkeklerin %2,6'sı, kadınların da %9'u 16-24 yaş grubundadır. Hem erkek (%64) hem de kadın (%68) boşananların yaklaşık onda 7'si ise 25-44 yaş grubundadır (Şekil 8).

Şekil 8: Boşanan Erkek ve Kadınların Yaş Örüntüsü, Türkiye, 2022

Kaynak: TÜİK, 2023d verileri kullanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

2022 yılında gerçekleşen kesinleşen boşanma davalarına bakıldığında 180 bin 954 çift boşanırken, 180 bin 592 çocuk velayete verilmiştir. Dolayısı ile her boşanan çift başına neredeyse bir çocuk velayete verilmiştir. Boşanma davaları sonucu, çocukların velayetinin %75,7'si anneye, %24,3'ü babaya verilmiştir.

Türkiye'de her iki cinsiyette de ilk evlenme yaşı artmaktadır. Ortalama ilk evlenme yaşı erkeklerde 2011 yılında 27,1 iken 2022 yılında 28,2 olmuştur. Kadınlar da ise ortalama ilk evlenme yaşı aynı dönemde 23,8'den 25,6'ya yükselmiştir. Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı ise 2,6 yaş iken bu fark zaman içinde önemli bir değişiklik göstermemektedir.

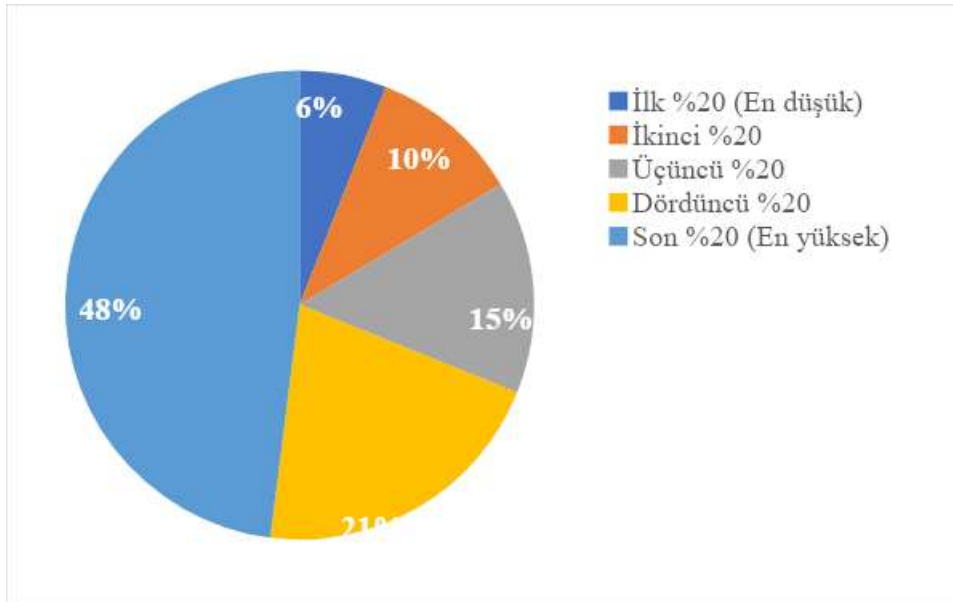
Evlenme istatistiklerine göre; 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarının resmi evlenmelerinin⁴ toplam resmi evlenmeler içindeki oranı 2002 yılında %7,3'tür. Bu oran 2002-2011 yılları arasında yaklaşık olarak sabit kalmıştır ancak 2011 yılı sonrasında düşüşe geçtiği ve 2022 yılına geldiğinde %2'ye kadar indiği görülmüştür (TÜİK, 2023d).

2.6.1.3. Aile ve Yoksulluk Düzeyi

Türkiye'de yoksulluk ile ilgili resmi göstergeler gelir dağılımı istatistiklerinin hesaplandığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verilerinden elde edilmektedir. Bu araştırmadan elde edilen en güncel bulguların referans tarihi araştırmanın gerçekleştirdiği bir önceki takvim yılına aittir. Gelir hesaplamalarında; hanehalkı gelirleri, hanehalkı büyüklüğü ve kompozisyonu dikkate alınarak eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine dönüştürülmektedir.

2022 yılında yapılan Gelir Dağılımı İstatistiklerine göre; en yüksek eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay %48,0 iken, en düşük gelire sahip %20'lik grubun aldığı pay %6'dır (Şekil 9) (TÜİK, 2023e).

Şekil 9: Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (%), 2020-2022

Kaynak: TÜİK, 2023e

⁴ “Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.” (Türk Medeni Kanunu, 2001).

Yoksulluk olgusuna aile (hanehalkı) açısından eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak bakılabilir. Bu durumda Türkiye’de 2020 yılında tek kişilik hanehalklarında yoksulluk oranının %6,5, çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalklarında ise %9,1 olduğu görülmektedir. En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalklarının yoksulluk oranının %18,5 ve tek çekirdek aileden oluşan hanehalklarının yoksulluk oranının ise %14,2 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2022e).

2021 yılı verilerine göre; gıda harcaması ile giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı (yoksulluk sınırı) 13.072,51 TL’ye çıkmıştır. Bekâr bir çalışanın “yaşama maliyeti” aylık 4.926,94 TL’ye yükselmiştir. Bu sayı, 2021’de dört kişilik bir ailenin açlık sınırının 2021 yılı için belirlenen net asgari ücretin (2.825,90 TL) çok üzerinde olduğunu göstermektedir (Sosyal Veri, 2023).

2022 yılı için İBBS 2. Düzey bölgelerinin her biri için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’sine göre hesaplanan yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranları hesaplanmıştır. Buna göre yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgeler; %15,0 ile TR62 (Adana, Mersin), %14,6 ile TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve %14,3 ile TR31 (İzmir)’dir. Göreli yoksulluk oranı en düşük olan İBBS 2. Düzey bölgeleri ise %3,7 ile TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), %6,3 ile TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) ve %7,5 ile TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)’dir (TÜİK, 2023f).

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk olgusunu etkileyen en önemli gelişme Covid-19 salgını olmuştur. Bu dönemdeki gelişmeler ekonomik faaliyetlerde ve istihdamda daralma yaşanmasına yol açmıştır. Yaşanan iş ve gelir kayıpları sosyal ve ekonomik açıdan kısıtlı imkanlara sahip grupların durumlarını zorlaştırmıştır. Ayrıca salgının oluşturduğu olumsuz ekonomik koşullardan, toplum kesimleri farklı derecelerde etkilenmiştir. Örneğin, düşük gelir grubuna mensup ücretli çalışanların genellikle evden çalışma seçeneğine imkân vermeyen işlerde çalışmaları, salgının eşitsiz şekilde tecrübe edilmesine yol açmıştır. Özetle, salgın dönemi gelişmelerinin “kent yoksulluğu” olgusunun daha görünür hale gelmesine yol açtığı söylenebilir (Sosyal Veri, 2022).

2.6.1.4. Yoksulluğun Aileye Etkisi: Çocuk İşçiliği

Yoksulluğun aile yaşantıları üzerinde çok boyutlu yansımaları olmaktadır. Belli başlı etkiler arasında; aile bireylerinde sağlık sorunlarının ortaya çıkması, kadının ve özellikle de

çocukların uygun olmayan ortamlarda çalışması, çocukların eğitimden uzaklaşması, ailenin kötü ortamlarda yaşaması, eşler arasındaki ilişkilerin bozulması, aile içi şiddet, suça eğilim, ailenin parçalanması, toplumsal çevre ile ilişkilerin bozulması ve ruh sağlığının bozulması sayılabilir (Şen, 2004).

Yoksul ailelerde yaşanan sorunlar en çok bu ailelerdeki çocukları olumsuz şekilde etkilemektedir. Ailelerdeki yoksulluk, çocuk hakları ihlallerinin artması riskini de beraberinde getirmektedir. Yoksulluk arttıkça, ailedeki çocuklar arasında beslenme yetersizliği, sağlık sorunları yaşama, eğitimden ayrılma ve çocuk işçiliği sorunları baş göstermektedir. Bu sorunlar nedeniyle bu ailelerdeki çocukların bireysel ve toplumsal gelişimini tamamlamaları da riske girmektedir. Önemli sayıda çocuk mevsimsel tarım işlerinde, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinde ve sokaklarda çalışmaktadır (UNICEF, 2022). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen Çocuk İşgücü Araştırması sonuçlarına göre 5-17 yaşları arası 720 bin çocuk bir ekonomik faaliyette bulunmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8: Ekonomik Faaliyette Çalışan Çocuklara İlişkin Temel Göstergeler, 5-17 Yaş, 2019

	Toplam		Erkek		Kadın	
	(Bin Kişi)	(%)	(Bin Kişi)	(%)	(Bin Kişi)	(%)
5-17 Yaş Grubu Nüfus	16.457	-	8.449	-	8.008	-
Ekonomik Faaliyette Çalışan	720	100	508	100	212	100
Yaş Grubu						
5-11	32	4,4	24	4,7	8	3,8
12-14	114	15,9	77	15,2	37	17,4
15-17	574	79,7	407	80,0	167	78,8
Eğitime Devam Durumu						
Devam Eden	473	65,7	333	65,6	140	66,1
Devam Etmeyen	247	34,3	175	34,4	72	33,9
Sektör						
Tarım	221	30,8	143	28,2	78	36,8
Sanayi	171	23,7	141	27,8	29	13,7
Hizmet	328	45,5	223	43,9	105	49,4
İşteki Durum						
Ücretli veya Yevmiyeli	455	63,3	319	62,9	136	64,2
Kendi Hesabına	4	0,5	3	0,5	1	0,5
Ücretsiz Aile İşçisi	261	36,2	186	36,6	75	35,3
Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.						

Kaynak: TÜİK, 2020

Bu araştırmanın bulgularına göre (TÜİK, 2020):

- Her on çalışan çocuğun; i. 7'si erkek, 3'ü kız çocuğudur, ii. 8'i 15-17 yaş grubunda ve 2'si de 5-14 yaş grubundadır, iii. 6'sı ücretli ve yevmiyeli, 4'ü de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.
- Çalışan çocukların %31'i tarım sektöründe, %34'ü sanayi sektöründe ve %45'i de hizmetler sektöründe çalışmaktadır.
- Çalışan çocukların üçte biri eğitim kurumuna devam etmektedir.

- Çalışan çocukların üçte biri hanehalkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak, diğer üçte biri iş öğrenmek, meslek sahibi olmak amacıyla, yaklaşık dörtte biri de hanehalkı gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamında yer almaktadır.
- Çalışma ortamında fiziksel sağlığı olumsuz etkileyen faktörler incelendiğinde; çalışan çocuklardan her sekiz çocuktan birisinin aşırı sıcak/soğuk ya da aşırı nemli/nemsiz bir ortamda çalıştığı, her on çocuktan birisinin de kimyasal madde, toz duman veya zararlı gazlara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu çocukların %1,3'ü de çalıştığı yerde bir yaralanma veya sakatlanma ile karşılaşmıştır.
- Bu araştırmaya göre 5-17 yaş çocukların %46'sı hane için alışveriş, temizlik, yemek, ütü vb. ev işleri ile hanede kendinden küçük çocuklara veya yaşlı/engelli/hasta bir yakına bakma konularında ailesine destek olmaktadır. Ev işlerinde ailelerine yardımcı olan bu çocuklar haftada ortalama 6 saatlerini bu tür işlere ayırmaktadır.

2.6.1.5. Aile ve Barınma

TÜİK'in 2022 verilerine göre Türkiye'de hanehalklarının %56,7'si oturduğu konutun sahibidir. Hanelerin dörtte birinden biraz fazlası (%27,2) kiracı konumundayken, hanehalklarının %1,1'u lojmanda oturmaktadır. Yaklaşık her 7 hanehalkının biri (%15,1) kira ödemedi kendine ait olmayan bir konutta oturmaktadır.

Covid-19 salgının yoğun yaşandığı 2020 ve 2021 yıllarının ilk yarısında durağan seyreden kiralık ev fiyatları, 2021 yılının ikinci yarısından sonra hızla yükselmeye başlamıştır. Bu gelişmenin nedenleri arasında üniversitelerde yüz yüze eğitimlerin yeniden başlaması, enflasyondaki artış, satılık ev fiyatlarındaki artış, konut kredisi faizlerinin yüksek seyretmesi, turistik kiralama, kentsel dönüşüm, deprem felaketleri gibi olaylar gösterilmektedir (Polat, 2021; DHA, 2021; Sarı & Özkan, 2021).

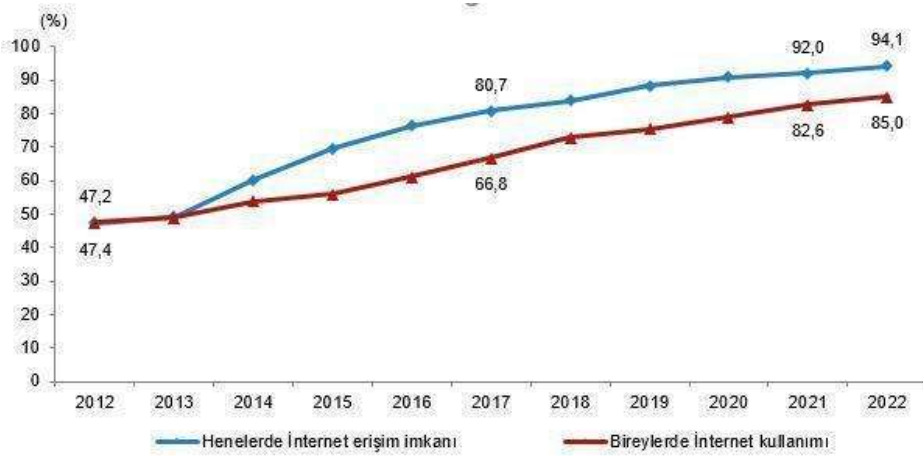
Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM) tarafından hazırlanan "Kiralık Konut Piyasası Görünümü Raporu"na göre Haziran 2023 tarihi itibarıyla; Türkiye genelinde ortalama kiralık konut ilan m² fiyatındaki yıllık artış oranı Mayıs'ta %101, enflasyondan arındırılmış (reel) kiralarda yıllık artış oranı %44 olmuştur. Ortalama kiralık konut ilan m² fiyatları İstanbul'da 140,2 TL, Ankara'da 93,7 TL, İzmir'de ise 112,5 TL'dir. Enflasyondan arındırılmış (reel) kira fiyatları da hem ülke genelinde hem de üç büyükşehirde artmıştır (BETAM, 2023).

Süregelen ekonomik daralma, yüksek enflasyon ve salgın sonrasında büyükşehirlerde yaşanan hareketlilik, kiralık ev fiyatlarının bir süre daha yüksek düzeyde seyredeceğine işaret etmektedir. Bu gelişmeler karşısında, barınma sorununun aileler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından “İlk Evim, İlk İş Yerim Projesi” başlatılmıştır. Bu sosyal konut projesine 1,5 ayda beş milyonun üzerinde geçerli başvuru yapılmıştır. Cumhuriyet tarihinin en büyük sosyal konut projesi olarak kabul edilen projede, konutların iki yıl içinde hak sahiplerine teslim edilmesi beklenmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

2.6.1.6. Aile ve Bilişim Teknolojileri

Türkiye’de altyapıya ilişkin olanakların gelişmesiyle birlikte gerek hanelerde gerekse bireylerde internet kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre; 2022 yılında hanelerin %94,1’i evden internete erişim imkânına sahiptir (Şekil 10).

Şekil 10: Hanelerde İnternet Erişim İmkânı ve Bireylerde İnternet Kullanımı, 2012-2022

Kaynak: TÜİK, 2022a

İnternet günümüzde aileler, özellikle çocuklar tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre; internet kullanım oranı, 6-15 yaş grubundaki çocuklar için 2013 yılında %50,8 iken 2021 yılında %82,7 olmuştur. İnternet kullanımında çocukların cinsiyetine göre önemli farklar gözlenmemektedir (TÜİK, 2021).

Düzenli internet kullanan 6-15 yaş grubundaki çocukların internet aracılığı ile yürüttüğü faaliyetlerde, çevrimiçi derse katılma %86,2 ile ilk sırayı alırken %83,6 ile ödev veya öğrenme amacıyla internete başvurma ikinci sırada yer almaktadır. Bunu, %66,1 ile oyun oynama veya oyun indirme, %61,0 ile paylaşım sitelerinden video izleme, %55,5 ile internet üzerinden sesli veya görüntülü arama yapma izlemektedir (TÜİK, 2021).

Düzenli internet kullanım oranı, 16-24 yaş grubundaki genç nüfusta da oldukça yaygındır. İnternet kullanım oranı gençlerde, 2021 yılında %97,1 iken 2022 yılında %96,9 olmuştur. İnternet kullanım oranı, genç erkeklerde 2021 yılında %98,4 iken 2022 yılında %97,6, genç kadınlarda ise 2021 yılında %95,6 iken 2022 yılında %96,1'dir (TÜİK, 2023g).

2.6.1.7. Aile ve İstihdam Yapısı

2023 yılı İşgücü İstatistiklerinin Nisan ayı verisine (en güncel) göre Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yarısı (%53,9) işgücüne katılmaktadır. İşgücüne katılma cinsiyete göre önemli farklılıklar göstermektedir. 15 ve daha yukarı yaştaki her on erkeğin yedisi (%71,7) işgücüne katılırken, kadınlarda bu oran üçte bir (%36,4) düzeyindedir (TÜİK, 2023h).

İstihdam oranına bakıldığında, 15 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun %48,4’ü, erkeklerin %65,9’u ve kadınların ise %31,2’si istihdam edilmektedir. Diğer yandan işsizlik oranının toplam nüfusta yaklaşık %10,2, iken erkeklerde %8,1 kadınlarda ise %14,3 olduğu tespit edilmiştir.

TÜİK’in 2022 yılı İşgücü İstatistikleri istihdamın sektörel dağılımı hakkında da bilgi sunmaktadır. Toplam istihdam içerisinde %56,5 ile hizmet sektörü en yüksek paya sahip sektördür. Cinsiyete göre bakıldığında, erkeklerin %54,1’i, kadınların ise %61,4’ü hizmet sektöründe yer almaktadır (TÜİK, 2023i).

İstihdamda ikinci büyük paya sahip olan sektör ise sanayidir (%21,7). 15 ve daha yukarı yaş erkeklerin %23,8’i, kadınların ise %17’si sanayi sektöründe istihdam edilmektedir.

İstihdamda en düşük paya sahip olan sektör ise inşaat sektörüdür (%6). İnşaat sektöründe erkeklerin %8,4’ü, kadınların ise yaklaşık %1’i yer almaktadır.

Türkiye’de istihdam edilen her on kişiden yedisi (%70,5) “ücretli veya yevmiyeli” olarak çalışmaktadır. Bunun dışındakilerin yaklaşık %4,5’i “işveren”, yaklaşık %16’sı “kendi hesabına çalışan”, %8,5’i de ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. Ücretli veya yevmiyeli çalışma dışındaki kategorilerde çalışmada erkek ve kadınlar arasında önemli

farklılıklar vardır. İşverenlik erkekler arasında %5,9 iken kadınlar arasında %1,6; kendi hesabına çalışma erkeklerde %19,7 iken kadınlarda %9,1 ve ücretsiz aile işçiliği erkeklerde %4 iken kadınlarda %18,3'tür (TÜİK, 2023i).

Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde işgücüne dâhil olmayan nüfusun yaklaşık üçte biri (%32) ev işleriyle meşgul olanlardan oluşmaktadır. Bunu %15,7 ile eğitim/öğretimine devam edenler, %16 ile emekliler ve yine %16 ile çalışamaz halde olanlar izlemektedir. Cinsiyete göre işgücünde olmama nedenleri incelendiğinde, kadınların neredeyse yarısının (%45,8) ev işleri ile meşgul olma nedeniyle işgücüne katılmadıkları anlaşılmaktadır. Erkekler arasında bu nedenle işgücüne dâhil olmama söz konusu değildir. Erkekler arasında işgücüne dâhil olmamanın en önemli nedeni %39,5 ile emekliliktir (TÜİK, 2023h).

Nüfus ve Konut Sayımı, hanehalkı büyüklüğüne göre istihdamdaki kişi sayısını incelemeye olanak sağlamaktadır. Buna göre Türkiye'de tek başına yaşayan her on kişiden altısı, 2 kişilik hanelerin %44'ü, 3 kişilik hanelerin ise %14,1'i istihdamda yer almamaktadır. Diğer yandan 4 kişilik hanelerin yaklaşık yarısında (%47) istihdamda yalnızca 1 kişi, üçte birinde de 2 kişi olduğu görülmektedir (TÜİK, 2022d).

2.6.2. Nüfusa İlişkin Güncel Durum

Bu bölümde Türkiye nüfus büyüklüğü, nüfus yapısı ve nüfus değişimine ilişkin güncel durum, ilgili veri ve göstergeler sunulmaktadır.

2.6.2.1. Nüfus Büyüklüğü ve Nüfus Artış Hızı

Türkiye nüfusu, TÜİK tarafından 6 Şubat 2023 tarihli açıklanan ADNKS sonuçlarına göre 2022 yılında 85 milyon 279 bin 553 kişiye ulaşmıştır. Son on yıldır azalma eğiliminde olan nüfus artış hızı, salgın koşullarının yaşandığı 2020 yılında binde 5,5 iken 2021 yılında artış göstererek binde 12,7 olmuş, 2022 yılında ise binde 7,1 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2023a).

TÜİK tarafından açıklanan nüfus verisine göre 2022 yılında Türkiye'de yabancı nüfus⁵ bir önceki yıla göre 31 bin 800 kişi artarak 1 milyon 823 bin 836 kişi olmuştur. Bu nüfusun %49,5'ini erkekler, %50,5'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu nüfusa 3 aydan kısa süreli vize veya

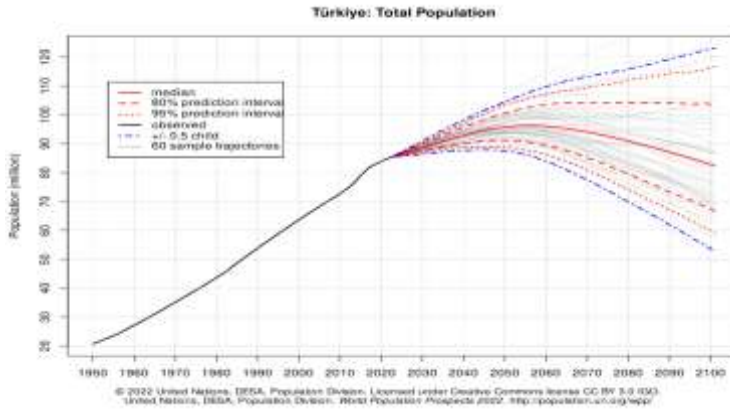
⁵ Yabancı uyruklu nüfus kapsamında; referans tarihinde geçerli ikamet veya çalışma iznine sahip kişiler, uluslararası koruma kimlik belgesi gibi ikamet izni yerine geçen kimlik belgesi olan ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan kişiler ve izinle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkmış referans tarihinde geçerli adres beyanı olan mavi kart hamili kişiler değerlendirilmiştir (TÜİK, 2023a).

ikamet iznine sahip yabancılar ile geçici koruma statüsüyle ülkede bulunan Suriyeliler dâhil değildir (TÜİK, 2023a).

Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilere ilişkin nüfus verileri İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından kamuoyu ile paylaşılmaktadır. 22.12.2022 itibarıyla Türkiye’de bulunan geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusun büyüklüğü 3 milyon 543 bin 837’dir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

Cinsiyete göre nüfusun dağılımına bakıldığında, erkek nüfus 42 milyon 704 bin 112 kişi olurken, kadın nüfus 42 milyon 575 bin 441 kişidir. Diğer bir deyişle, nüfusun %50,1’ini erkekler, %49,9’unu ise kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2023a). 2022 yılında BM Ekonomik ve Sosyal İşler birimine bağlı Nüfus Bölümü, olasılığa dayanan nüfus tahminleri çalışmasını yenilemiştir. Bu çalışmada Türkiye nüfusu için yapılan projeksiyonlara göre ülke nüfusu 2050’li yılların ortasına değin artmaya devam edecektir. Bu dönemde Türkiye nüfusunun 100 milyon kişiye yaklaşacağı tahmin edilmiştir. Bu tarihten sonra özellikle 2060’lı yıllardan sonra nüfusun azalma eğilimine gireceği ve 21. yy. sonunda yaklaşık 85 milyon kişiye düşeceği hesaplanmıştır (Şekil 11).

Şekil 11: BM Dünya Nüfus Tahminleri 2022 Çalışmasına Göre Türkiye Nüfus Projeksiyonları (1950-2100)

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü, 2022b

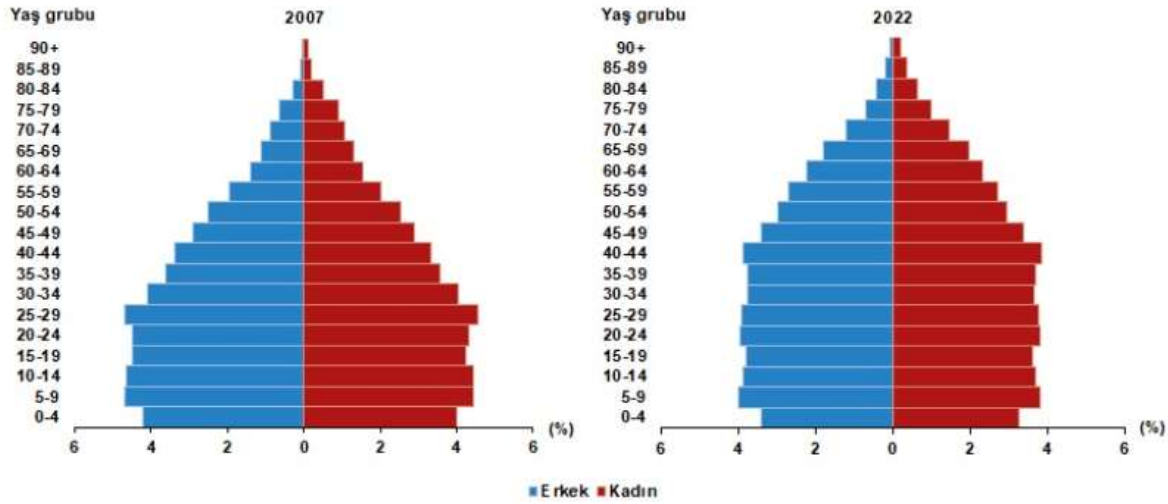
2.6.2.2. Nüfusun Yaş Yapısı ve Bağımlılık Oranları

Nüfusun büyüklüğünün yanı sıra nüfusun yaş yapısındaki değişimlerin çok önemli ekonomik, sosyal ve demografik sonuçları vardır. Türkiye’nin 2007 ve 2022 yılı nüfus piramitleri incelendiğinde demografik dönüşümün bir sonucu olarak nüfusun yaş yapısındaki

değişimin son on beş yılda belirgin hale geldiği görülmektedir (Şekil 12). Buna göre yaşlı nüfusun arttığı, ortanca yaşın yükseldiği (33,5 yaş), çocuk ve gençlerin toplam nüfus içindeki oranının azaldığı gözlenmektedir. Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre hala genç bir nüfus yapısına sahip olmakla birlikte yaşlı nüfus sayısal olarak oldukça fazladır. 2022 yılında 65 ve daha yukarı yaş nüfus 8 milyon 451 bin 669 kişidir.

Şekil 12. Türkiye'nin Nüfus Piramidi (2007 ve 2022)

Nüfus piramidi, 2007, 2022

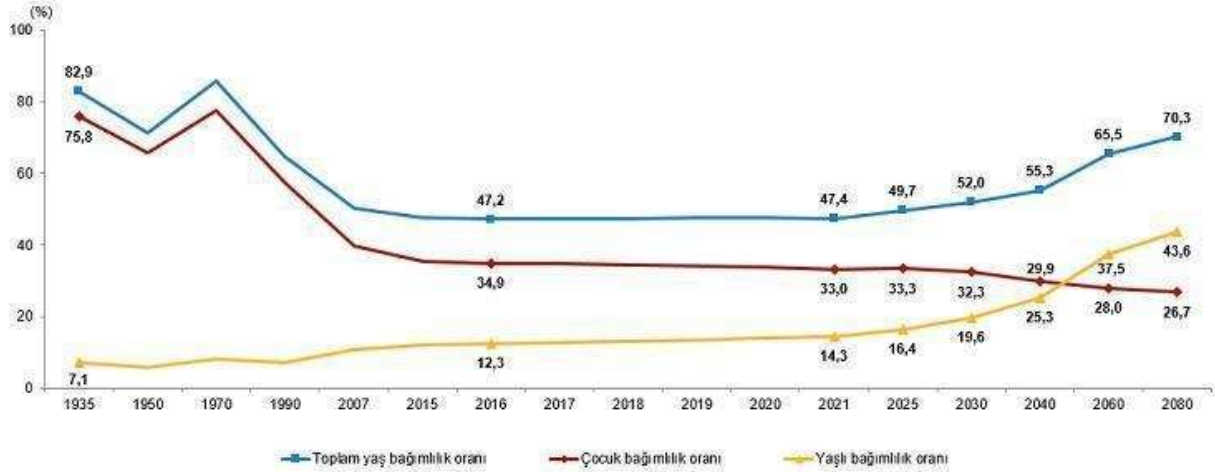
Kaynak: TÜİK, 2023a

Yaş yapısındaki değişimlerin sonucunda çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranları da değişmektedir. Toplam bağımlılık oranı 2021 yılında %47,4 iken 2022 yılında %46,8'e düşmüştür. Toplam bağımlılık oranının büyük bölümü halen çocuk nüfusun fazlalığından kaynaklanmaktadır. Günümüzde çocuk bağımlılık oranı %32,3 iken yaşlı bağımlılık oranı %14,5'tir (TÜİK, 2023a). Nüfus yaş yapısında değişimle birlikte önümüzdeki yıllarda toplam yaş bağımlılık oranının yükselmesi beklenmektedir. Bu artış esas olarak yaşlı bağımlılığındaki artıştan kaynaklanacaktır. Çocuk bağımlılığın ise 2030'lu yıllardan sonra tedrici olarak azalacağı tahmin edilmektedir (Şekil 13). Dolayısı ile demografik fırsat penceresinin sunduğu avantajların azalacağı döneme yaklaştığımız anlaşılmaktadır.

Günümüzde dahi her dört haneden birisinde 65 ve daha yukarı yaş birey yaşamaktadır. Yaş yapısına bağlı bu değişiklikler, yakın dönemde ailelerde çocuk bakımına bağlı

sorumluluklar azalırken yaşlı bakımına bağlı sorumlulukların artmaya başlayacağı anlamına gelmektedir (Şekil 13).

Şekil 13: Toplam, Çocuk ve Yaşlı Bağımlılık Oranlarının Değişimi, 1935-2080

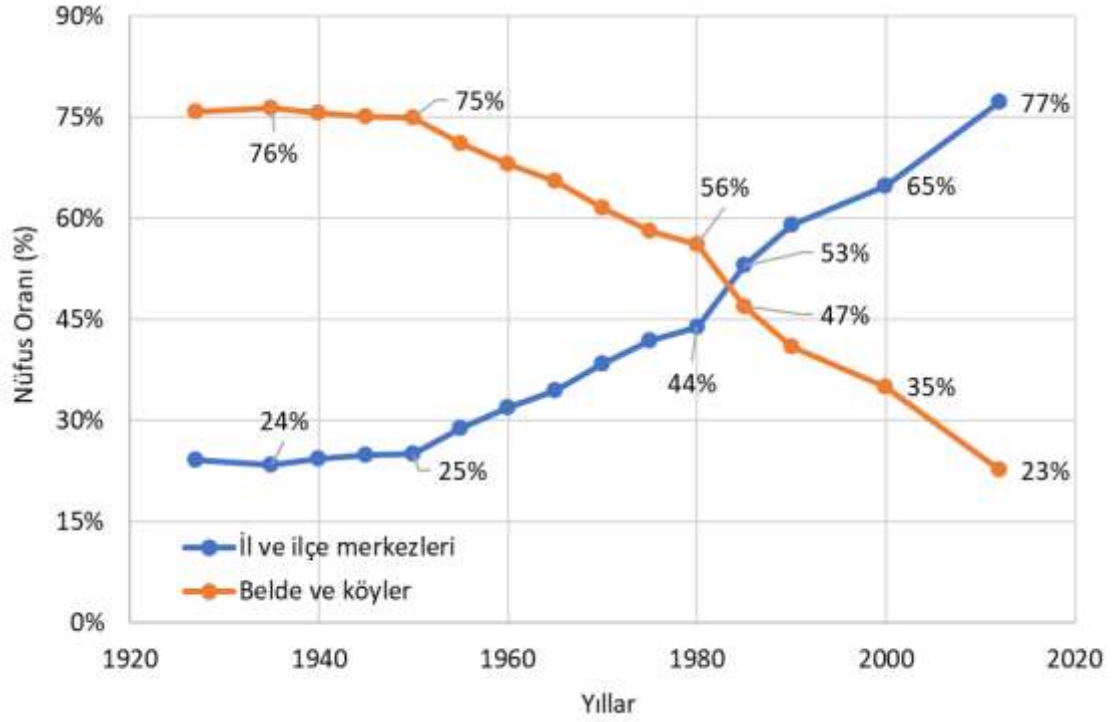
Kaynak: TÜİK, 2023j

2.6.2.3. Göç ve Kentleşme

1950’ler ve sonrasındaki kırsal dönüşüm ve kırdan kente göç başta kentleşme olgusunun yanı sıra başka önemli toplumsal ve ekonomik yapı değişikliklerini beraberinde getirmiştir. 1980’li yılların ortasından itibaren kentli (il ve ilçe merkezi) nüfus ile kırsal (belde ve köy nüfusu) eşitlenmiş, bu tarihten sonra Türkiye’de kentleşme hızla devam etmiştir (Şekil 14).

Günümüzde, 2007-2008 döneminde %3,18 olan iller arası göç eden nüfus oranı, Covid-19 salgınının en yoğun yaşandığı 2020 yılında %2,7 ve 2021 yılında %3,28 olmuştur. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de 2021 yılında 2 milyon 777 bin 797 kişi iller arasında göç etmiştir. Bu göçler eskiden olduğu gibi “kırdan kente” şeklinde değil artık günümüzde il merkezleri arasında yaşanmaktadır. İller arasında göç eden nüfusun %47,5’ini erkekler, %52,5’ini ise kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2022d).

Şekil 14: Yıllara Göre İl/İlçe Merkezleri ve Belde/Köyler Nüfusu Oranları (%), 1927-2012

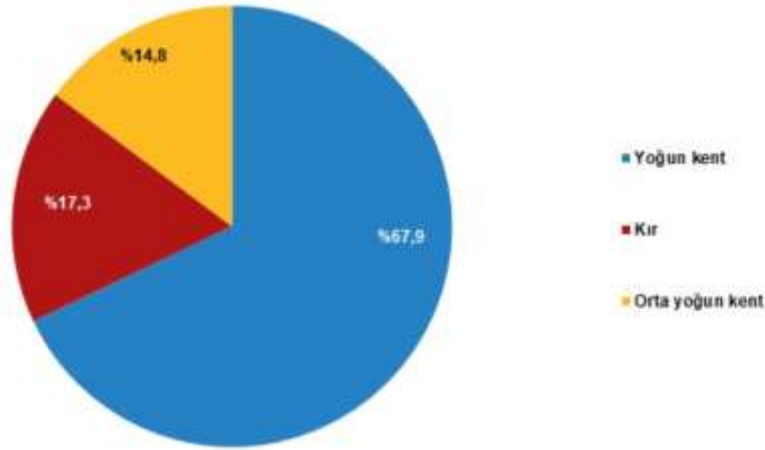

Kaynak: TÜİK, 2021

Cumhurbaşkanlığı tarafından TÜİK’e kent-kır tanımlarının yenilenmesi sorumluluğu verilmiş, bu kapsamda TÜİK istatistik üretilmesi amacıyla fiili kent-kır yapısını daha doğru yansıtacak bir sınıflandırmaya gitmiştir. Yeni tanımlama üç sınıftan oluşmaktadır: yoğun kent, orta yoğun kent ve kır. Bu sınıflandırmada TÜİK Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen “Kentleşme Derecesi (Degree of Urbanisation-DEGURBA)”ni esas almış ve uluslararası standartlara uygun istatistik üretilmesi adına önemli bir adım atmıştır.

Bu yeni sınıflandırmaya göre ülkemiz toplam yüzölçümünün sadece %1,6’sını oluşturan yoğun kent olarak sınıflandırılan yerleşim yerlerinde 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla 57 milyon 934 bin 583 kişi yani nüfusun %67,9’u yaşamaktadır. Kır olarak sınıflandırılan ve Türkiye yüzölçümünün %93,5’ini oluşturan yerleşim yerlerinde toplam nüfusun %17,3’ü ikamet ederken, orta yoğun kent olarak sınıflandırılan ve ülke yüzölçümünün %4,9’unu oluşturan yerleşim yerlerinde nüfusun %14,8’i ikamet etmektedir (Şekil 15).

Şekil 15: Kent-Kır Sınıflamasına Göre Nüfusun Dağılımı, 2022

Kaynak: TÜİK, 2023n

Yaş açısından incelendiğinde ise ülkemiz nüfusunun %9,9'unu oluşturan 65 yaş ve üzeri (yaşlı) nüfusun %30,1'inin kırdaki yaşadığı görülmektedir. Yaşlı nüfusun %14,6'sını orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde yaşayanlar oluştururken; %55,3'ünü ise yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde yaşayanlar oluşturmaktadır. 15-64 yaş grubu yani çalışma çağındaki nüfus içinde yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde yaşayanların oranı ise %69,2'dir. Bu grubun orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ikamet edenlerinin oranı %14,7 iken; kır olarak sınıflandırılan yerlerde ikamet edenlerinin oranı %16,1'dir. Çocuk nüfus olarak tanımlanan 0-14 yaş grubu nüfusun %69,7'sinin ise yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde, %15,3'ünün orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ve %15'inin kırdaki yaşadığı görülmektedir (Şekil 16).

Şekil 16: Kent-Kır Sınıflaması ve Geniş Yaş Grubuna Göre Nüfus, 2022

Kaynak: TÜİK, 2023n

1.6.2.4. 6 ve 20 Şubat 2023 Depremlerinin Etkileri

6 Şubat 2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde, 20 Şubat'ta da merkez üssü Hatay'ın Yayladağı'nda gerçekleşen iki deprem yakın tarihte eşî benzeri olmayan felaketler olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde yaşamış olduğu en büyük doğal afetlerden biri olan bu depremler doğrudan 11 ilimizi ve yaklaşık 14 milyon vatandaşımızı, yani Türkiye toplam nüfusunun yaklaşık %16,4'ünü etkilemiştir. Bu nüfusun 4,8 milyonu çocuk (0-17 yaş) ve 2,6 milyonu gençlerden (18-29 yaş) oluşmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Deprem bölgesindeki illerde yaklaşık 1,7 milyon geçici koruma kapsamında Suriyeli nüfus da bulunmaktadır (UNFPA, 2023).

6 Şubat depremleri ve sonrasında yaşananlar nedeniyle 50 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir (UNFPA, 2023). Deprem afetleri nedeniyle yaşanan yıkım ve can kayıpları üzerine, 11 ilimiz ve Sivas ili Gürün ilçemiz Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi olarak kabul edilmiştir (AFAD, 2023).

Depremden etkilenen bölgede toplam 5,6 milyon konut bulunmaktayken deprem sonrası raporlara göre bu konutların 518 bini ağır hasarlı, 131 bini orta hasarlı ve 1 milyon 279 bini az hasarlı hale gelmiştir. Konut sektörünün yaklaşık olarak toplam 66 milyar dolarlık bir kayıp ve hasara uğradığı düşünülmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Depremin Türkiye ekonomisine yarattığı toplam yükün ise 103 milyar dolar düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir (AA, 2023).

“Asrın Felaketi” olarak adlandırılan bu afetin aile, nüfus ve demografik dönüşüm açısından kısa, orta ve uzun vadeli etkileri olacağı aşîkârdır. Deprem öncelikli olarak önemli sayıda yerinden edilmiş nüfusun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan “Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri: Durum Değerlendirme Raporu” kapsamında Anadolu Ajansında sunulan verilerden derlenen bulgulara göre Deprem bölgesi olan 11 ildeki yerinden edilmiş nüfusun toplam 2 milyon 465 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Diğer bir deyişle bölge nüfusunun %15'inin bölgeden ayrıldığı tahmin edilmektedir. Bölgeden ayrılan ve diğer şehirlere gidenlerin illere göre dağılımı incelendiğinde ise Ankara ve Antalya'nın en yoğunluklu tercih edilen iller olduğu göze çarpmaktadır (Sağıroğlu, Ünsal, & Özenci, 2023).

Depremden etkilenen bölgedeki yaşam koşullarının iyileşmesi ve hayatın olağan akışına dönmesinin uzaması durumunda afet sonrası ortaya çıkan nüfus hareketliliğinin kalıcı bir iç göç

haline gelme riski söz konusudur. Bu kapsamda deprem bölgesinde yaşayanlar arasında özellikle hamile veya emziren kadınların, yalnız annelerin, engelli bireylerin ya da kırsal kesimde yaşayan kadınların bu zorluklarla daha fazla karşılaştığı raporlanmıştır (UNFPA, 2023). Depremler nedeniyle gerek yerinden edilen aileler gerekse deprem bölgesinde kalanlar için barınma, eğitim ve iş olanaklarına erişim sorunları ortaya çıkmıştır. Bu maddi sorunların yanı sıra depremde aile üyelerinin kaybı nedeniyle yaşanan yas ve afet sonrası yaşanan travma sonrası stres bozuklukları gibi sorunlar, ailelerin psikososyal açılardan da desteklenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

2.6.3. Demografik Dönüşümde Güncel Durum

Raporun bu bölümünde dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de 20. yy. ortasından günümüze değin yaşanmakta olan demografik dönüşümdeki güncel durumu sunmak amacıyla doğurganlık ve ölümlülük göstergelerindeki durum ve önemli gelişmeler özetlenmektedir.

2.6.3.1. Doğurganlık

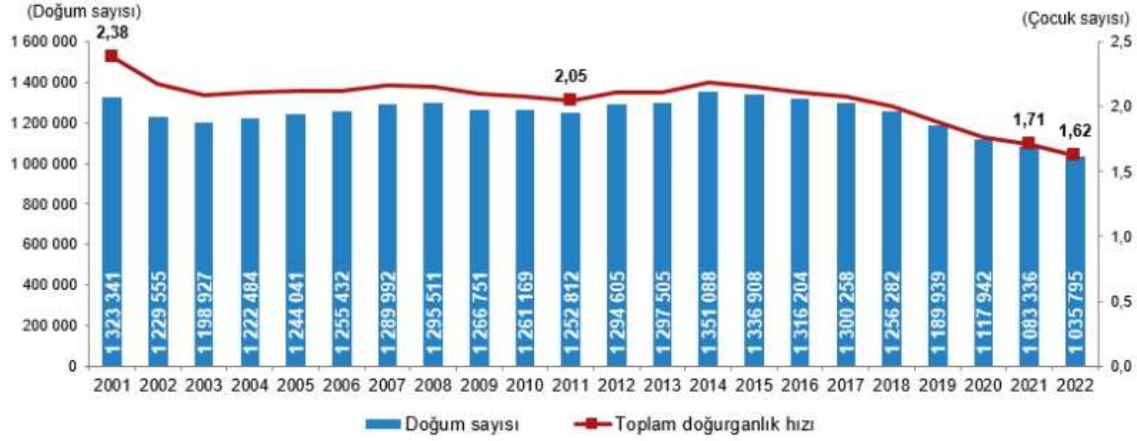
Türkiye’de doğurganlık düzeyi ölçümleri, 1960’lı yıllardan beri devam eden nüfus araştırmalarından ve 2000’li yıllardan sonra da idari kayıtlardan hazırlanan göstergelerden üretilmektedir. TÜİK tarafından Doğum İstatistikleri Bülteni her yıl yayımlanmakta ve bültende çeşitli doğurganlığa temel göstergeler kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Buna göre son beş yıldaki toplam doğurganlık hızı⁶ göstergesinden görüleceği üzere Türkiye’de günümüzde doğurganlık, demografik dönüşümünün geçiş sonrası doğurganlık düzeyine⁷ (TDH: -2,0) gelmiştir (Şekil 17).

2022 yılında ülkede toplam 1 milyon 35 bin 795 doğum gerçekleşmiştir. Bu doğum sayısı ve doğurganlık çağındaki kadın sayısı kullanılarak hesaplanan Toplam Doğurganlık Hızı gösterge değeri 1.62’dir. Bu durum, doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10’un altında kaldığını göstermektedir (Şekil 17).

⁶ Kadınların doğurganlık yaşamları süresince geçerli olan yaşa özel doğurganlık hızlarını takip edeceği varsayımı altında bir kadının ortalama olarak kaç canlı doğum yapabileceğini göstermektedir.

⁷ Doğurganlık dönüşümü geçiş aşamaları: Erken geçiş (TDH: 6-6,9), Erken/orta geçiş (TDH: 5-5,9), Orta geçiş (TDH:4-4,9), Orta/geç geçiş (TDH: 3-3,9), Geç geçiş (TDH: 2,1-2,9), Geçiş sonrası (TDH: - 2,0).

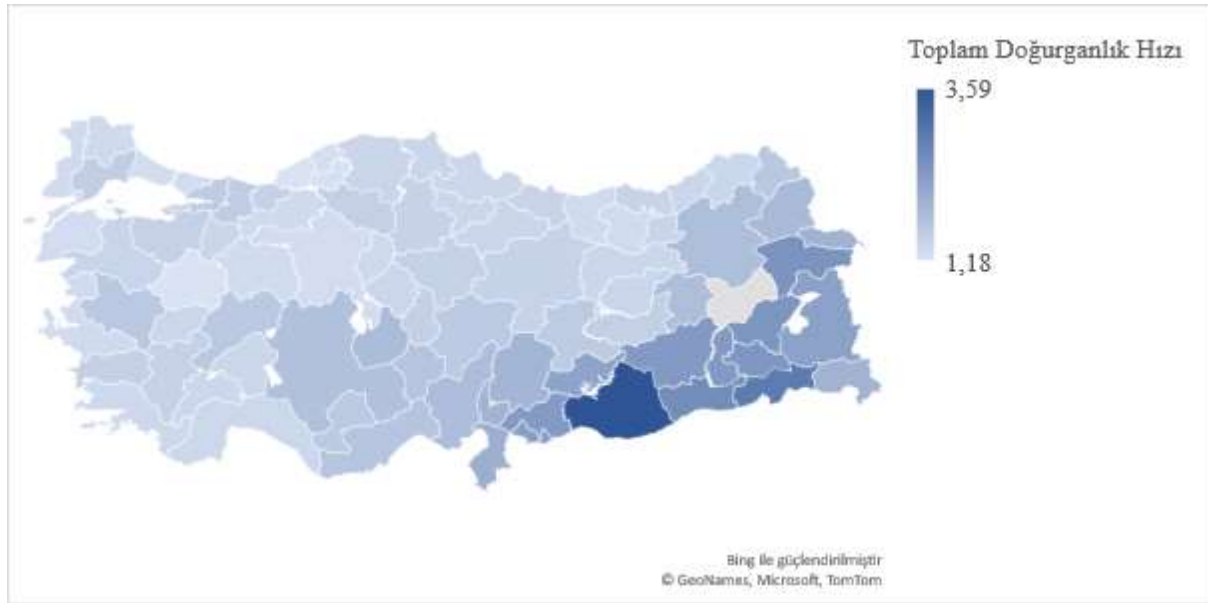
Şekil 17: Türkiye’de Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı, 2001-2022

Kaynak: TÜİK, 2023k

Türkiye’de toplam doğurganlık hızının illerdeki güncel durumu Şekil 18’de görülmektedir. Toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu il 2022 yılında 3,59 çocuk ile Şanlıurfa’dır. Bu ili 2,94 çocuk ile Şırnak, 2,62 çocuk ile Mardin izlemektedir.

Şekil 18: İllere Göre Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı, 2022

Kaynak: TÜİK, 2023k verileri kullanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

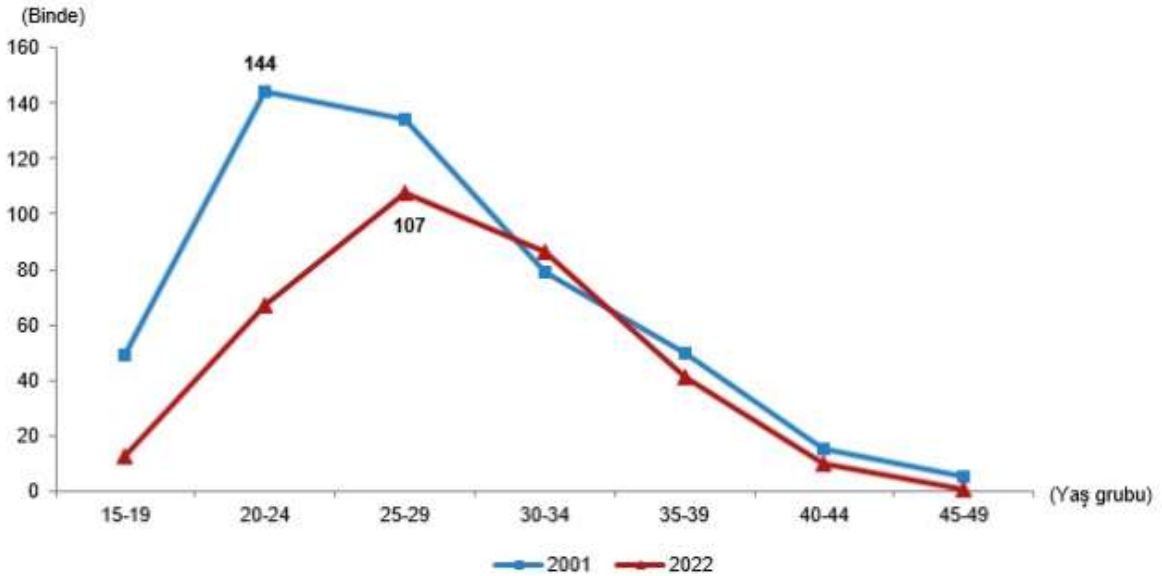
Toplam doğurganlık hızının en düşük olduğu il ise 1,18 çocuk ile Kütahya’dır. Bu ili 1,21 çocuk ile Karabük, 1,26 çocuk ile Bartın izlemektedir. Türkiye’nin üç büyük metropol kentinde ise toplam doğurganlık hızı şu düzeydedir; İstanbul’da 1,29, Ankara’da 1,28 ve

İzmir’de 1,31. Dolayısı ile Türkiye’de doğurganlık sadece büyük nüfuslu yerleşim yerlerinde değil, daha küçük ve az kentsel özellik gösteren yerleşim yerlerinde de düşük düzeye inmiştir.

Türkiye’de ülke genelindeki doğurganlığın son elli yılda önce nüfusun yenilenme düzeyine ve daha sonra da bu düzeyden aşağıya azalmış olması, gelişmiş ekonomilerdeki sürece benzer bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Dolayısı ile doğurganlığı bu düzeyde olan diğer ülkeler gibi Türkiye’de de doğurganlık düzeyini yükseltmeyi amaçlayan pro-natalist politikalar uygulanmaya çalışılmaktadır.

Yaşa özel doğurganlık hızlarının dağılımı ve zaman içindeki değişimleri, yani doğurganlığın yaş örüntüsü, son yirmi yılda doğurganlık dönüşümünde gerçekleşen değişimleri daha ayrıntılı şekilde ortaya koymaktadır. Son yirmi yıl boyunca 15-19, 20-24 yaş grubu genç kadınların doğurganlık hızları önemli düzeyde azalmıştır. 25-29 yaş grubu kadınların doğurganlık düzeyi de aynı dönemde nispeten azalma göstermiştir. Daha üst yaş grubu kadınlarda ise doğurganlık düzeyinde önemli bir değişim yaşanmamıştır. Dolayısıyla, 30 yaş altı kadınların doğurganlık düzeyleri azalırken, daha üst yaş grubu kadınlarda bu azalmayı dengeleyecek denli doğurganlık artışı yaşanmadığı için toplam doğurganlık hızı nüfusun yenilenme düzeyinin altına inmiştir (Şekil 19).

Şekil 19: Yaşa Özel Doğum Hızları, 2001 ve 2022

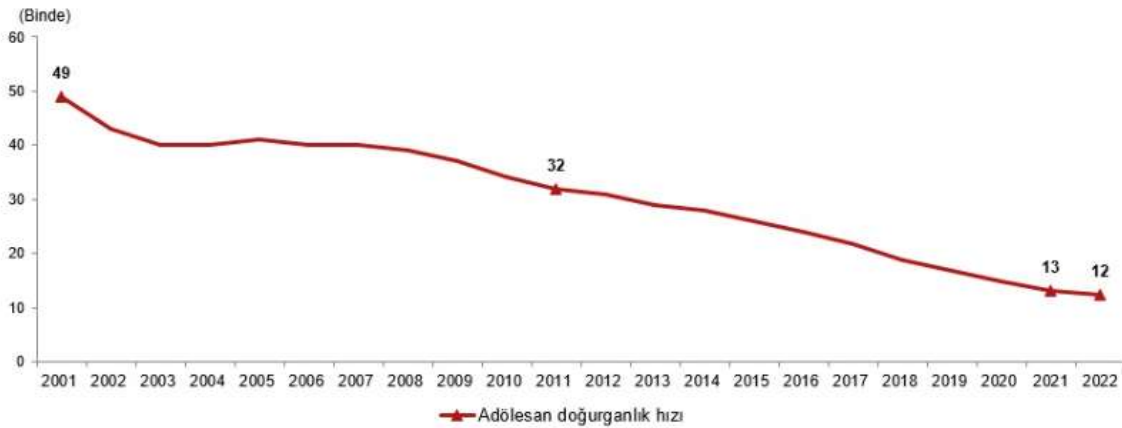
Kaynak: TÜİK, 2023k

Üreme çağındaki kadınların temel özelliklerine göre ideal çocuk sayısı tercihlerine⁸ bakıldığında ortalama ideal çocuk sayısı, 15-19 yaş grubunda 2,3 çocuk, 20-39 yaş grubunda 2,8 çocuk ve 40-49 yaş grubunda 3,0 çocuk olduğu görülmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), 2019).

Ortalama ideal çocuk sayısı kadınların eğitim ve hanehalkı refah düzeyine göre değişim göstermektedir. Hiç okula gitmemiş ya da ilkokulu tamamlamış kadınlarla, lise veya lise üzeri eğitim almış kadınların ortalama ideal çocuk sayıları arasındaki fark 1 çocuktur (sırasıyla 3,5 ve 2,5 çocuk). Refah düzeyi en düşük gruptaki hanelerde yaşayan kadınlarda ortalama olarak 3,2 çocuğu ideal görürken, en yüksek refah düzeyindeki hanelerde yaşayan kadınlar arasında bu değer 2,5 çocuktur.

Türkiye’de adölesan dönemdeki evliliklerin azalması ile bu dönemde gerçekleşen doğumların da azalma gösterdiği görülmektedir (Şekil 20). Bununla birlikte, çocuk tanımına göre 17 yaş ve altı anne olan kız çocuklarının sayısı 2022 yılı itibarıyla 7.189 olarak gerçekleşmiş olup konu ile ilgili çalışmaların devam etmesi ihtiyacı devam etmektedir (TÜİK, 2023k).

Şekil 20: Adölesan Doğurganlık Hızı, 2001-2022

Kaynak: TÜİK, 2023k

⁸ Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında, 15-49 yaş arası kadınlara çocuğu olmayan kadınlara “Eğer tam istediğiniz sayıda çocuk sahibi olmanız mümkün olsa hayatınız boyunca kaç çocuk sahibi olmak istersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Çocuğu olan kadınlara ise “Hiç çocuğunuz olmadığı günlere dönebilseydiniz ve tam istediğiniz sayıda çocuk sahibi olmanız mümkün olsaydı, hayatınız boyunca kaç çocuk sahibi olmak isterdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Ortalama ideal çocuk sayısı bu sorulara verilen cevaplardan hesaplanmaktadır. Bu gösterge değeri kadınların hali hazırda sahip oldukları çocuk sayısından hayli etkilenmektedir.

2.6.3.2. Üreme Sağlığı Hizmetleri

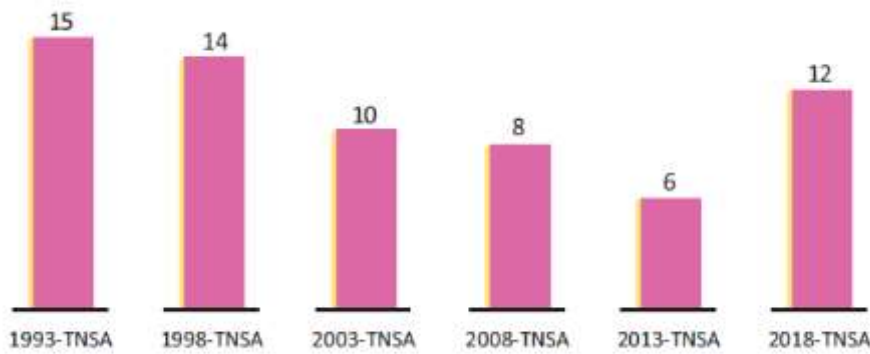
Bilindiği üzere aile planlaması araçları sadece doğurganlığı sınırlamak veya sonlandırmak amacıyla kullanılmamaktadır. Bu araçlar doğumların arasını açmak ve böylelikle çiftlerin istedikleri zaman çocuk sahibi olmalarını sağlamak amacıyla da kullanılmaktadır. Türkiye’de ülke genelinde doğurganlık nüfusun yenilenme düzeyi altına inmiş olmasına karşın, son dönemde yapılan araştırmalar ülkede aile planlaması ihtiyacı karşılanmamış nüfus gruplarının olduğunu göstermektedir.

Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacını herkes için sıfıra indirmek SKA’ların hedeflerinden birisidir. Ayrıca bu hedef Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı’nın 25.yılında (ICPD+25) düzenlenen Nairobi Zirvesinin temel kararları arasında da yer almaktadır (HÜNEE ve UNFPA, 2022).

Türkiye’de karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı modern yöntem kullanımındaki sürekli artış sayesinde 1993 yılındaki %15 düzeyinden düzenli olarak azalarak 2013 yılında %6’ya inmiştir. Buna karşın 2018 TNSA’nın güncel bulguları, karşılanmamış aile planlaması ihtiyacının artarak %12’ye çıktığını göstermiştir (Şekil 21). Çalışmalar aynı zamanda bu ihtiyacın tüm sosyoekonomik gruplarda arttığı bulgusunu ortaya koymuştur.

TNSA 2018 Suriye Göçmen Örnekleme çalışması ise Suriyeli göçmenler için toplam doğurganlık hızının kadın başına 5,3 çocuk olduğunu göstermiştir (HÜNEE, 2019b). Bu grupta en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı ise 20-24 yaş grubunda gözlemlenmiştir. Bu araştırmanın verileri kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonucunda Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmen kadınların %21’inin karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı olduğunu ortaya konulmuştur.

Şekil 21: Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı*, TNSA, 1993-2018

*15-49 yaş grubundaki karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı içinde olan halen evli kadınların araştırma yıllarına göre %si
Kaynak: (HÜNEE ve UNFPA, 2022)

2018 yılından günümüze ise Covid-19 salgın döneminde sağlık ürünleri tedarik zincirinde yaşanan sorunlar, sağlık sisteminin aşırı yükü, sosyal mesafe sınırlamaları nedeniyle yüz yüze temasların azalması nedeniyle kadınların bu araçların yanı sıra doğru bilgiye ve iletişim kaynaklarına ulaşmada sorun yaşadıklarına işaret eden çalışmalar bulunmaktadır (Deniz & Küçükkaya, 2022). Dolayısı ile günümüzde karşılanmamış aile planlaması ihtiyacının 2018'deki düzeyinden daha yüksek düzeye çıkmış olabileceği göz önüne alınmalıdır.

2.6.3.3. Ölümlülük

Türkiye’de ölüm istatistiklerine ilişkin resmi veri ve göstergelerin yer aldığı Ölüm ve Ölüm Nedenleri İstatistikleri ve Hayat Tabloları Haber Bülteni en son 2020 yılında yayımlanmıştır. Dolayısıyla bu bültenlerde yer alan veri ve göstergeler Covid-19 salgın koşulları öncesindeki döneme ilişkin bilgiler sunmaktadır.

TÜİK tarafından 2017-2019 ölümlülük hızları dikkate alınarak hazırlanan Hayat Tablolarına göre günümüzde, yeni doğmuş bir bireyin mevcut ölümlülük risklerine maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı olarak tanımlanan “doğuştan beklenen yaşam süresi” 2017-2019 döneminde 78,6 yıl olarak hesaplanmıştır. Doğuştan beklenen yaşam süresi erkeklerde 75,9 yıl, kadınlarda da 81,3 yıl olarak tespit edilmiştir.

65 yaşına ulaşmış olan bir kişinin kalan yaşam süresi ortalama 18,0 yıldır. Erkekler için bu süre 16,3 yıl iken, kadınlarda 19,6 yıldır. Diğer bir ifade ile 65 yaşındaki kadınların erkeklerden ortalama 3,3 yıl daha fazla yaşaması beklenmektedir (Tablo 9).

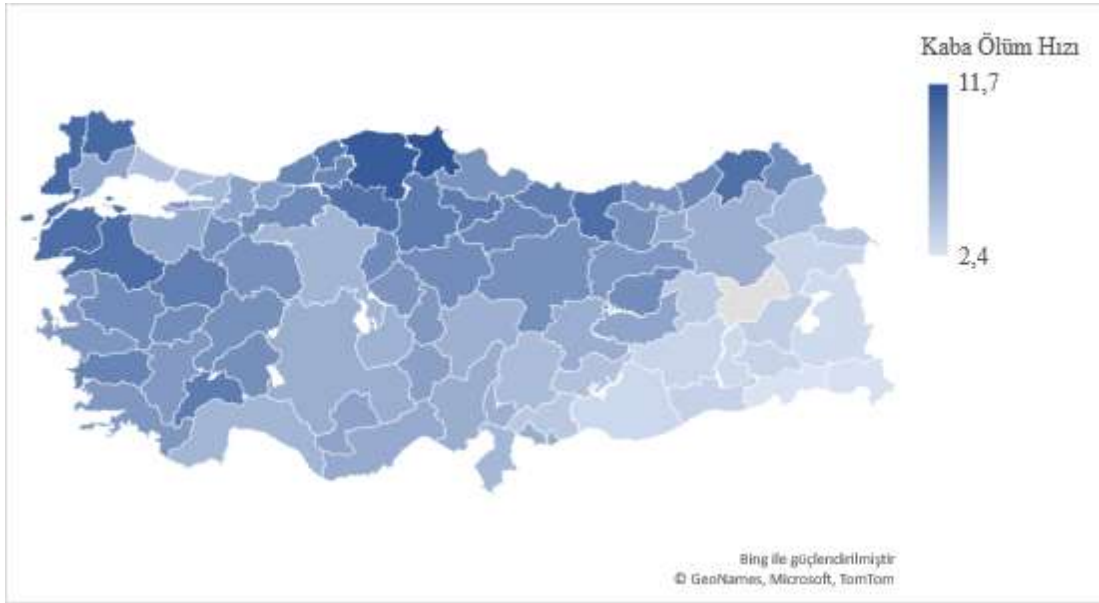
Tablo 9: Cinsiyete ve Yaşa Göre Beklenen Yaşam Süresi, 2013-2015, 2017-2019

(Yıl)						
	2013-2015			2017-2019		
Yaş	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0	78,0	75,3	80,7	78,6	75,9	81,3
15	64,2	61,6	66,9	64,6	62,0	67,3
30	49,7	47,1	52,1	50,0	47,6	52,5
50	30,6	28,3	32,8	30,9	28,6	33,1
65	17,8	16,1	19,4	18,0	16,3	19,6

Kaynak: TÜİK, 2023I

Türkiye genelinde bin kişi başına düşen ölüm sayısını ifade eden kaba ölüm hızı, 2022 yılında binde 5,9'dur. Kaba ölüm hızının illerdeki görünümü Şekil 22'de sunulmaktadır. Kaba ölüm hızının en yüksek olduğu il binde 11,7 ile Sinop'tur. Bu ili binde 11,2 ile Kastamonu, binde 10,3 ile Edirne, binde 10,2 ile Kırklareli izlemektedir. Kaba ölüm hızının en düşük olduğu il ise binde 2,4 ile Şırnak olmuştur. Bu ili binde 2,5 ile Hakkâri, binde 2,9 ile Van ve binde 3,0 ile Batman izlemektedir. Kaba ölüm hızındaki bu değerlerin illerdeki yaşlı nüfusun büyüklüğü ile ilişkili olduğu değerlendirilebilir (TÜİK, 2023m).

Şekil 22: İllerde Kaba Ölüm Hızı, 2022

Kaynak: TÜİK, 2023m verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye’de gerek bebek ölüm hızı⁹ gerekse beş yaş altı ölüm hızı¹⁰ göstergeleri 2009-2022 döneminde azalma göstermiştir (Şekil 23 ve Şekil 24).

⁹ Her bin canlı doğumda bir yaşını doldurmadan önce ölen bebek sayısı

¹⁰ Doğumdan sonraki beş yıl içinde ölme olasılığı

Şekil 23: Bebek Ölüm Hızı, 2009-2022

Kaynak: TÜİK, 2023m

Şekil 24: Beş Yaş Altı Ölüm Hızı, 2009-2022

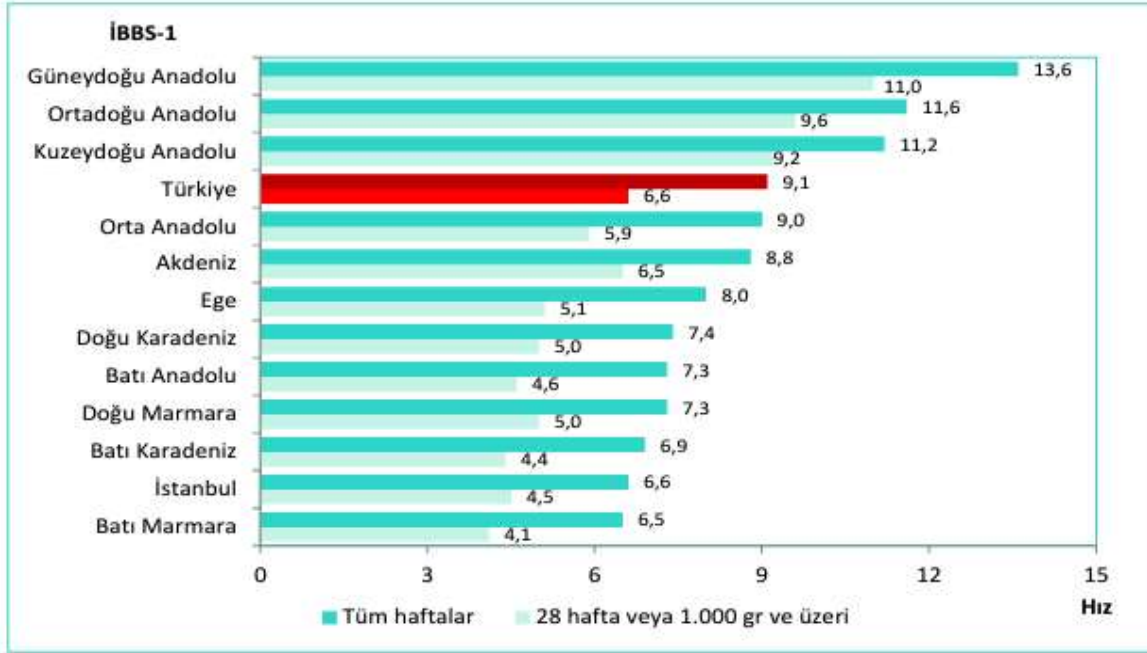
Beş yaş altı ölüm sayısı ve hızı, 2009-2022

Kaynak: TÜİK, 2023m

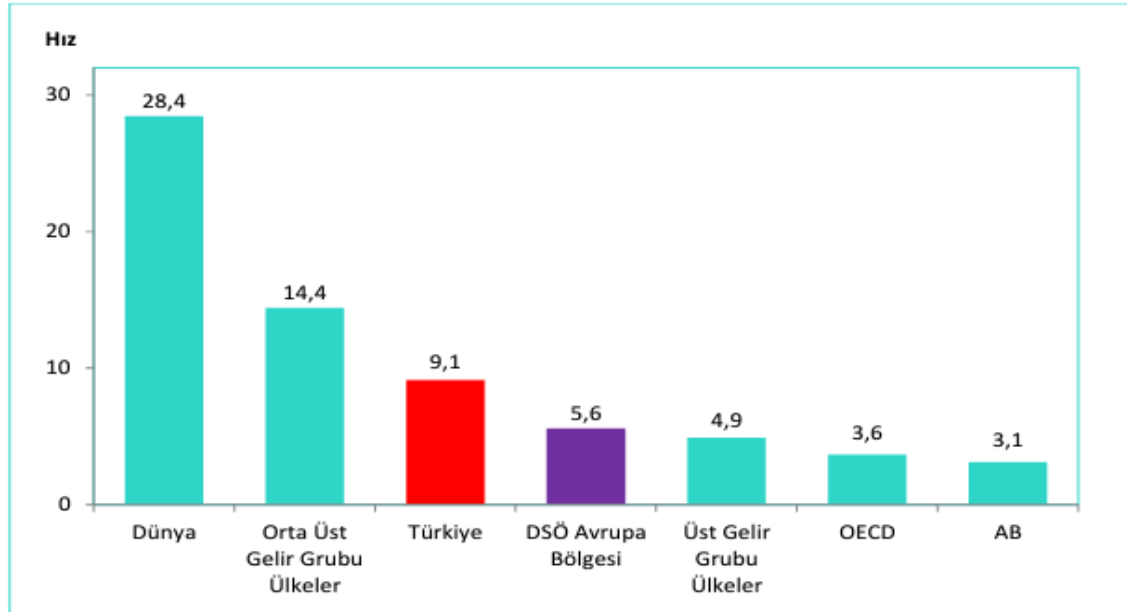
Bebek ölüm hızını bölgesel olarak incelediğimizde ise 13,6 ile Güney Doğu Anadolu bölgesinin en yüksek orana, 6,5 ile Batı Marmara'nın ise en düşük orana sahip olduğu görülür (Şekil 25). Uluslararası verilerle karşılaştırdığımızda ise Türkiye'nin orta gelir grubu ve üst gelir grubu ülkeleri arasında bir noktada olduğu görülmektedir (Şekil 26).

Şekil 25: Bebek Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda), 2021

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2023

Şekil 26: Bebek Ölüm Hızının Uluslararası Karşılaştırması, (1.000 Canlı Doğumda), 2021

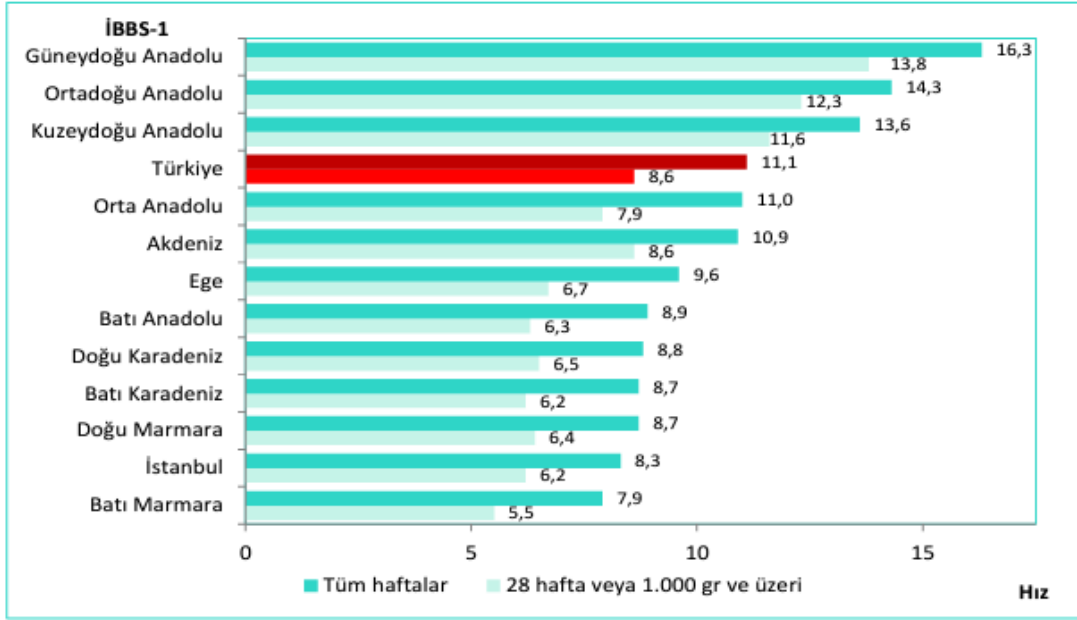

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2023

Beş yaş altı ölüm istatistiklerinde de benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. En yüksek hız 16,3 ile Güney Doğu Anadolu bölgesinde görülürken, en düşük hız 7,9 ile Batı

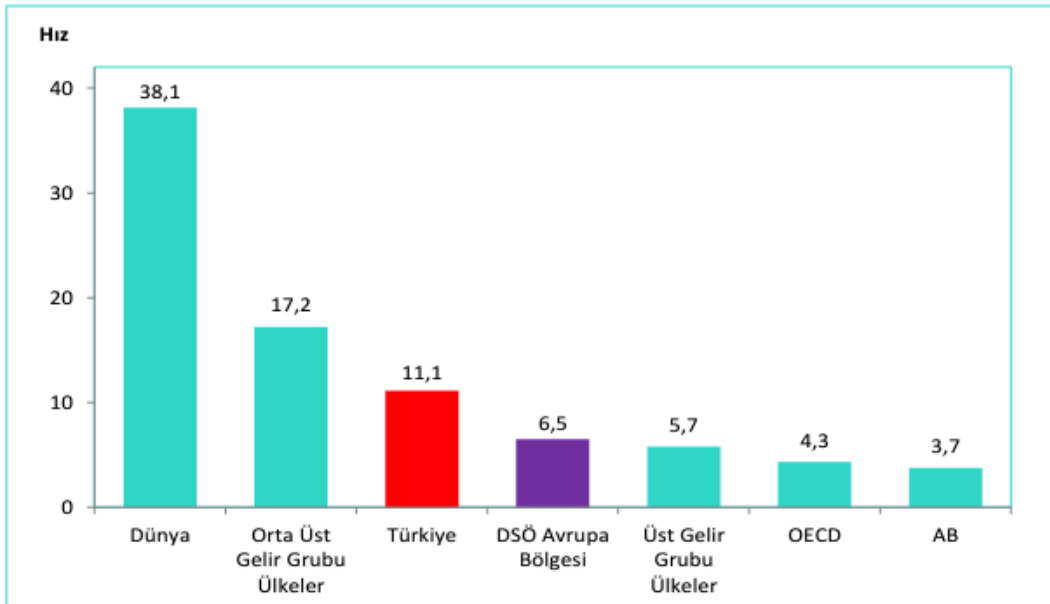
Marmara'dadır (Şekil 27). Uluslararası olarak karşılaştırıldığında ise Türkiye üst ve orta üst gelir grubu ülkeler arası bir noktada yer almaktadır (Şekil 28).

Şekil 27: Beş Yaş Altı Ölüm Hızı, (1.000 Canlı Doğumda), 2021

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2023

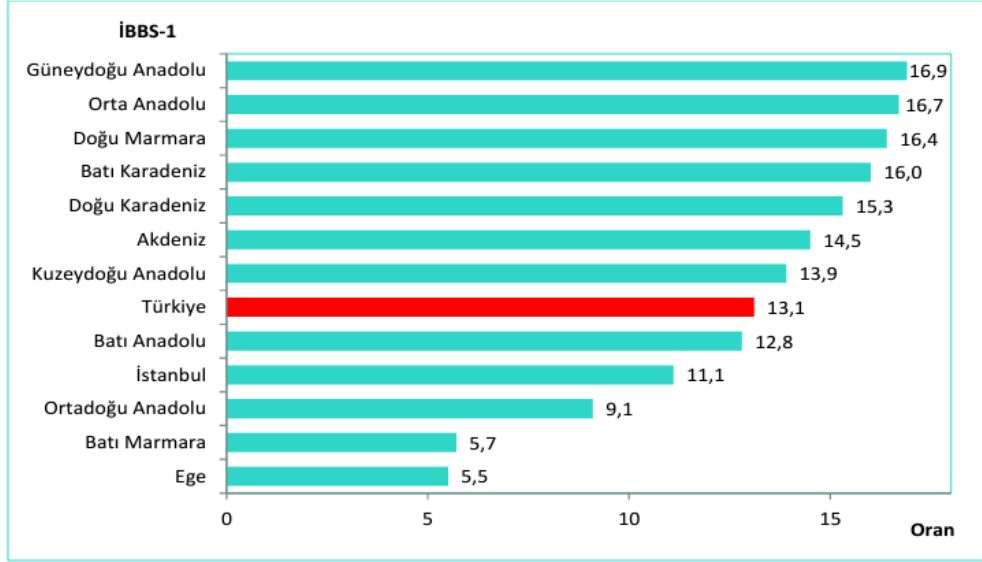
Şekil 28: Beş Yaş Altı Ölüm Hızının Uluslararası Karşılaştırması, (1.000 Canlı Doğumda), 2021

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2023

Sağlık Bakanlığının yayımladığı Sağlık İstatistikleri Yıllıklarının 2021 yılı verilerine göre, anne ölüm oranı Türkiye genelinde 13,1'dir. En düşük oran 5,5 ile Ege bölgesinde en yüksek oran ise 16,9 ile Güney Doğu Anadolu bölgesinde görülmektedir (Şekil 29).

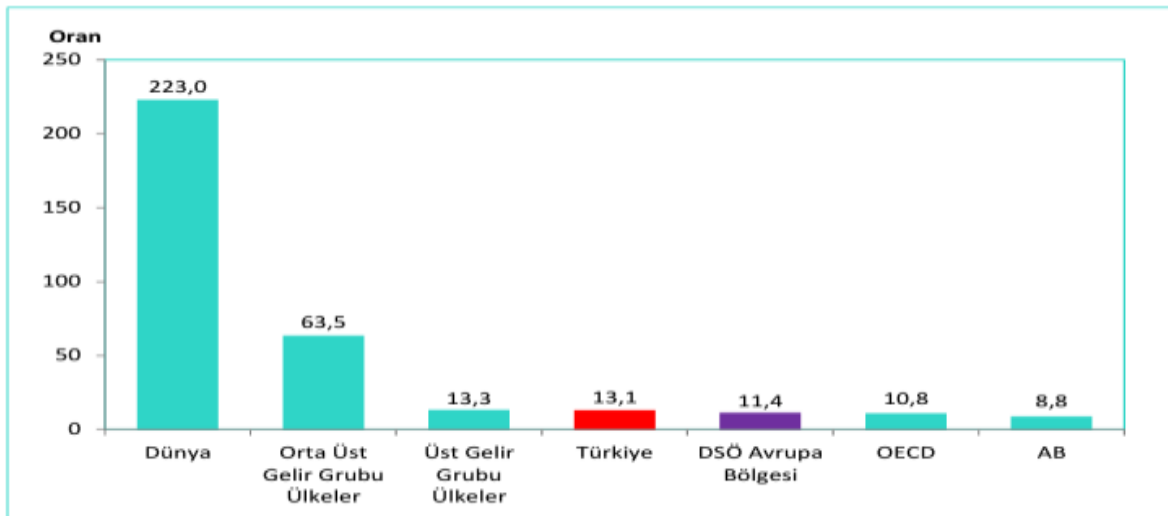
Şekil 29: Anne Ölüm Oranı, (100.000 Canlı Doğumda), 2021

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2023

Türkiye’de görülen anne ölüm oranlarını dünya ortalamalarıyla karşılaştırdığımızda ise Avrupa bölgesinin gerisinde olmakla birlikte ülkemizdeki oranın üst gelir grubu ülkeler ortalamasında olduğu görülmektedir (Şekil 30).

Şekil 30: Anne Ölüm Oranının Uluslararası Karşılaştırması, (100.000 Canlı Doğumda), 2020

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2023

2.7. On Birinci Kalkınma Planında Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurulunun 18.07.2019 tarihli 105'inci Birleşiminde onaylanarak kabul edilmiştir.

2.7.1. Ailenin Güçlendirilmesi

On Birinci Kalkınma Planında aile konusu, “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” hedefi kapsamında, Ailenin Güçlendirilmesi başlığı altında ele alınmıştır. Planda, *“Toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesi temel amaçtır.”* ifadesi ile güçlü aile kurumunun önemine vurgu yapılmıştır.

On Birinci Kalkınma Planında, ailenin güçlendirilmesine yönelik çeşitli politika ve tedbirler öne sürülmüştür. Aşağıda bu kapsamda belirtilen politikalara yönelik gerçekleştirilen uygulamalara yer verilmiştir.

Politika 593. Aileye yönelik verilen hizmetlerin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi amacıyla araştırma, eğitim ve danışmanlık faaliyetlerine devam edilecektir.

Bu politika kapsamında aile eğitim programlarının kapsam ve içeriklerinin güncellenmesine yönelik tedbirler belirlenmiştir. Aile yapısını kötü yönde etkileyen bağımlılık ve alışkanlıklarla mücadele edilmesine yönelik vurgular yapılmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile Eğitimi ve Danışmanlık Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından ailelere yönelik “aile eğitimi”, “evlilik öncesi eğitim programı”, “aile danışmanlığı” ve “aile sosyal destek programı” başlıklarında eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır.

Aile Eğitim Programı

Aile Eğitim Programı (AEP), ilk olarak Başbakanlık (mülga) Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) tarafından 2009'da yapılan “Aile Eğitim İhtiyaç Analizi Projesi” ile gündeme gelmiştir.

Başbakanlık (mülga) Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM), aynı yıl (2009) “Aile Eğitim Müfredat Geliştirme Projesi”ni hayata geçirmiştir. Proje sonunda ülkemizdeki ailelerin eğitim ihtiyaç analizi verilerinden hareketle belirlenen temel bilgi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla beş alanda (aile içi iletişim, sağlık, iktisat, hukuk ve medya) 23 modülden oluşan AEP geliştirilmiştir. 2010 yılında bu projenin materyal geliştirme aşamasına

geçilmiştir. Bu proje ile aile eğitimlerinde katılımcıların, eğitimcilerin ve uygulayıcı kurumların kullanacakları çok sayıda ders araç gereci üretilmiştir.

Müfredat ve materyal geliştirme çalışmalarının ardından 2011 yılında “Aile Eğitim Programı (AEP) Eğitici Eğitimi Projesi” mülga ASAGEM döneminde başlamıştır. Proje, ASAGEM’in, “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM)” olarak teşkilatlanmasından sonra da devam ederek yedi il merkezinde yaklaşık 1.200 eğitime programın tanıtılması ile sonuçlanmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından AEP’nin, Türkiye genelinde, evliliğe hazırlanan veya yetişkin istekli bireylere ulaştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için sahadaki eğitici ihtiyacı doğrultusunda AEP eğitici eğitimleri düzenlenerek eğitimcilerin sayısı artırılmakta ve mesleki becerileri geliştirilmektedir.

AEP’in içeriğini oluşturan alanlarda hedeflenenler şunlardır:

- Aile Eğitim ve İletişimi Alanı: Bu alanda yer alan modüllerle; aile hayatını bütüncül ve güce dayalı bir anlayışla ele almak, yaşamın farklı dönemlerinde yaşanabilecek sorunlar hakkında bilgi vermek ve bu sorunların çözümüne hizmet edecek farkındalık ve becerileri kazandırmak, aile kurma ve aile olma sürecinde problem ortaya çıkmadan önce yapılan müdahaleler aracılığıyla toplumsal yararı yüksek, zararı önleyici bir hareketi yaşama geçirmek amaçlanmaktadır.

- Hukuk Alanı: Hukuk alanında yer alan modüllerle, yaşamsal pratiğin aile için gerektirdiği hukuk bilgisini en sade ve anlaşılır dilde aktarmak, bu sayede hak ve ödevlerinin farkında aile bireylerinin oluşmasını desteklemek ve nihayetinde daha az ihtilaf ve daha çok uzlaş sağlanmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

- İktisat Alanı: İktisat alanında yer alan modüllerle, aile yaşamının en önemli bileşenlerinden biri olan iktisadi süreçlerle ilgili ailelere farkındalık kazandırmak, ailelerin mevcut iktisadi kaynaklarını verimli ve etkili kullanabilmesini sağlamak ve küçük girişimler konusunda temel bilgileri edinmesini temin etmek, harcama ve tüketimlerini ihtiyaca uygun olarak yapabilmelerine katkıda bulunmak, tasarruf alışkanlığını kazanarak çevreye karşı duyarlı bir yaşam sürebilmelerini desteklemek amaçlanmaktadır.

- Medya Alanı: Medya alanında yer alan modüllerle, aile üyelerinin ve aile olmaya aday bireylerin medya karşısında hem “bilişsel” hem de “etik” açıdan donanımlı ve güçlü

olabilmelerini sağlamak, medya imkânlarından en üst seviyede faydalanmalarına ve gelebilecek zararları da en aza indirebilecek bilgi ve beceriye sahip olmalarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

- **Sağlık Alanı:** Sağlık alanında yer alan modüllerle, tıp bilimini kullanarak aile sağlığını korumaya ve geliştirmeye, dolayısıyla ailenin ömrünü uzatmaya ve yaşam kalitesini yükseltmeye katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Ailenin sağlığını iyileştirerek toplum sağlığını iyileştirmek, hastalıklarla daha etkin savaşmak, sağlık maliyetlerini en aza indirerek ve verimliliği artırarak daha güçlü toplum hâline gelmek amaçlanmaktadır.

AEP kapsamında 2013 yılından günümüze kadar toplamda 3.354.106 kişiye eğitim verilmiştir.

Evlilik Öncesi Eğitim Programı

Evlilik Öncesi Eğitim Programının amacı; evlilik öncesi süreçte çiftlerin birbirlerini iyi tanımasını, evlilikle ilgili gerçekçi bilgiler oluşturabilmelerini, etkili iletişim kurma yollarını, olası sorunlarla nasıl baş edeceklerini bilmelerini ve evliliğe iyi bir başlangıç yapabilme fırsatını sağlamaktır. Programın genel hedefi ise bireylerin uzun ömürlü ve sağlıklı evlilikler tesis etmelerine katkı sunmaktır.

Evlilik Öncesi Eğitim Programı kapsamında bugüne dek 1.470.432 kişiye eğitim verilmiştir. Eğitimi alan bireylerin aldıkları eğitime yönelik memnuniyetleri ise AEP memnuniyeti ile birlikte değerlendirilmektedir. Çiftlerin evlilik hayatına hazırlanmalarını sağlamak amacıyla temel metinleri ve görsel materyalleri AEP ünitelerinden seçilerek Evlilik Öncesi Eğitim Programı oluşturulmuştur. Program biri eğitici el kitabı olmak üzere toplam dört kitaptan oluşmaktadır. Dört kitap ve bu kitapların içerikleri şu şekildedir:

- **Evlilikte İletişim ve Yaşam Becerileri:** Bu kitapta evlilikte sevginin sürekliliğinin sağlanması için yapılması gerekenler, doğru eşi seçme noktasında belirleyici unsurlar, evlilikte çatışmaya sebep olacak faktörler ve aile içi sağlıklı iletişim faktörleri gibi konular ele alınmaktadır.

- **Evlilik ve Sağlık:** Bu kitapta genel itibarıyla üreme ve cinsel sağlık noktasında bireyleri bilinçlendirme amacına yönelik bilgiler bulunmaktadır.

- **Aile Hukuk Rehberi:** Bu kitapta özel hayat ve gizliliği, konut dokunulmazlığı, aile içi şiddet gibi unsurların hukuki olarak değerlendirmeleri bulunmaktadır.

- Evlilik Öncesi Eğitim El Rehberi: Bu kitabın içeriğinde ise eğitici için uygulama notları bulunmaktadır.

Evlilik Öncesi Eğitim Programını yaygınlaştırmak amacıyla Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü,, Jandarma Genel Komutanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği gibi kurumlarla iş birliği çalışmaları yapılmış olup bu eğitimi yaygınlaştırmak için yürütülen çalışmalar devam etmektedir.

Aile Danışmanlığı

7/10/2007 tarihli Resmî Gazete’de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu Yönetmelik, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı Aile Danışma Merkezlerini kapsamıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasının ardından 9/02/2013 tarihli Resmî Gazete’de Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) Yönetmeliği yayımlanmıştır. SHM Yönetmeliğinin yayımlanması ile SHÇEK Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece Mülga Yönetmelik uyarınca verilen aile danışmanlığı hizmetlerinin SHM’ler tarafından sunulması öngörülmüştür. SHM Yönetmeliğinin 14. maddesinde Eğitim ve Danışmanlık Biriminin görevleri arasında aile danışmanlığı ile ilgili hususlar yer almıştır. Madde 14’ün e ve f bentlerinde:

“e) Ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanmasına yönelik eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek.

f) Ailelerin veya bireylerin sorun çözme bilgi ve becerilerinin artırılması yönünde eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek.” hükümleri yer almaktadır.

Evliliklerin kuruluş ve işleyişinde eşlerin muhtemel sorunlarına çözüm üretebilmeleri, evliliklerin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesinde etkili olmaktadır. Aile içi iletişim, stres, ebeveynlik gibi alanlarda aile fertlerinin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde profesyonel aile danışmanlığı desteği önem arz etmektedir. 81 ilde İl Müdürlükleri ve SHM’deki uzman personel aracılığı ile ücretsiz olarak aile danışmanlığı hizmeti sunulmaktadır. Aile danışmanlığı hizmeti ile aile bütünlüğünü korumak ve güçlendirmek, aile içi ilişkileri düzenlemek, aile fertlerinin iletişim, stresle baş etme, problem çözme becerilerini geliştirmek,

evliliğin işleyişinde yaşanan ya da yaşanması muhtemel sorunların çözümüne destek olmak hedeflenmektedir.

18 Kasım 2019 tarihinden itibaren vatandaşlar aile danışmanlığı hizmetinden yararlanmak için e-devlet üzerinden de başvuru yapabilmekte ve başvurularına istinaden İl Müdürlüğünde veya SHM’lerde görevli uzman meslek elemanları tarafından danışmanlık hizmeti verilmektedir. 2012 yılından günümüze kadar toplamda 95.543 kişiye aile danışmanlığı hizmeti verilmiş olup Kasım 2019 tarihinden itibaren ise e-devlet üzerinden 16.671 kişinin başvurusu alınmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sağladığı aile danışmanlığı hizmeti dışında “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Hakkında Yönetmeliği” kapsamında özel danışma merkezlerinde de aile danışmanlığı hizmeti verilmektedir. Bu kapsamda 29 ilde 122 Özel Aile Danışma Merkezi faaliyet göstermektedir.

Aile Danışmanlığı Hizmetleri 3 temel başlık altında sunulmaktadır:

- Aile Danışmanlığı,
- Boşanma Süreci Danışmanlığı,
 - Boşanma Öncesi Danışmanlık Hizmeti,
 - Boşanma Süreci Danışmanlık Hizmeti,
 - Boşanma Sonrası Danışmanlık Hizmeti,
- Bireysel Danışmanlık Hizmeti.

Boşanma sürecinde olan çiftlerin bu süreci sağlıklı yönetebilmeleri amacıyla sunulan hizmete “Boşanma Süreci Danışmanlığı” hizmeti denilmektedir. Boşanma öncesi ve esnasında sunulan aile danışmanlığı hizmeti ile aile içi iletişim sorunları nedeniyle boşanma noktasına gelen ailelerin aile ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasında destek olmak, aile içi iletişim becerileri kazandırmak, çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülmesinde yardımcı olmak, psikiyatrik rahatsızlığı olduğu düşünülen aile fertlerini sağlık kuruluşlarına yönlendirmek, bu süreçte çocuklarıyla ilgili yaşadıkları sorunların çözümü yönünde danışmanlık yapmak hedeflenmektedir.

Boşanma sonrası başvuruda bulunan ailelere sunulan danışmanlık hizmetleri ile boşanma sonrası kişinin toplumda yeni konumuyla yer almasına yardımcı olmak, boşanma sonrası tek ebeveyn olmanın yarattığı sorunların çözümüne destek olmak, çocukların davranış

problemleriyle başa çıkmada ebeveynlere destek olmak ve ailelerin çocuklarla ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine rehberlik etmek hedeflenmektedir.

Politika 593 kapsamında “Aile Sosyal Destek Programının (ASDEP) kurumsal kapasitesi artırılacaktır” tedbiri de belirtilmiştir.

Aile ve Sosyal Destek Programı (ASDEP)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının il müdürlüklerine ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına bağlı, mobil bilişim altyapısına sahip sosyal hizmet görevlileri tarafından hayata geçirilmektedir. ASDEP kapsamında kamunun imkânları ve hizmetleri konusunda desteğe ihtiyacı olan ailelere ulaşılması, durumlarının (ekonomik, sosyal, psikososyal vb.) anlaşılması ve durumlarına göre yönlendirme yapılması yoluyla kişilerle kamu hizmetlerinin buluşturulmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. ASDEP çerçevesinde, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarında kayıtlı aktif hane dosyaları üzerinden yola çıkılarak hedef kitleye ulaşmaya yönelik çalışmalar yürütülmektedir (TBMM, 2016).

Politika 593 kapsamındaki tedbirlerden biri de “Aile yapısındaki dönüşümleri anlamak için periyodik araştırma faaliyetleri yürütülecektir” tedbiridir. Aşağıda, nüfus ve aile konularında yürütülen araştırmalar ve TÜİK tarafından yayımlanan haber bültenleri hakkında bilgi verilmiştir.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA)

2006, 2011, 2016 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması’nın (TAYA) amacı; Türkiye’deki ailelerin yapısını, bireylerin aile ortamındaki yaşam biçimlerini ve bireylerin aile hayatına ilişkin değer yargılarını tespit etmektir.

Bu kapsamda, Türkiye’de ailelerin hanehalkı özellikleri, demografik bilgiler, ebeveynlerin bilgileri, çalışma hayatı ve gelir, evlilik, boşanma, sosyal algılar, aile içi ilişkiler, akrabalık ilişkileri, inanç, sosyal hayat ve alışkanlıklar, çocuk, yaşlı ve diğer toplumsal konulardaki değer ve tutumları ile aile sorunları hakkında bilgilerin toplanması, bunların çeşitli değişkenler açısından analiz edilmesi ve zaman içindeki değişimin belirlenebilmesine imkân sağlayacak veriler elde edilmektedir.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA)

Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın temel amacı, temel demografik ve sağlık göstergelerine ilişkin güncel bilgi sağlamaktır.

TNSA ile ulusal düzeyde şu konularda veri toplanmaktadır:

- Doğurganlık ve çocuk ölüm hızları gibi demografik ve sağlık göstergelerinin hesaplanması için gerekli olan bilgiler,
- Doğurganlığa ve çocuk ölümlüğüne ilişkin düzeyleri ve eğilimleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen faktörler,
- Gebeliği önleyici yöntemler konusunda bilgi ve kullanım düzeyi,
- Aşılama, doğum öncesi ve sonrası bakım, doğuma yardımcı olan kişi ve emzirme gibi anne-çocuk sağlığıyla ilgili konularda,
- Beş yaş altı çocukların ve 15-49 yaş aralığındaki kadınların beslenme durumları,
- Doğuran yaşlardaki kadınlar için evlilik, çalışma durumu ve sosyal statüleri
- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilgili diğer konularda.

TNSA 2008, 2013 ve 2018 araştırmaları Resmi İstatistik Programına dâhil edilmiştir.

Türkiye'de Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Araştırması

HÜNEE tarafından 2008 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 2024 yılında tekrarlanacağı RİP'te yer almaktadır. Kadına yönelik şiddetin farklı boyutlarını belirlemek, nedenlerini tespit etmek ve bu konuda veri toplama ihtiyacını gidermek amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Araştırmanın üç temel hedefi aşağıda sunulmaktadır:

Hedef 1: Kadına yönelik aile içi şiddetle etkili biçimde mücadele etmek üzere kapsayıcı politika ve programların temelini oluşturacak ulusal düzeyde veri elde etmek,

Hedef 2: Araştırma sonuçlarını, 2008 yılında gerçekleştirilen Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'nın sonuçları ile karşılaştırmak ve şiddet yaygınlığındaki farklılaşmayı ortaya koymak,

Hedef 3: (a) Şiddetle mücadele alanında yasal düzenlemelere yönelik sorunları tespit etmek (özellikle 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un uygulamasına ilişkin sorunlar)

b) Yasal düzenlemeler ile uygulamada karşılaşılan sorunlar hakkında şiddet mağdurları, şiddet uygulayanlar ve yasalarla ilgili düzenlemelerde görev alan profesyonellerin sorun alanlarına ilişkin görüşlerini ve çözüm önerilerini ortaya koymak,

(c) Mevcut politika ve mevzuatı değerlendirmektir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nda Nüfus ve Demografi Kapsamında Yayımlanan Haber Bültenleri

- İç Göç İstatistikleri
- Nüfus ve Konut Sayımı
- Dünya Nüfus Günü
- İstatistiklerle Gençlik
- Doğum İstatistikleri
- İstatistiklerle Aile
- İstatistiklerle Çocuk
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması
- İstatistiklerle Yaşlılar
- İstatistiklerle Kadın
- Evlenme ve Boşanma İstatistikleri
- Yaşam Memnuniyeti Araştırması
- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları
- Hayat Tabloları
- Uluslararası Göç İstatistikleri
- Ölüm ve Ölüm Nedenleri İstatistikleri

Politika 593 kapsamında ifade edilen tedbirlerden bir diğeri de “Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik programlar geliştirilecek ve yürütülecektir.” tedbiridir. Bu konuyla ilgili Türkiye’de yürütülen çalışmalara ilişkin aşağıda kısa bilgi verilmektedir.

Türkiye’de, 2018 yılında vatandaşların bakım sorumluluklarının işgücü piyasasına katılımları üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu tarafından “İş ve Aile Yaşamının Uyumlu Araştırması” gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2019). Bu araştırmanın temel bulguları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- 18-64 yaş grubundaki erkeklerin %41,2’sinin kadınların da %44,6’ünün bakım sorumluluğu bulunmaktadır.
- İşgücüne dâhil olmayan nüfusun ise %38,7’sinin bakım sorumluluğu bulunurken, erkeklerde bu oran %14,8 kadınlarda ise %45,9 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla işgücüne katılmayan kadınların, erkeklere kıyasla çok daha fazla bakım sorumlulukları vardır.
- Bakım sorumluluğu bulunan nüfusun %94,6’sını çocuk bakımı sorumluluğu olanlar oluşturmaktadır.
- Çalışma hayatına dâhil olan kadınların %83,3’ü çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle mevcut çalışma düzenini değiştirmeden, %5,3’ünün çalışma saatlerini azalttığı, %4,1’inin ise gelir artışı sağlayacak değişikliklere gittiği görülmüştür.
- Kadınların yaklaşık %17’si çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle mevcut çalışma düzeninde değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklikler çalışma saatlerini azaltma (%5,3), daha az zorlayıcı görevler üstlenme (%2,5), çalışmanın toplam saatini değiştirmeden çalışma zamanlarını değiştirme (%1,9) şeklinde gerçekleşmektedir. Erkeklerin ise sadece %8’i çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle mevcut çalışma düzeninde değişikliğe giderken bu değişikliğin %5,7’si gelir artışı sağlayacak şekilde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019).

Türkiye’de iş ve aile yaşamını uzlaştıracı mekanizmaların yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar, başka diğer faktörlerin yanında, kadınların işgücü piyasasında yeterince yer alamamasının nedenleri arasında gösterilmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, 2017). Diğer yandan iş yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik mevcut uygulamaların büyük oranda kadın çalışanlar tarafından kullanılması da sorunlara yol açmaktadır. İşgücü piyasasında iş-yaşam dengesini korumak adına atılan olumlu adımlar, kadınların işe alımında ve istihdamdaki diğer süreçlerde işverenlerin imtina etmesine neden olabilmektedir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2021). Sonuç olarak gelişmiş ülke ekonomileri

ile yapılan karşılaştırmalarda kadınlara ilişkin istihdam ve işgücüne katılma oranında Türkiye oldukça geride kalmaktadır.

Türkiye’de iş-yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik sunulan mevcut politikalar ve düzenlemeler üç başlıkta ele alınmaktadır: izin haklarına yönelik düzenlemeler, bakım hizmetlerine ilişkin düzenlemeler ve finansal destek mekanizmaları. Bakım iş-yaşam uyumlaştırması açısından Türkiye’de yer alan izin haklarına yönelik düzenlemeler genel olarak doğum sonrası dönemi kapsamaktadır (Tablo 10).

Tablo 10: Türkiye’de İş Yaşam Dengesinin Sağlanmasına Yönelik Mevcut Politikalar ve Düzenlemeler

	Politika ve düzenlemeler
İzin haklarına ilişkin düzenlemeler	Analık izni
	Hamilelikte Kadın İşçiye Periyodik Kontroller için Ücretli İzin Verilmesi
	Süt İzni
	Yarım Zamanlı Çalışma Hakkı
	Kısmi Süreli Çalışma
	Babalık İzni
	Ücretsiz İzin Hakkı
	Refakat İzni
Bakım Hizmetlerine İlişkin Düzenlemeler	Çocuk Bakımı
	Engelli ve Yaşlı Bakımı
Finansal Destek Mekanizmaları	Emzirme Ödeneği
	Analık Halinde Geçici İş Göremezlik Ödeneği
	Yarım Zamanlı Çalışma Ödeneği
	Doğum Yardımı
	Devlet Memurları için Aile Yardımı Ödeneği
	Sosyal Yardımlar Kapsamında Yapılan Ödemeler

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2021

Türkiye’de iş yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik pek çok uygulama bulunmaktadır. Ancak dinamik bir alan olan sosyal politikanın bir parçası olan bu uygulamalar geliştirilmeye açıktır. Bu maksatla SGK tarafından yürütülen “Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi” kapsamında iş yaşam dengesinde uygulamalarındaki yasal mevzuata ilişkin bir boşluk ve ihtiyaç analizi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ortaya çıkan tespitler Ek-1’de sunulmaktadır.

Ailenin güçlendirilmesine yönelik politika hedefleri arasında “Aile içi şiddetin, ihmal ve istismarın önlenmesine yönelik koruyucu, önleyici hizmetlerin etkinliği artırılacaktır.” hedefi de yer almaktadır. Bu kapsamda aile içi şiddet konusunda toplumsal farkındalık ve bilinç düzeyinin yükselmesini sağlayacak uygulamalara ağırlık verileceği ifade edilmiştir. Türkiye’de aile içi şiddetle mücadele ile ilgili yürütülen bu çalışmalar hakkında bilgi aşağıda verilmektedir.

Aile içi şiddet biçimlerinden biri olan kadına yönelik şiddet¹¹ günümüzde gerek uluslararası alanda gerekse ülkelerin gündeminde şiddet ile ilgili tartışılan sosyal sorunların başında gelmektedir. Türkiye’de kadına yönelik şiddet konusunun gerek dünyada gerekse ulusal gündemde yer almaya başladığı 1990’lı yılların başından itibaren konuyla ilgili araştırmalar gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmalar arasından 2008 ve 2014 yıllarında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” ulusal ve bölgesel düzeyde sonuç verebilmesi bakımından öne çıkmaktadır. Bu araştırmalar şiddet biçimlerinin yaygınlığına, şiddetin sonuçlarına ve kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarına odaklanmaları bakımından da önem taşımaktadır (ASPB & HÜNEE, 2015).

2008 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen bu araştırmalarda kadına yönelik fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddet türlerinin Türkiye genelindeki yaygınlığı tespit edilmiştir. 2014 yılında gerçekleştirilen araştırmadan elde edilen bulgular, Türkiye’nin 2010-2019 dönemi için yayımlanan Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri¹² arasında yer almaktadır (TÜİK, 2022b).

2008 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen her iki araştırmanın bulguları; Türkiye genelinde kadınların araştırma kapsamında incelenen fiziksel, cinsel, duygusal/psikolojik, ekonomik şiddet/istismar gibi şiddet türlerine yaygın bir biçimde maruz kaldıklarını

¹¹ Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış (Kanun No. 6284, 2012) şeklindedir. Bu tanımda kadına yönelik şiddetin “yalnızca kadın olmaktan kaynaklanma”, “cinsiyete dayalı ayrımcılık ve “kadının insan hakları ihlaline yol açma” unsurları vurgulanarak tanımlanmış olması kadına yönelik şiddet tanımının güncel bir yaklaşımla tanımlandığını göstermektedir. Kadınların başta yakın çevrelerindeki erkeklerden şiddet görmeleri nedeniyle kadına yönelik şiddet kavramı sosyal bilimler literatüründe “aile içinde kadına yönelik şiddet” şeklinde de anılmaktadır. Ev içi şiddet kavramı Kanunda “Şiddet mağduru ve şiddet uygulayana aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet” olarak yer almaktadır (Kanun No. 6284, 2012). Bu tanımlama ile aile birlikteliği dışında yaşayan şiddet mağdurlarının da koruma altına alınması sağlanmaktadır. Aynı zamanda aynı hanede bulunmasalar bile diğer aile üyelerinin şiddet eylemleri de Kanun kapsamına girmektedir.

¹² Amaç 5 - Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek kapsamındaki Gösterge 5.2.1. Son 12 ay içinde eşi veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel, cinsel ve duygusal şiddetine maruz kalan (15-59 yaş) kadınların şiddet türü, yaş grubu ve medeni duruma göre oranı

göstermektedir. Bu şiddet biçimlerinin bazılarının kadınların eğitim durumuna göre yaygınlığı Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11: Eğitim Durumuna Göre Fiziksel, Cinsel ve Fiziksel veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı, 2008 ve 2014

(%)						
Eğitim Düzeyi	Fiziksel Şiddet		Cinsel Şiddet		Fiziksel veya Cinsel şiddet	
	Yaşamın Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ay	Yaşamın Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ay	Yaşamın Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ay
2008						
Toplam	39,3	9,9	15,3	7,0	41,9	13,7
Eğitimi Yok/İlköğretimi Bitirmemiş	52,2	12,6	22,2	9,6	55,7	17,4
İlköğretim Birinci Kademe	39,9	9,1	15,2	6,9	42,2	13,1
İlköğretim İkinci Kademe	34,9	12,3	13,1	7,6	38,5	15,4
Lise ve Üzeri	25,0	7,9	8,7	3,8	27,2	10,0
2014						
Toplam	35,5	8,2	12,0	5,3	37,5	11,0
Eğitimi Yok/İlköğretimi Bitirmemiş	41,4	8,1	14,4	6,3	43,3	11,8
İlköğretim Birinci Kademe	39,9	7,9	12,9	5,8	41,8	11,0
İlköğretim İkinci Kademe	34,4	11,9	12,6	5,1	36,7	14,1
Lise ve Üzeri	22,8	6,7	7,9	3,7	24,7	8,7

Kaynak: TÜİK, 2022c

Son yıllarda kadına yönelik şiddeti artırarak ekonomik ve sosyal bağlamı etkileyen en önemli küresel gelişme Covid-19 salgınıdır. 2019 yılı sonlarında ortaya çıkan Covid-19 salgını bir sağlık sorunu olmanın ötesinde toplumsal yaşamı yakından ilgilendiren çok sayıda alanı doğrudan veya dolaylı olarak etkisi almıştır. Salgın nedeniyle oluşan sınırlı hareket imkânı ve sosyal izolasyon önlemleri ev içinde özel alan paylaşımını zorunlu kılmıştır. Bu koşullar kadın erkek eşitsizliklerinin derinleşmesine ve kadınların üstlendikleri ev içi karşılıksız emeğin

yaygınlaşmasına neden olmuştur. Salgının en yoğun olduğu dönemlerde ve sonrasında yaşanan ekonomik kırılganlık düzeyindeki artış ile birlikte, başta ekonomik şiddet olmak üzere diğer tüm kadına yönelik şiddet türlerinde de artış olduğu raporlanmıştır (BM Kadın Birimi (UN WOMEN), 2020).

Covid-19 salgını döneminde Türkiye genelinde ulusal düzeyde resmi istatistik oluşturacak bir şiddet araştırması gerçekleştirilmemiş olmakla birlikte, bu dönemde çeşitli araştırmacıların ve sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları çalışmalar ülkemizde de aile içinde şiddetin, özellikle de kadına yönelik şiddet olaylarının artmış olabileceğine işaret etmektedir. Bu çalışmaların bazılarının bulguları özetle şu şekildedir:

- Altın'ın “Covid-19 Pandemisi Bağlamında Kadına Karşı Şiddete İlişkin Bir Değerlendirme” başlıklı derleme niteliğindeki çalışmasında, 2020 ve 2021 döneminde gerçekleştirilen araştırmalar ve kadın çalışmaları yürüten sivil toplum kuruluşlarının kayıtları incelenmiştir. Çalışmaya göre bu dönemdeki çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler Türkiye’de kadına yönelik şiddet vakalarının dünyadaki diğer ülkelerle benzer şekilde salgın bağlamında arttığını göstermektedir (Altın, 2021).
- Salgın döneminde kadınlar ile yapılan bir diğer çalışma Adıbelli ve diğerlerinin pandemi döneminde Türkiye’deki kadına yönelik ev içi şiddet üzerine olan araştırmasıdır. Bu çalışmanın bulgularına göre salgın döneminde Türkiye’deki kadınlar duygusal şiddete diğer şiddet türlerinden daha fazla maruz kalmıştır (Adıbelli, Sümen, & Teskereci, 2021).

Türkiye’de aile içinde çocuklara ve yaşlılara yönelik şiddet eylemlerinin türü ve yaygınlığı hakkında ulusal düzeyde veri sağlayacak çalışmalar henüz gerçekleştirilmemiştir. Bununla birlikte 2016 yılında gerçekleştirilen “Türkiye Aile Araştırması” bulgularına göre Türkiye genelinde ailelerde anne ve babaların çocuklarına verdikleri cezalar Tablo 12’de verilmektedir.

Tablo 12: Anne ve Babalara Göre Çocuklara Verilen Cezalar, TAYA-2016

	(%)
--	-----

	Odaya Kapatma	Oyun Oynamasına İzin Vermeme	Harçlığını Kesme	TV İzlemesine İzin Vermeme	Azarlama	Bir Süre Konuşmama	Bir Süre İstediklerini Almama
Türkiye	8,9	39,0	14,2	40,8	72,6	22,5	34,4
Ebeveyn							
Baba	8,1	40,2	15,3	41,2	67,8	17,4	31,6
Anne	9,5	38,1	13,3	40,5	76,2	26,4	36,6

Kaynak: TÜİK, 2022c

Yaşlılara yönelik şiddet, istismar ve yaşlı ayrımcılığı dünyada nüfusu yaşlanan ülkelerde önemli sosyal sorunlar olarak belirlemektedir. Uluslararası kurum ve kuruluşlar yaşlı hakları konusunda devletleri daha fazla sorumluluk almaya yönlendirmektedir. Şilili siyasetçi Michelle Bachelet, 2021 yılında BM Merkezinde, Yaşlılık Çalışma Grubuna “Bugün, yaşlı insanların insan haklarından tam olarak yararlanabilmeleri için her zamankinden daha fazla korumaya ihtiyaçları var” şeklinde seslenmiştir. Bu uyarıların bir nedeni de Covid-19 salgın koşulları nedeniyle dünya genelinde çok sayıda yaşlı bireyin hayatını kaybetmiş olması ve yaşam koşullarının çeşitli açılardan daha zorlu hale gelmiş olmasıdır (UN News, 2022).

Türkiye’de henüz yaşlı istismarı, yaşlıya karşı şiddet ve yaşlı ayrımcılığı konularında ülke genelindeki durumu gösteren araştırma veya idari kayıt tabanlı veri yayımlanmamıştır. Bununla birlikte bu alanda farkındalık oluşturmaya çalışan ve medyaya yansıyan haberler üzerinden izleme çalışması gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. SENEX-Yaşlı Çalışmaları Derneği’nin gerçekleştirdiği “Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhmallerin İzlenmesi” çalışmasına göre basına yansıyan yaşlılara karşı şiddet, istismar, ihmal, hak ihlali ve ayrımcılığı vaka sayısı 2021 yılının ilk 11 ayında aylık ortalama 165 iken Aralık ayında 214 vaka tespit edilmiştir (SENEX, 2022).

2.7.2. Dinamik Nüfus Yapısının Korunması

On Birinci Kalkınma Planında, nüfus ve demografik dönüşüme yönelik politika ve hedefler Nüfus ve Yaşlanma başlığı altında ele alınmıştır. Bu kapsamda, ülkenin sahip olduğu demografik fırsat penceresinin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere “*genç ve dinamik nüfus yapısının korunması*” temel bir politika olarak belirlenmiştir. Bu politikaya yönelik olarak “*Doğurganlık hızının yenileme seviyesinin üzerinde tutulması için geçmiş dönemde*

gerçekleştirilen iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı politikaların etki değerlendirmesi yapılarak gerekli değişiklikler veya ilave tedbirler hayata geçirilecektir.” tedbiri öne sürülmüştür.

Ülkemizdeki nüfus politikasında güncel durum ve uygulamalar hakkında bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde oluşturulan pro-natalist nüfus politikalarının yerini 1965 yılında çıkarılan Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun ile anti-natalist politikalar almaya başlamıştır. 1983 yılında çıkarılan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanunla birlikte anti-natalist nüfus politikası güçlendirilmiştir. Bu yeni Kanunla istemli düşük ile gebeliği sonlandırma ve gebeliği önleyici yöntem araçlarına erişim daha kolay hale getirilmiştir.

Türkiye’de doğurganlıkta azalmanın yenilenme düzeyine inmesiyle birlikte yürürlükteki nüfus politikası yeniden tartışılmaya başlanmıştır. 2008 ve sonrasında esasen yaşlanmakta olan nüfusun oluşturacağı mali yükün hafifletilmesi arayışıyla yeniden pro-natalist politika yaklaşımı benimsenmiştir.

2008 ve 2015 yılları arası dönem esasen kamuoyuna yönelik söylem oluşturma düzeyinde kalmışken, yeni politikaya yönündeki uygulamalar 2015 yılında “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı” ile yürürlüğe girmiştir. Bu planın Dinamik Nüfus Yapısının Korunması bileşeninde, aile ve iş hayatlarının uyumsuzluğu, çocuk bakım hizmetlerinin pahalı ve niteliksiz oluşu, evliliklerin maddi imkânsızlıklar nedeniyle geciktirilmesi gibi düşük düzeyde doğurganlığa neden olan sorunlar olarak ele alınmıştır.

2015 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile Doğum Yardımı Yönetmeliği kabul edilmiştir. Bu Yönetmelik uyarınca 15.05.2015 tarihinden sonra canlı doğum yapan Türk vatandaşları ve Mavi Kart sahiplerine, birinci çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL ve üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 TL yardım yapılabilir. Benzer şekilde, çoklu doğum ile dünyaya gelen 0-2 yaş aralığında çocukların bulunduğu ihtiyaç sahibi hanelerin beslenme ve öz bakım ihtiyaçlarının desteklenmesine Çoklu Doğum Yardımı desteği verilebilmektedir. 400 TL tutarındaki bu destekten Türk vatandaşı olup 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında muhtaç olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından tespit edilen ve çoklu doğum ile dünyaya gelen çocukların bulunduğu haneler faydalanabilmektedir.

2.8. Türkiye’de Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşümdeki Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Mevcut Başlıca Sorunlar

Türkiye’de aile yapısında, nüfus büyüklüğü ve dağılımında, demografik dönüşümün bileşeni olan doğurganlık, ölümlülük hızlarında değişim yaşanmaya devam etmektedir. Bu değişimlerin toplum yapımıza ve sosyal yaşantımıza gerek ulusal düzeyde gerekse yerel düzeyde etkileri görülmektedir. Söz konusu gelişmelerin olumlu yanlarını toplumumuza yaygınlaştırmak, olumsuz yanlarının etkilerini de azaltmak üzere planlama ve programlama çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bu plan ve programların çatı metnini beş yıllık dönemler için hazırlanan kalkınma planları oluşturmaktadır.

Raporun bu bölümünde aile, nüfus ve demografik dönüşüme ilişkin çeşitli hedeflere ulaşılmasının önündeki başlıca engeller ya da zorluklar çeşitli başlıklar altında sınıflandırılarak maddeler halinde verilecektir.

2.8.1. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar

- Aile ve nüfus politikalarını göç, istihdam, kadın, çocuk, yaşlılık, bakım ve aile eğitim gibi birbiri ilişkili alanları bütünleştiren yaklaşımla ele alan üst politika belgesi ve/veya eylem planının olmaması
- Sosyal hizmet ve sosyal destek çalışmalarında gönüllülük olanaklarından faydalanılmasını sağlayacak mevzuat değişikliği ihtiyacı
- Özel sektörün çalışanları için sunduğu kreş ve gündüz bakım evi konusundaki mevzuatın güncellenme ihtiyacı
- Çalışan anne babalar için ücretli doğum izni süresinin kısa olması
- Özel aile danışma merkezlerinin nitelikli ve standart hizmet sunabilmesini sağlayacak mevzuatın güncellemesi ihtiyacı

2.8.2. Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar

- Ailenin güçlendirilmesine yönelik eğitim veren kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği
- Aile eğitim programlarının yaygınlaştırılmasına yönelik sivil toplum kuruluşları ile yeterli iş birliği yapılmaması
- Aile eğitim programlarının kırsal yerleşim yerlerinde yaygınlaştırılmaması

- Ailenin güçlenmesine yönelik verilen eğitim programları ve hizmetlere erkeklerin yeterince katılım sağlamaması
- Aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddetle mücadele programlarında şiddet uygulayan erkeği merkeze alan, fail odaklı rehabilitasyon çalışmalarının yetersizliği
- Aile ve nüfus politikalarının geliştirilmesine ve bu politikaların uygulamasına yerel yönetimlerin yeterince dâhil olmaması
- Aile ve nüfus politikaları alanında çalışan kurumlar arası veri paylaşımı, entegrasyonu ve veri birleştirmede sorunlar yaşanması
- İş yerlerinde çalışan annelerin süt izinlerini kullanabilecekleri mekânların yetersizliği
- Evlenme öncesinde ve boşanma sürecinde taraflara sunulan yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerinin yetersiz kalması
- Ailelerin karşılaştığı sosyal risklere karşı koruyucu ve önleyici hizmetlerin yetersiz kalması

2.8.3. İnsan Kaynaklarından Kaynaklanan Sorunlar

- Çocuk, engelli ve yaşlı bireylere bakım ve sağlık hizmeti verecek nitelikli personel sayısındaki yetersizlik
- Engelli ve yaşlı bakımı veren aile üyelerine sağlanan psikososyal ve ekonomik desteklerde yetersizlik
- Gönüllülük çalışmalarının yaygınlaştırılamaması
- Çalışan ebeveynlerin aldığı çocuk yardımı miktarlarının düşük olması
- Aileye yönelik sosyal hizmet veren personelin süpervizyon desteğine ihtiyaç duyması
- Dijitalleşmenin aileye yönelik etkileri konusunda farkındalığın düşük olması

2.8.4. Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar

- Evlenme ve doğum teşviklerine yönelik bütçelemenin yetersiz olması
- Belirli nüfus gruplarına özelleşmiş teşvik politikalarını geliştirmeyi sağlayacak verilerin ve analizlerin bulunmaması

- Doğum teşviklerinin yerleşim yerlerinde çocuk sahibi olmanın maliyetlerini dikkate alacak şekilde dinamik bir şekilde güncellenmemesi
- Bakım sigortası uygulamasının olmaması
- Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşı nüfusuna ilişkin veri ve istatistiki bilginin yetersiz olması
- Özellikle büyük kentlerde kaliteli eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar
- Çocuk ve yaşlılara yönelik şiddet ve istismar konusunda kanıta dayalı politika geliştirmeyi sağlayacak veri olmaması
- Kreş ve gündüz bakım olanaklarının yetersizliği
- Aile ve nüfusa yönelik politika uygulamalarının etkinliği, verimliliği ve sosyal etkilerine yönelik veri ve analizlerin yetersizliği
- Aile ile ilgili hizmet üreten kurum ve kuruluşlarca yürütülen hizmet envanterini gösteren veri tabanlarının olmaması
- Engelli nüfusa yönelik veri ve bilgi açığı

3. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ

3.1. Uzun Vadeli Hedefler

Aile, nüfus ve demografik dönüşüm alanında uzun vadeli ve sürdürülebilir politikaların belirlenmesi, Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecini daha olumlu bir yönde şekillendirmeye yardımcı olacaktır. Aile ve nüfus dinamiklerini göz önüne alarak, önümüzdeki otuz yılın sonunda ulaşılması hedeflenen vizyon önerileri şunlardır:

Toplumsal yapıyı ilgilendiren her alanda aile dostu politikaları kapsayıcı, bütünlükçü ve katılımcı şekilde geliştiren ve uygulayan,

Ailede refah, mutluluk ve yaşam kalitesinin en üst düzeye çıktığı, kuşaklararası dayanışma ve iş birliğinin sürdürüldüğü, aile içi şiddetin her biçiminin en düşük seviyeye indiği, kadın erkek eşitliğinin sağlandığı,

Nüfus potansiyelinden en üst düzeyde faydalanan, yenileme düzeyi doğurganlık düzeyinde doğurganlık oranlarına sahip olan, uzun ve sağlıklı yaşam süresinin toplumun her kesiminde deneyimlendiği ve göç dinamiğinin nüfus dengesini koruyacak düzeyde olduğu bir ülke olmalıdır.

3.2. On İkinci Kalkınma Planı (2028) Hedefleri

Toplumun en temel ögesi olan aile kurumunun güçlenmesini, birliğini ve bütünlüğünü sürdürmesini sağlayacak aile dostu politikaların katılımcı bir yaklaşımla oluşturulması ve uygulanması temel amaçtır.

Değişen nüfus yapımızın gerektirdiği yeni ihtiyaçları gözeterek dinamik bir nüfus politikasının katılımcı bir yaklaşımla oluşturulması ve uygulanmasıyla sahip olduğumuz demografik avantajların sürdürülebilmesi amaçlanmaktadır.

3.3. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar

On İkinci Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm ÖİK çalıştay toplantılarında katılımcılar tarafından öne sürülen temel amaç ve politikalar aşağıda verilmiştir.

3.3.1. Aileye Yönelik Temel Amaç ve Politikalar

Amaç 1. Ailenin Güçlendirilmesi

Aile içindeki her bireyin refahını, mutluluğunu merkeze alan, birleştirici, güçlendirici, çözüm odaklı ve kültürel yapımıza uygun aile politikalarının hazırlanması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

- 1.1. Ailenin korunması ve güçlenmesi çalışmalarının planlı, programlı ve etkin bir şekilde yürütülmesi ve izlenmesine dayanak oluşturacak üst politika belgesi niteliğinde bir strateji belgesi ve/veya eylem planı hazırlanacaktır.
- 1.2. Ailenin koruyucu, destekleyici ve güçlendirici rolünü dikkate alan iş ve aile yaşamı arasındaki dengenin sağlanmasına yönelik, aile dostu politikalar geliştirilecektir.
- 1.3. Kuşaklar arası ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik faaliyetleri önceleyen politikalara ağırlık verilecektir.
- 1.4. Aileye ve nüfusa yönelik oluşturulan politika ve uygulamalar izlenecek ve ölçülecektir. Bu politika ve uygulamalar hakkında etkinlik, verimlilik ve sosyal etki analizleri gerçekleştirilecektir.
- 1.5. Aileye yönelik politikaların uygulamasında kamu, özel sektör, akademi ve sivil toplum arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanacaktır.
- 1.6. Dijitalleşmenin ve teknoloji kullanımının aile yaşantısına çok yönlü etkileri hakkında politikalar geliştirilecektir.
- 1.7. Salgın dönemi ve deprem gibi afet koşullarında yaşanan tecrübelerden hareketle olağanüstü durumlarda ailelere verilecek olan destekler konusunda eylem planları hazırlanarak afet ve olağanüstü durumlara hazır bulunuşluk artırılacaktır.

Amaç 2: Aileye Yönelik Eğitimler

Aileye yönelik verilen eğitimlerin içerik ve yöntem açısından güncellenerek standart hale getirilmesi ve toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

2.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve ilgili diğer kurumların iş birliğinde aile eğitim programlarının müfredatının zenginleştirilerek standart bir içeriğe kavuşması sağlanacaktır.

2.2. Ebeveyn eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması sağlanacaktır.

2.3. Evlenme öncesi dönem ve boşanma-ayrılma gibi konulara yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması sağlanacaktır.

2.4. Babaların çocuklarının bakımına katılması, karşılıklı yakın ilişki kurması ve gelişimini desteklemesi konusunda eğitim programları, kampanyalar ve savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

2.5. MEB'e bağlı Halk Eğitim Merkezlerinde aileye yönelik verilen destekleyici nitelikteki eğitimlere devam edilecek ve bu eğitimler yaygınlaştırılacaktır.

2.6. Sivil toplum kuruluşları ile aile eğitim programlarının yaygınlaştırılması konusunda iş birliği yapılacak ve ortak çalışmalar yürütülecektir.

2.7. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan ailelerin aile eğitim programlarına erişimini kolaylaştırmak için gerekli tedbirler alınacaktır.

2.8. Ailenin güçlenmesi bağlamında verilen eğitim programları, kadınların yanı sıra diğer aile bireylerinin katılımını sağlayacak şekilde düzenlenecektir.

2.9. Genç nüfusa kadın erkek ilişkileri, iletişim, bağlanma gibi konularda eğitimler verilerek güçlü aile kurmaları desteklenecektir.

Amaç 3. Aileye Yönelik Kamu Hizmetleri

Aileye yönelik verilen kamu hizmetleri geliştirilecek ve toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılacaktır.

Politika ve Tedbirler

3.1. Yoksulluk riski altındaki aileler başta olmak üzere, tüm ailelerin erken çocukluk, bakım ve eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak için çocuk bakım hizmetlerinin kalitesi, kapsamı, erişilebilirliği ve yaygınlığı artırılacaktır.

3.2. Ailelerin karşılaştığı boşanma, erken yaşta evlilik, aile içi şiddet, uyuşturucu kullanımı, teknoloji bağımlılığı gibi sosyal risklere karşı koruyucu ve önleyici hizmetler yaygınlaştırılacaktır.

3.3. Ailelerin, yeni evlilerin ve evlenme aşamasındaki çiftlerin bir bütün olarak sorun çözme kapasitelerini güçlendirecek şekilde önleyici eğitim ve danışmanlık hizmetlerine öncelik verilecektir.

3.4. Yaşlı bakımevleri ve huzurevleri olanaklarından düzenli geliri olmayan nüfus kesiminin daha yaygın bir şekilde yararlandırılması sağlanacaktır.

3.5. Afet bölgelerinde yaşayan aileler öncelikli olmak üzere, ailelere uygun ve güvenli koşullarda barınma olanakları sağlamaya yönelik ekonomik destekler sunulacaktır.

Amaç 4. Ailenin Desteklenmesi

Ailelerin karşılaşılabilecekleri sorunlara karşı farkındalıklarını ve hazır bulunuşluklarını artırıcı tedbirlerin alınması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

4.1. Birey ve aile düzeyinde ekonomik kaynakların yönetimini ve sürdürülebilirliğini temin etmek üzere ailelerin finansal okuryazarlığı yükseltilecektir.

4.2. Aileyi güçlendirme odaklı sosyal hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

4.3. Ailelere yönelik sosyal hizmet veren personelin kapasitesini geliştirmek üzere sunulan süpervizyon çalışmaları geliştirilecektir.

4.4. Boşanma sürecinde verilen danışmanlık hizmetlerinin kapsamı eğitim, sağlık, adli boyutlarla aileye dokunan tüm tarafların yönlendirme ve iş birliği mekanizmalarıyla beraber çalışabileceği şekilde geliştirilecektir.

4.5. Erken çocukluk eğitim kurumunun güçlendirilmesini ve yaygınlaşmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

4.6. Ailelerin yaşam kalitesinin yükselmesini sağlayacak faaliyet alanlarına yönelik gönüllülük çalışmaları teşvik edilecektir.

4.7. Ailelerin kurumsal bakım ve evde bakım konularında bilgilendirilmesine yönelik faaliyetlere devam edilecektir.

4.8. Nüfusun yaşlanmasının oluşturduğu riskler karşısında orta yaşlı bireylerin istihdamda kaldıkları sürenin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

4.9. Ailelerin davranışsal bağımlılıklar (kumar, madde, dijital oyun vb.) oluşturduğu tehditlere karşı korunmasını ve güçlenmesini sağlamaya yönelik tedbirler artırılabilecektir.

Amaç 5. Kurumlar Arası İş birliği ve Mevzuat Güncelleme

Politika ve Tedbirler

Aileye yönelik hizmet üreten kurum ve kuruluşlar arası iş birliğinin ve koordinasyonun artırılması temel amaçtır.

5.1. Aile danışmanlığı eğitimi veren kurumlarla ilgili sorunların çözümüne, bu kurumlarda standart hizmet sunulabilmesine yönelik mevzuat güncelleme çalışmaları gerçekleştirilecektir.

5.2. Sosyal hizmet ve sosyal destek çalışmalarında gönüllülük olanaklarından faydalanılmasını sağlayacak mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilecek ve ilgili mekanizmalar oluşturulacaktır.

5.3. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının icracı olduğu alanlarda (örneğin madde bağımlıların rehabilitasyonu gibi) aynı konuda faaliyet yürüten icracı sivil toplum kuruluşlarıyla proje odaklı iş birlikleri geliştirilecektir.

5.4. Aileye yönelik hizmet üreten tüm kurum ve kuruluşların ve hizmetlerin genel bir envanterini sunan bir veri tabanı (portal) oluşturulacaktır. Böylelikle engelli, kadın, çocuk

ve yaşı konusunda hangi hizmetlere hangi kanallardan ulaşılacağı hususunda vatandaşlarımız bilgilendirilecektir.

5.5. Engelli nüfusa yönelik idari kayıtlardan üretilen engelli istatistikleri geliştirilecektir.

5.6. Aile ve nüfus politikaları alanında çalışan kurumlar arası veri paylaşımı kolaylaştırılacak, merkezi yönetim, taşra teşkilatları, belediyeler gibi farklı kurumların topladıkları veriye ilişkin tanımlar ve meta verileri standart hale getirilecek ve kurumlar arası veri entegrasyonu ile veri birleştirme çalışmaları desteklenecektir.

Amaç 6. Aile Dostu Mekânlar

Aile dostu, erişilebilir ve güvenli mekânsal alanların sunulması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

6.1. Yeşil alanlar ve binaların ortak alanları inşa edilirken ailelerin birlikte zaman geçirebileceği mekânsal alanların inşa edilmesi teşvik edilecektir.

6.2. Kent konseylerinde, çocuk, kadın ve yaşı meclisleri daha aktif hale getirilerek ailelerin kentsel yaşamla ilgili politika yapım süreçlerine katılımı artırılacaktır.

6.3. Kentsel alanlarda ailenin sosyal hayata aktif olarak katılabilmesi için aile içindeki yaşı, engelli, çocuk gibi farklı nüfus gruplarının ihtiyaçlarına göre işlevsel ve mekânsal düzenlemeler yapılması teşvik edilecektir.

6.4. Yaşlanan/yaşı insanların beraber karar verdiği şehir yerleşim alanlarının kooperatif sisteminde inşa edilmesine yönelik modeller geliştirilecektir.

6.5. Yaşı bireylerin aktif ve bağımsız yaşamlarını sürdürerek topluma katılmalarını destekleyici politikalar uygulanacaktır.

6.6. Kentlerin gecekondü ve kenar mahallelerinde yaşayan nüfusun kente entegrasyonu ve toplumla uyum ve bütünleşmelerini sağlamaya yönelik çalışmalara ağırlık verilecektir.

Amaç 7. Dijitalleşmenin Yönetilmesi

Ailelerin dijitalleşmenin oluşturduğu yeni olanaklardan faydalanmaları, risklere karşı korunmaları temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

7.1. Ailelerin dijital okuryazarlık düzeylerinin artmasını sağlayacak faaliyetler gerçekleştirilecektir.

7.2. Ebeveynler ve diğer bakım verenlerin siber zorbalık ve çocuk istismarı gibi dijital riskler ve tehditler konusunda bilinçlenmelerini sağlayacak programlar gerçekleştirilecektir.

7.3 Kırsal ve kentsel altyapı farklılıklarından kaynaklanan internete erişimde eşitliklerin azaltılmasına yönelik politikalar uygulanacaktır.

7.4. İnternetin kötüye kullanımı ve dijital şiddet olgularının aileye verdiği zararları azaltacak tedbirler alınacaktır.

Amaç 8. Kadın Erkek Eşitliği

Toplum ve ailede kadının güçlenmesi, kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması yönünde çalışmalar gerçekleştirilmesi temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

8.1. Kadın erkek fırsat eşitliği konusunda gençlerin bilgilenmesini sağlamaya yönelik eğitim ve güçlendirme çalışmaları gerçekleştirilecektir.

8.2. Kadın erkek fırsat eşitliği anlayışının tüm politika ve programlara yerleştirilmesi, süreçlerinin geliştirilmesi, koordine edilmesi ve etkin şekilde izlenmesi sağlanacaktır.

8.3. Kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı planlama ve bütçeleme bağlamında verilerin elde edilmesi ve bu verilerin özellikle cinsiyet bazında ayrıştırılması sağlanacaktır.

Amaç 9. Aile İçi Şiddetle Mücadele

Aile içi ve kadına yönelik şiddetle mücadele çalışmalarının etkinliğinin artırılması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

9.1. Aile içi ve kadına yönelik şiddetle mücadelede şiddet uygulayan erkeği merkeze alan, fail odaklı rehabilitasyon çalışmalarına ağırlık verilecektir.

9.2. Şiddetle mücadelede önleyici nitelikteki politika ve tedbirlerin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

3.3.2. Nüfus ve Demografik Dönüşüme Yönelik Temel Amaç ve Politikalar

Amaç 10. Nüfus Dağılımı

Nüfus yoğunluğu dengesini gözetten politikalar uygulanması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

10.1. Türkiye nüfusunun bölgelere daha dengeli dağılımını sağlayacak politikalar oluşturulacaktır.

10.2. İç göç veri tabanında kısa süreli nüfus hareketlerinin (gündüz vs. gece, mevsimsel göç, turizm vb.) yön, boyut ve kompozisyonunu gösterecek güncellemeler gerçekleştirilecektir.

Amaç 11. Çocuk ve Genç Nüfus

Çocuk ve gençlere sunulan hizmetlerin geliştirilmesi temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

11.1. Demografik fırsat penceresinin sağladığı imkânlardan azami faydalanmak üzere genç nüfusun eğitim, iş ve üretim yaşamına katılımını artıracak tedbirler alınacaktır.

11.2. Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler önlenerek evliliklerin ruhsal, sosyal ve fiziksel olarak ideal yaş aralığında gerçekleşmesini sağlamaya yönelik politikaların uygulanmasına devam edilecektir.

11.3. Ülkede yaşayan tüm çocuk nüfusun idari kayıtlarda tam olarak yer alması sağlanacaktır.

11.4. Erken çocukluk gelişiminde annenin, babanın ve diğer aile fertlerinin önemini anlatan farkındalık kampanyaları düzenlenecektir.

11.5. ASHB ile MEB tarafından okul devamsızlıklarının nedenlerinin araştırılması için iş birliği içinde çalışmalar yürütülecektir.

11.6. Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranını azaltmaya yönelik eğitim ve istihdam politikaları geliştirilecektir.

Amaç 12. Göçmen Nüfus

Türkiye’ye göçle gelen nüfusun entegrasyonunu sağlayıcı faaliyetler sürdürülmesi temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

12.1. Göçle gelen nüfusun sosyal yaşama uyumunu destekleyecek eğitim programlarına devam edilecektir.

12.2. Geçici Koruma Altındaki Suriyeli nüfusun kayıtlı istihdamı kolaylaştırılacak ve artırılacaktır.

Amaç 13. İç Göç

İç göçün nüfus dağılımını bozucu etkilerine karşı tedbirler alınması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

13.1. İdari kayıtlar ve araştırmalar kullanılarak iç göç üzerine ayrıntılı veri toplama mekanizmaları geliştirilecektir.

13.2. Kırsal alanlarda tarımsal üretimden ayrılarak kentlere olan göçü önlemek için kırsal alanlarda tarımsal üretimde yer alan aileler ekonomik ve sosyal açılardan desteklenmeye devam edilecektir.

Amaç 14. Yenileme Seviyesi Doğurganlık

Doğurganlık düzeyinin nüfusun kendisini yenileme düzeyine yükselmesinin sağlanması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

14.1. Pro-natalist (doğum yanlısı) politikalar, yalnızca kadın odaklı olmaktan ziyade erkeği de sürecin parçası haline getirecek şekilde tasarlanacaktır.

14.2. Ailelerde babaların ailedeki rolünü vurgulayacak çalışmalara ağırlık verilecektir.

14.3. Özel sektörün çalışanları için sunduğu kreş ve gündüz bakım evleri konusundaki mevzuat ve teşvik bilgileri güncellenecektir.

14.4. Annelik, babalık veya aile merkezli, aile dostu iş alanları oluşturan şirketler desteklenecektir.

14.5. Ebeveynler için verilen çocuk yardımlarının miktarı, sahip olunan çocuk sayısına bağlı olarak artırılacaktır.

14.6. Çalışan ebeveynler için ücretli doğum izni süresi artırılacaktır.

14.7. Çalışma ortamlarında annenin süt izinlerini kullanabileceği mekânlar olması sağlanacaktır.

14.8. Doğum teşvikleri düzenlenirken farklı yerleşim yerlerindeki çocuk sahibi olmanın maliyetleri dikkate alınacak, vergi indirimleri ve aile destekleri bu maliyetlere göre dinamik bir şekilde düzenlenecektir.

14.9. Nüfus bilimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları araştırma merkezleri ve özel sektör kuruluşlarının geliştirilmesine yönelik politikalar uygulanacaktır.

Amaç 15. Üreme Sağlığı Hizmetleri

Nüfus gruplarının ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda üreme sağlığı hizmetlerine erişimlerinin sağlanması temel amaçtır.

Politika ve Tedbirler

15.1. Birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunumunda üreme sağlığı hizmetleri ve bilgisi sunulması sağlanacaktır.

15.2. Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacının azaltılması ve üremeye yardımcı hizmetlerin sunumuna yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir.

3.4. Plan Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkisi

ÖİK çalışmalarında ortaya konulan temel amaç ve politikalar plan döneminde aile, nüfus ve demografik dönüşüm alanlarında önemli hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır. Plan kapsamında yer alan amaç ve politikalar genel olarak sürdürülebilir kalkınma amaç ve hedefleriyle ilişkilidir. Bu kapsamda plan amaç ve politikalarının sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden özellikle yoksulluğa ve açlığa son verme, sağlıklı ve kaliteli yaşam standartlarına ulaşma, nitelikli eğitim, cinsiyet eşitliği, insana yakışır iş ve ekonomik büyümeyi sağlama hedefleriyle uyumlu olduğu Tablo 13'te görülmektedir.

Tablo 13: Plan Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki Tablosu

Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefi	Plan	
	Amaç	Politika ve Tedbir
Amaç 1. Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek		
1.2. 2030'a kadar ulusal tanımlara göre bütün boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranının en az yarıya indirilmesi	Amaç 4	4.1
1.3. Temel mal ve hizmetler de dâhil edilerek herkes için ulusal açıdan uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerinin hayata geçirilmesi ve 2030'a kadar yoksul ve kısıtlı imkanlara sahip kişiler için önemli ölçüde korunma sağlanması	Amaç 1	1.1
	Amaç 4	4.2 4.3
	Amaç 3	3.1
1.4. 2030'a kadar özellikle yoksullar ve kısıtlı imkanlara sahip insanlar olmak üzere, bütün erkek ve kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, temel hizmetlere erişim, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerinde kontrol kurabilme, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmalarının güvence altına alınması	Amaç 7	7.3
	Amaç 11	11.1
	Amaç 12	12.2
1.5. 2030'a kadar yoksulların ve kısıtlı imkanlara sahip kişilerin dayanıklılık kazanmalarının sağlanması ve aşırı hava olayları ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklar ve afetlere karşı risk ve zayıflıkların azaltılması	Amaç 1	1.7

	Plan	
Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefi	Amaç	Politika ve Tedbir
Amaç 2. Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek		
2.3. 2030'a kadar tarımsal verimliliğin ve özellikle kadınlar, yerli halklar, çiftçilikle uğraşan aileler, göçebe çobanlar ve balıkçılar olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerinin toprağa, diğer verimli kaynaklara ve girdilere, bilgiye, finansal hizmetlere, piyasalara ve değer temini ve tarım dışı istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişiminin sağlanması aracılığıyla gelirlerinin iki katına çıkarılması	Amaç 13	13.2
Amaç 3. Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak		
3.5. Uyuşturucu madde kullanımı ve alkol bağımlılığını da kapsayan madde bağımlılığının önlenmesi ve tedavisinin güçlendirilmesi	Amaç 4 Amaç 5	4.9 5.3
3.7. 2030'a kadar cinsel sağlık ve aile planlamasını da kapsayan üreme sağlığı hizmetlerine ve bu konuda bilgi ve eğitime evrensel erişimin sağlanması ve üreme sağlığının ulusal stratejilere ve programlara entegre edilmesi	Amaç 15	15.1 15.2
Amaç 4. Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek		
4.1. 2030'a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli bir ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamalarının ve böylece ilgili ve etkili öğrenme çıktılarının elde edilmesinin sağlanması	Amaç 11	11.3 11.5
4.2. 2030'a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının onları ilköğretime hazır hale getirecek kaliteli okul öncesi eğitimine erişimlerinin güvence altına alınması	Amaç 4	4.5
4.4. 2030'a kadar istihdam, insana yakışır işlerde çalışma ve girişimciliğe yönelik teknik ve mesleki becerileri de kapsayan ilgili becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısının önemli ölçüde artırılması	Amaç 11	11.1
4.7. 2030'a kadar sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları için eğitim, insan hakları, cinsiyet eşitliği, barış ve şiddete başvurmama kültürünün geliştirilmesi, dünya vatandaşlığı ve kültürel çeşitliliğin ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısının takdiri yoluyla bütün öğrenciler tarafından sürdürülebilir kalkınmanın ileriletilmesi için gereken bilgi ve becerinin kazanımının sağlanması	Amaç 2 Amaç 12	2.1 2.2 2.3 2.5 12.1

Tablo 13: Plan Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki Tablosu (Devam)

Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefi	Plan	
	Amaç	Politika ve Tedbir
Amaç 5. Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek		
5.1. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın her yerde sona erdirilmesi	Amaç 2 Amaç 8	2.8 8.1 8.2 8.3
5.2. Kamu alanları ve özel alanlarda, bütün kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, kadın ticareti, cinsel ve her türlü istismarı da kapsayan şiddetin her türünün ortadan kaldırılması	Amaç 2 Amaç 9	2.9 9.1 9.2
5.3. Çocuk evliliği, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması	Amaç 11	11.2
5.4. Ücretsiz bakım ve ev işlerinin kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ve hane ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasının geliştirilmesi yoluyla tanınması ve değer görmesi	Amaç 2 Amaç 3 Amaç 4 Amaç 14	2.4 3.1 4.7 14.2
5.5. Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılımlarının ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasının güvence altına alınması	Amaç 8	8.2
5.6. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferansları sonucunda ortaya çıkan konferans çıktılarına uygun olarak cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına evrensel erişimin sağlanması	Amaç 15	15.1 15.2
5.c. Kadınların ve kız çocuklarının her düzeyde güçlenmeleri için sağlam politikaların ve yasal olarak uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi ve güçlendirilmesi	Amaç 8 Amaç 14	8.2 8.3 14.1

Tablo 13: Plan Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki Tablosu (Devam)

Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefi	Plan	
	Amaç	Politika ve Tedbir
Amaç 8. İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek		
8.5. 2030'a kadar gençler ve engelliler de dâhil bütün kadın ve erkeklerin tam ve üretken istihdama ve insana yakışır işlere erişimlerinin sağlanması ve eşit işe eşit ücret ilkesinin tam olarak benimsenmesi	Amaç 1	1.2
	Amaç 11	11.1
8.6. 2020'ye kadar işsiz ya da eğitim görmeyen gençlerin oranının önemli ölçüde azaltılması	Amaç 11	11.6
8.8. Çalışanların haklarının korunması ve özellikle kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için güvenli çalışma ortamlarının geliştirilmesi	Amaç 1	1.2
	Amaç 12	12.2
	Amaç 14	14.3
		14.4
		14.6
		14.7
Amaç 10. Ülkeler içinde ve arasında eşitsizlikleri azaltmak		
10.2. 2030'a kadar yaşa, cinsiyete, engelliliğe, ırka, etnik kökene, dine, ekonomik ya da başka bir statüye bakılmaksızın herkesin güçlendirilmesi ve sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasının desteklenmesi	Amaç 2	2.7
	Amaç 4	4.6
	Amaç 5	5.5
	Amaç 6	6.5
	Amaç 7	7.3
	Amaç 8	8.1
		8.2
	Amaç 12	12.1
10.4. Özellikle mali, ücret ve sosyal koruma politikaları olmak üzere politikaların benimsenmesi ve eşitliğin giderek daha çok sağlanması	Amaç 3	3.4
	Amaç 4	4.8
	Amaç 14	14.5
		14.8

Tablo 13: Plan Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki Tablosu (Devam)

Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefi	Plan	
	Amaç	Politika ve Tedbir
Amaç 11. Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak		
11.1. 2030’a kadar herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması ve gecekondü mahallelerinin iyileştirilmesi	Amaç 3	3.5
11.3. 2030’a kadar bütün ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin geliştirilmesi ve katılımcı, entegre ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin planlanması ve yönetilmesi için kapasitenin güçlendirilmesi	Amaç 6	6.2 6.4 6.6
11.7. 2030’a kadar özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil alanlara ve kamu alanlarına evrensel erişimlerinin güvence altına alınması	Amaç 6	6.1 6.3
11.a. Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasını güçlendirerek kentsel, kent çevresindeki ve kırsal alanlar arasındaki olumlu ekonomik, sosyal ve çevresel bağlantıların desteklenmesi	Amaç 10	10.1 10.2
	Amaç 13	13.1
Amaç 16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalet erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak		
16.1. Şiddetin tüm biçimlerinin ve şiddete bağlı ölüm oranlarının her yerde büyük ölçüde azaltılması	Amaç 3	3.2 3.3
	Amaç 7	7.2 7.4
	Amaç 9	9.1 9.2
16.6. Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar kurulması	Amaç 1	1.4
	Amaç 5	5.4 5.6

Tablo 13: Plan Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişki Tablosu (Devam)

Sürdürülebilir Kalkınma Amaç ve Hedefi	Plan	
	Amaç	Politika ve Tedbir
16.7. Her düzeyde duyarlı, kapsayıcı, katılımcı ve temsil edici karar verme mekanizmalarının oluşturulması	Amaç 1	1.5
	Amaç 2	2.6
	Amaç 5	5.2 5.3
	Amaç 6	6.2
	Amaç 7	7.1
16.9. 2030'a kadar herkese doğum kaydı dâhil yasal kimlik kazandırılması	Amaç 11	11.3
16.10. Ulusal mevzuata ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak bilgiye kamu erişiminin sağlanması ve temel özgürlüklerin korunması	Amaç 5	5.4

Kaynak: UNDP Türkiye, 2023

3.5. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar

Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm alanına ilişkin 2024-2029 döneminde gerçekleştirilmesi önerilen politikaların hedeflerine ulaşabilmesi için kapsamlı veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Kanıta dayalı politikalar oluşturulması için önerilen araştırma konuları ve modelleri aşağıdadır:

- Ekonomik güçlüklerin aile yaşantısına ve bütünlüğüne olan sosyal ve psikolojik etkileri
- Dijitalleşmenin ve teknoloji kullanımının aile yaşamına çok boyutlu etkileri
- Sanal gerçeklik gibi yeni teknolojik imkânların aile eğitimlerinde kullanılması
- Babalık pratikleri ve deneyimleri
- Dış göçle Türkiye'ye gelen nüfus grubunun yerli aile yapısı üzerindeki etkileri
- Yurt dışına göç eden nitelikli işgücü ve bunun aile yapısına etkileri
- Göçün ve sosyal dışlanmışlığın şiddet olaylarına etkileri
- Çocuğa ve yaşlıya karşı şiddet ve istismar

- Engelli nüfus
- Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi ailelerin yaşam koşulları, karşılaştıkları sorunlar
- Büyük veri (big data), mobil veri, gps verisi, uydu verisi gibi yeni teknolojilere dayalı nüfus verisi elde etme çalışmaları

ÖİK toplantılarında, aile ve nüfus konularında gerçekleştirilecek olan araştırma ve veri oluşturma faaliyetlerinde yenilikçi yöntem ve yaklaşımlar kullanılması gereği vurgulanmıştır.

Bu bağlamda önerilen politika ve uygulama önerileri aşağıdaki gibidir:

- Adres veri tabanına coğrafi kodlu bilginin entegre edilmesi suretiyle mekânsal erişilebilirlik istatistikleri elde edilebilir. Bu durumda bir ailenin okula erişilebilirliği, yaşlıların, engellilerin, çocukların, kadınların huzurevi erişimi, hastaneye erişimi gibi konularda önemli bilgiler elde edilebilir.
- Aile ve nüfus konularında gerçekleştirilecek araştırma faaliyetlerinde özneyi odağa alan nitel araştırma yaklaşımlarına dayalı çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bu araştırmalar doğurganlık tercihleri ve buna yönelik davranışlar hakkında beklentileri ve davranışları incelemelidir.
- Veri ve araştırma açısından geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gerekenler için Resmi İstatistik Programı (RİP) bir platform olarak kullanılabilir.
- Aile ve nüfus konularında farklı nüfus gruplarındaki gelişmeleri izlemek ve süreçleri açıklamak üzere gerçekleştirilecek sosyal araştırmalar uzunlamasına veri toplayacak şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Yurt dışına giden göç konusunda idari kayıtlarda kapsam eksikliği bulunabilmektedir. İlaveten bu nüfus grubunun demografik, ekonomik ve sosyal özellikler kırılımında veri sunumunda güçlüklerle karşılaşmaktadır.
- Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına ilişkin istatistik üretilmiş olmakla birlikte bunlar ilgili kurumlardan gelen talepler nedeniyle temel göstergelerin ötesinde bir detayda yayımlanmamaktadır.

4. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Günümüzde, dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin de aile, nüfus ve demografik dönüşüm sürecinin önemli meydan okumalarıyla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Aile, nüfus ve demografik dönüşüm alanlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili tüm sektörlerde yaşanan gelişmeler, her geçen gün bir yandan yaşamımızı diğer yandan kalkınma sürecimizi yakından etkilemektedir.

Küresel ölçekte yaygınlaşan cinsiyetsizleştirme eğilimleri, çeşitli medya araçları aracılığıyla Türkiye'de de etkili olmaya çalışmakta ve özellikle çocuklar ile gençleri hedef alarak aile yapısını baskıcı bir yaklaşımla tehdit etmektedir.

Türkiye'de aile yapısı giderek değişmekte, geleneksel aile tipolojilerinden çekirdek aileye, hatta tek kişi yaşama ve tek ebeveynli ailelere doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Aileler daha küçük formlara dönüşmesine karşın aile içinde yaşanan sorunlar daha görünür hale gelmektedir. Boşanmalar özellikle evliliklerin ilk yıllarında gerçekleşmekte ve bu durum bazı evlenme kararlarının doğru şekilde verilmediğini göstermektedir. Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri büyük oranda boşanma sürecinde veya boşanmadan hemen sonra meydana gelmektedir. Aile içi şiddet kavramı kadına yönelik şiddetle birlikte özdeşleşmiş halde ele alınmaktadır. Buna mukabil günümüzde çocuk ve yaşlılara yönelik şiddet ve istismar vakaları görünür hale gelmektedir. Covid-19 salgını, aile içi şiddet ve özellikle siber şiddet vakalarında artışa neden olmuştur. Aileler bu olguyla büyük oranda hazırlıksız şekilde karşı karşıya gelmiştir. İlaveten, kadın erkek eşitliği alanında kadınlar lehine elde edilen kazanımların bir bölümünün Covid-19 salgınının oluşturduğu olumsuzluklardan dolayı 2030 yılına kadar kaybedilebileceği veya gerileyebileceği tahmin edilmektedir.

Aile kurmanın başlangıcı olan evlenmeler giderek daha ileri yaşlarda gerçekleşmektedir. 2021 TAYA bulgularına göre kadın ve erkeklerde en yüksek oranda uygun görülen ilk evlenme yaşı, 25-29 yaş grubu olmuştur. Aynı araştırma, 25 yaş civarı gençlerde “maddi kazancın yeterli olmaması” ve “eğitimin tamamlanmamış olması” nedeniyle evlenmelerin ertelendiğini göstermektedir.

Davranışsal bağımlılıklar (kumar, madde, dijital oyunlar vb.) ailelerin karşı karşıya kaldığı önemli sorunlar arasındadır. Kumar ve madde bağımlılığı ailelerin maddi ve sosyal ilişkilere dayalı kaynaklarını tüketerek aile bütünlüğüne zarar vermektedir. Sosyal medya

bağımlılığı ise sadece çocuklar ve ergenler için geçerli değildir. Ailenin yetişkin üyelerinde de bu bağımlılığa rastlanabilmektedir.

Covid-19 salgını, 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremler, çevre ülkelerde yaşanan savaş ve terör olayları nedeniyle ülkemize yönelen göçler, ekonomik sorunlar nedeniyle uygun koşullarda barınma ve konut sahibi olma ailelerin en önemli sorunlarının başında gelmektedir.

Yüksek enflasyon nedeniyle satın alma gücü düşmekte, bu gelişmeler aile hayatına çocuk işçiliği, genç işsizliği, eğitimden ayrılma olarak yansımaktadır. İlaveten, kayıt dışı istihdamın ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri ailelerin sorunları arasında yer almaktadır.

Ailelerin karşılaştığı bu ve benzeri sorunlar karşısında aileyi güçlendirici ve destekleyici nitelikteki hizmetler çeşitlenmekte ve artış göstermektedir. Buna karşın, aileye hizmet sunan sosyal hizmet kurumları halen büyük oranda sorun odaklı çalışmaktadır. Bu nedenle koruyucu ve önleyici hizmetlerde yeteri kadar etkinlik gerçekleştirilememektedir. Yürütülen çalışmaların önleyici tedbirleri içeren ve böylelikle proaktif bir şekilde hareket edilmesini sağlayan yaklaşımlara göre düzenlenmesi gerekmektedir.

ASHB başta olmak üzere aileye yönelik hizmet sunan kurum ve kuruluşlar çoğalmaktadır. Buna karşın aileye yönelik hizmet üreten sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, bazı üniversitelerin araştırma merkezleri ve en büyük oranda da kamu kurumları arasında koordinasyon ve iş birliği sorunları yaşanmaktadır. Bu kurumlar arasında çeşitli ölçeklerde ve kapsamlarda iş birlikleri gerçekleştirilmektedir. Buna karşın bu ilişkilerin sürdürülebilir şekilde kurgulanması gerekmektedir.

Türkiye'deki demografik dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan demografik fırsat penceresinin 2040 yılına kadar devam etmesi beklenmektedir. Dolayısı ile ülkenin sahip olduğu bu demografik sermayeyi yönetmek için önlemler almak önemlidir. Zira günümüzde Türkiye demografik dönüşümde kritik bir eşikte bulunmaktadır; genç nüfus yapısı yerini günden güne yaşlanan nüfus yapısına bırakmaktadır. Nüfus yapısındaki değişimin bir göstergesi olarak bağımlılık oranlarında değişim (çocuk-genç, yaşlı bağımlılık oranı) ailelerin bakım yükü ve işlevlerinde değişim yaşanmasına yol açmaktadır.

Türkiye nüfusu ağırlıklı olarak ülkenin batısında ve kıyı kesimlerinde yaşamaktadır. Özellikle büyük kentlerde gelir dağılımı bozukluğu, kaliteli eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar evlenmelerin ve doğumların azalmasına yol açmaktadır. Kısmi, belirgin hedefleri olmayan ve genel nüfusa yönelik doğurganlık teşviklerinin

doğurganlığın azalmasını önleyemediği anlaşılmaktadır. Türkiye, OECD ülkeleri arasında kadın istihdamının en düşük olduğu ülkeler arasında olmasına karşın doğurganlık düzeyi düşmeye devam etmektedir. Doğurganlık düzeyindeki azalmaya karşın araştırmalar bu dönemde belirli nüfus kesimleri için karşılanmamış aile planlaması ihtiyacının iki misli arttığını da göstermektedir.

Günümüzde Türkiye'ye yönelen göç akımları ülkenin nüfus büyüklüğü ve yapısındaki değişimleri etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir. Türkiye'de Suriyelilerin yanı sıra Ruslar, Ukraynalılar, Afganlar (Peştunlar, Hazarlar vd.) gibi yakın ve uzak coğrafyalardan göçmenler bulunmaktadır. Göçmen sayısında artışın oluşturduğu toplumsal kaygılar ekonomik, sosyal ve siyasal alanda etkilerini göstermektedir.

Covid-19 salgını sonrasında kırsala doğru bir emekli ve yaşlı göçü yönelmiştir. Kırsalda tarımsal üretimde çalışan nüfusun yaş ortalaması yükselmektedir. Mevcut işgücü açığı göçmen/sığınmacı işgücü istihdamı ile karşılanmaya çalışılmaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonunun amacı, mevcut eğilimleri göz önüne alarak ülkemizde aile kurumunda, nüfus yapısında ve demografik dönüşüm dinamiklerindeki sorun alanlarını tespit ederek geleceğe yönelik çözüm önerileri ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, rapor kapsamında dünya ve Türkiye'deki gelişmelere ilişkin mevcut durum incelenmiştir. Bu incelemelerin sonucunda ortaya çıkan tespitleri tartışmak üzere iki yüz yüze ve bir çevrimiçi komisyon toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda katılımcı bir yaklaşımla aile, nüfus ve demografik dönüşüm alanında farklı sektörlerde faaliyet yürüten kurum ve kuruluş temsilcilerinin görüşleri derlenmiştir. Bu toplantılarda katılımcılar özet olarak Türkiye'de aile, nüfus ve demografik dönüşümün dinamiklerinde belirgin ve önemli gelişmelerin yaşandığını ifade etmiştir. Söz konusu gelişmeler toplumsal yapımız, birlik ve beraberliğimiz açısından fırsatları ve riskleri beraberinde getirmektedir. Dolayısı ile bu gelişmeler karşısında, özellikle toplumun en temel ögesi olan aileye odaklanarak ekonomik, sosyal ve kültürel tedbirlerin bütünsel bir stratejik yaklaşımla hayata geçirilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'deki aile, nüfus ve demografik dönüşüm süreci karmaşık ve çeşitli güçlüklerle karşılaşarak yaşanmaktadır. Demografik dönüşüm, aile yapısı ve toplumsal ilişkileri etkilemektedir. Dolayısı ile aile içi yaşamın ve ilişkilerin daha sağlıklı ve güvenilir hale gelmesini sağlayacak ailenin

güçlendirilmesi yönünde politika ve uygulamalara olan ihtiyaç artmaktadır. Bireyselleşmenin ve modernleşmenin toplumsal ilişkilere olan etkilerini aileyi merkeze alan ama komşuluk ve akrabalık ilişkilerini de içerecek şekilde değerlendiren çalışmalara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Aile ve nüfus politikaları alanı göç politikaları, istihdam politikaları, kadın politikaları, çocuk politikaları, eğitim politikaları gibi ilişkili diğer politikalarla bütünleşen bir “ortak alan” halinde ele alınmalıdır.

Bu bağlamda, On İkinci Kalkınma Planı Aile, Nüfus ve Demografik Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu Raporunun gelecekteki demografik dönüşüme hazırlıklı olmak ve ailelerin ihtiyaçlarını karşılayacak politikaları geliştirmesi hususunda rehberlik edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- (1982, 10 18). 01 15, 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden alındı
- 5490 Nüfus Hizmetleri Kanunu. (2006, Mayıs 29). *Kanunlar*. T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü: <https://www.nvi.gov.tr/kanunlar> adresinden alındı
- AA. (2023, Mart 17). *Strateji ve Bütçe Başkanlığının raporu depremlerin yol açtığı kayıp ve hasarı ortaya koydu*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/strateji-ve-butce-baskanliginin-raporu-depremlerin-yol-actigi-kayip-ve-hasari-ortaya-koydu/2848470> adresinden alındı
- Adıbelli, D., Sümen, A., & Teskereci, G. (2021, Mart 26). Domestic violence against women during the Covid-19 pandemic: Turkey sample. *Health Care for Women International*, s. 335-350. doi:<https://doi.org/10.1080/07399332.2021.1885408>
- AFAD. (2023, 04 03). *BASIN DUYURUSU*. 07 10, 2023 tarihinde Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi Hk.: <https://www.afad.gov.tr/genel-hayata-etkili-afet-bolgesi-hk> adresinden alındı
- Altın, G. (2021, Ocak 28). COVID-19 Pandemisi Bağlamında Kadına Karşı Şiddete İlişkin Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, s. 211-255. doi:<https://doi.org/10.33417/tsh.760243>
- ASPB, & HÜNEE. (2015). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- BETAM. (2023, Temmuz 3). *sahibindex Kiralık Konut Piyasası Görünümü: Haziran 2023*. betam bahçeşehir : <https://betam.bahcesehir.edu.tr/2023/06/sahibindex-kiralik-konut-piyasasi-gorunumu-haziran-2023/> adresinden alındı
- BM. (2022, Kasım 9). *Young people reconsidering parenthood due to climate change, UNICEF poll reveals*. UN News Global perspective: <https://news.un.org/en/story/2022/11/1130377> adresinden alındı
- BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi (UN DESA). (2022a, Aralık 25). *World Urbanization Prospects 2018*. United Nations Department of Economic and Social Affairs: <https://population.un.org/wup/> adresinden alındı

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi (UN DESA). (2022b, Aralık 24). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development: <https://sdgs.un.org/2030agenda> adresinden alındı

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi (UN DESA). (2022c, Mayıs 13). *2022 International Day Of Families On “Families And Urbanization”*. United Nations Department of Economic and Social Affairs Social Inclusion: <https://social.desa.un.org/issues/family/events/2022-international-day-of-families-on-families-and-urbanization> adresinden alındı

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü. (2022a). *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf adresinden alındı

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi Nüfus Bölümü. (2022b, Aralık 27). *The 2022 Revision of World Population Prospects*. United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division: <https://population.un.org/wpp/> adresinden alındı

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü (UN DESA). (2023a). *International Day of Families, 15 May*. United Nations Department of Economic and Social Affairs: <https://social.desa.un.org/issues/family/international-day-of-families-15-may> adresinden alındı

BM Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü (UN DESA). (2023b, Mayıs 15). *2023 International Day Of Families On ‘Families And Demographic Change’*. United Nations Department of Economic and Social Affairs Social Inclusion: <https://social.desa.un.org/issues/family/events/2023-international-day-of-families-on-families-and-demographic-change> adresinden alındı

BM Genel Sekreterliği. (2010, Kasım 29). *Follow-up to the 10th anniversary of the International Year of the Family and beyond : report of the Secretary-General*. United Nations Digital Library. adresinden alındı

- BM Kadın Birimi (UN WOMEN). (2020). *Rapid Assessment: The Effects Of Covid-19 on Violence Against Women and Gendered Social Norms Results of Web-Based Surveys From Nine Countries in The Arab States*. UN WOMEN. https://arabstates.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Arab%20States/Attachments/Publications/2021/06/Effects_of_COVID_on_VAW_in_ARAB_STATE_S_July_08_V02%20%281%29.pdf adresinden alındı
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü. (2017, Ekim). *Ulusal İstihdam Stratejisi*. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü: https://www.csgeb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal_istihdam_stratejisi/ adresinden alındı
- DHA. (2021, Eylül 28). “Devlet düzenleyici ve denetleyici fonksiyonuyla ‘kiralık daire krizi’ne müdahale etmeli”. Demirören Haber Ajansı: <https://www.dha.com.tr/ekonomi/devlet-duzenleyici-ve-denetleyici-fonksiyonuyla-kiralik-daire-krizine-mudahale-etmeli-1850952> adresinden alındı
- DPT. (2001). *Aile ve Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (Cilt DPT: 2562 - ÖİK: 578). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT).
- Ergöçmen, B., & Çelik, F. (2022). Türkiye Nüfusunun Değişimi. M. F. Aysan (Dü.) içinde, *Türkiye’de Nüfus ve Toplum* (s. 19-58). İstanbul: T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü.
- Eurostat. (2023, Haziran). *Household composition statistics*. eurostat Statistic Explained: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Household_composition_statistics&curid=29071&oldid=605866 adresinden alındı
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE). (2019). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2018*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK.
- Hançerlioğlu, O. (1986). Aile. O. Hançerlioğlu içinde, *Toplumbilim Sözlüğü* (s. 13). İstanbul: Remzi Kitabevi.

HÜNEE. (2019b). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/yayinlar/2019_tnsa_SR_compressed.pdf adresinden alındı

HÜNEE ve UNFPA. (2022). *Türkiye’de Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı, Küresel Hedefler Yerel Koşullar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA). https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ap-unmetneed-tr_3.pdf adresinden alındı

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022, Aralık 27). *Geçici Koruma*. T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı

IOM. (2022). *World Migration Report 2022*. Geneva: International Organization for Migration. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> adresinden alındı

Kanun No. 6284. (2012, Mart 20). *AİLENİN KORUNMASI VE KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLENMESİNE DAİR KANUN*. Resmî Gazete: [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm#:~:text=a\)%20Kendisine%20ve%20gerekilyorsa%20beraberindeki,rehberlik%20ve%20dan%C4%B1%C5%9Fmanl%C4%B1k%20hizmeti%20verilmesi](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm#:~:text=a)%20Kendisine%20ve%20gerekilyorsa%20beraberindeki,rehberlik%20ve%20dan%C4%B1%C5%9Fmanl%C4%B1k%20hizmeti%20verilmesi). adresinden alındı

Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T., & Seçkiner, P. (2010). *Türkiye’nin Demografik Dönüşümü, Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı, ve Beş Yaş Altı Ölümelerde Değişimler: 1968-2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Könezoglu, B. (2006). *Aile ve Ailenin Korunması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Madeni Hukuk) Anabilim Dalı.

Mesleki Yeterlilik Kurumu. (2022, Aralık 26). *Yeşil Dönüşüm Nedir?* T.C. MESLEKİ YETERLİLİK KURUMU:

- <https://www.myk.gov.tr/page/92#:~:text=Ye%C5%9Fil%20D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm%20Nedir%3F,hem%20de%20%C3%A7evresel%20s%C3%BCr%C3%BCr%C3%BClebilirli%C4%9Fi%20kapsamaktad%C4%B1r.> adresinden alındı
- OECD. (2011). *Doing Better for Families*. OECD: <https://www.oecd.org/social/soc/doingbetterforfamilies.htm> adresinden alındı
- OECD. (2021, 12 19). *OECD.Stats*. 12 19, 2021 tarihinde LFS by sex and age - indicators: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=lfs_sexage_i_r# adresinden alındı
- Polat, A. C. (2021, Ağustos 30). *Yüz yüze eğitimin başlayacak olması, kiralarda artışa neden oldu*. Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yuz-yuze-egitimin-baslayacak-olmasi-kiralarda-artisa-neden-oldu-1864606> adresinden alındı
- Richardson, D., Dugarova, E., Higgins, D., Hirao, K., Karamperidou, D., Mokomane, Z., & Robila, M. (2020). *Families, Family Policy and the Sustainable*. Florence: UNICEF Office of Research – Innocenti.
- Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R., & Özenci, F. (2023). *Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri Durum Değerlendirme Raporu*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi: <https://aybu.edu.tr/gpm/tr/sayfa/4258/Raporlar> adresinden alındı
- Sağlık Bakanlığı. (2023, Mart 17). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021 yayınlanmıştır*. Sağlık Bakanlığı: <https://www.saglik.gov.tr/TR,95109/saglik-istatistikleri-yilligi-2021-yayinlanmistir.html> adresinden alındı
- Sarı, İ., & Özkan, B. (2021, Haziran 25). *Kiralar neden fırladı? ‘2 bin lira olan dairenin fiyatı şimdi...’*. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kiralik-konut-fiyatlari-neden-artti-2-bin-lira-olan-kiralik-dairenin-guncel-fiyati-5-bin-lira-41838953> adresinden alındı
- SENEX. (2022). *Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İzlenmesi: Aralık Ayı*. Antalya: SENEX Yaşlı Çalışmaları Derneği.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2021). *Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi, İş Yaşam Dengesi Türkiye, Norveç ve Seçili AB*

Ülke Örnekleri. Ankara: Sosyal Güvenlik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi.

Sosyal Veri. (2022, Aralık 3). *Türkiye’de Kent Yoksulluğunun İzduşümleri*. sosyalveri: <https://sosyalveri.net/analiz/turkiyede-kent-yoksullugunun-izdusumleri> adresinden alındı

Sosyal Veri. (2023, Mayıs 25). *Hanehalkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı (2006-2021)*. sosyalveri: <https://www.sosyalveri.net/grafik/1895> adresinden alındı

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023, Mart 17). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/> adresinden alındı

Şen, R. B. (2004). Aile Yoksulluğunun Çocuklar Üzerine Etkileri. IV. *Aile Şurası* (s. 157-166). içinde Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022, Aralık 26). *İlk Evim*. TOKİ: <https://a.toki.gov.tr/Projeler/sosyal-konut.html> adresinden alındı

TBMM. (2016, Ekim 12). *Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar İle Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu*. TBMM KÜTÜPHANESİ AÇIK ERİŞİM SİSTEMİ: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/3122?locale-attribute=en> adresinden alındı

TDK. (2022). *GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK*. 05 12, 2023 tarihinde nüfus: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

TÜBA. (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

TÜİK. (2019, Mart 6). *İstatistiklerle Kadın, 2018*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2018-30707> adresinden alındı

- TÜİK. (2020, Mart 31). *Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Isgucu-Anketi-Sonuclari-2019-33807> adresinden alındı
- TÜİK. (2021, Aralık 22). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> adresinden alındı
- TÜİK. (2022a, Ağustos 26). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) adresinden alındı
- TÜİK. (2022b, Aralık 24). *Dünyamızı dönüştürmek için 17 Amaç*. Türkiye İstatistik Kurumu Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları: <https://sdg.tuik.gov.tr/> adresinden alındı
- TÜİK. (2022c, Mart 4). *İstatistiklerle Kadın, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635> adresinden alındı
- TÜİK. (2022d, Aralık 19). *Nüfus ve Konut Sayımı, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-ve-Konut-Sayimi-2021-45866> adresinden alındı
- TÜİK. (2022e, Mayıs 6). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581> adresinden alındı
- TÜİK. (2023a, Şubat 6). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685> adresinden alındı
- TÜİK. (2023b, Mart 17). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2022*. TÜİK Haber Bülteni: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667> adresinden alındı
- TÜİK. (2023c, Mayıs 15). *İstatistiklerle Aile, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683> adresinden alındı

- TÜİK. (2023d, Şubat 24). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437> adresinden alındı
- TÜİK. (2023e, Mayıs 4). *Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2022-49745> adresinden alındı
- TÜİK. (2023f, Mayıs 8). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2022-49746> adresinden alındı
- TÜİK. (2023g, Mayıs 17). *İstatistiklerle Gençlik, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670> adresinden alındı
- TÜİK. (2023h, Haziran 12). *İşgücü İstatistikleri, Nisan 2023*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Nisan-2023-49373> adresinden alındı
- TÜİK. (2023i, Mart 23). *İşgücü İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390> adresinden alındı
- TÜİK. (2023j, Nisan 18). *İstatistiklerle Çocuk, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusunun%20%26%2C5%27,sini%20k%C4%B1z%20%C3%A7ocuklar%20olu%C5%9Fturdu> adresinden alındı
- TÜİK. (2023k, Mayıs 15). *Doğum İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673> adresinden alındı
- TÜİK. (2023k, 07 06). *Dünya Nüfus Günü, 2023*. 07 12, 2023 tarihinde Haber Bülteni: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688> adresinden alındı
- TÜİK. (2023l, Nisan 26). *Hayat Tabloları, 2019-2021*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2019-2021->

45592#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%202018%2D2020%20d%C3%B6neminde%20er
keklerde%2075%2C6%20y%C4%B1l,s%C3%BCresi%20fark%C4%B1%205%2C5%
20y%C4%B1ld%C4%B1r. adresinden alındı

TÜİK. (2023m, Haziran 22). *Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2022-49679> adresinden alındı

TÜİK. (2023n, Mayıs 11). *Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755> adresinden alındı

Türk Medeni Kanunu. (2001, Aralık 22). *Türk Medeni Kanunu*. T.C. Cumhurbaşkanlığı
Mevzuat Bilgi Sistemi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, Ekim 18). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı

Uluslararası Çalışma Örgütü. (2021). *Dünya’da ve Türkiye’de Çalışma Yaşamında Kadın*.
Ankara: ILO Türkiye Ofisi.
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1913/ILO-Kitap.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

UN News. (2022, Nisan 11). *Protection of older persons' rights needed now 'more than ever': Bachelet*. UN News Global perspective Human stories: <https://news.un.org/en/story/2022/04/1116002> adresinden alındı

UNDP. (2022, Ocak 20). *How Just Transition can help deliver the Paris Agreement*. UNDP Climate Promise: <https://climatepromise.undp.org/research-and-reports/how-just-transition-can-help-deliver-paris-agreement> adresinden alındı

UNDP Türkiye. (2023). *Sürdürülebilir kalkınma için Küresel Amaçlar*. kureselamaclar.org: <https://www.kureselamaclar.org/> adresinden alındı

UNFPA. (2023, 07). *Yayınlar*. 07 11, 2023 tarihinde UNFPA ’in Türkiye Depremlerinden Sonra Yeniden İnşa & Dayanıklılık Önerisi: <https://turkiye.unfpa.org/tr/UNFPAIN-Turkiye-Depremlerinden-Sonra-Yeniden-Insa-ve-Dayaniklilik-Onerisi> adresinden alındı

UNICEF. (2022, Aralık 26). *Çocuk işçiliği*. Unicef Türkiye: <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi> adresinden alındı

Winch, R. F. (1963). *Modern Aile (The Modern Family)*. California: Holt, Rinehart and Winston.

Yavuz, S. (2020). Türkiye’de Aile Yapısı ve Kültürü. S. Yavuz, & L. Ersaslan (Dü.) içinde, *Aile Sosyolojisi* (Cilt AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2828, s. 215-249). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

EKLER

Tablo 14: Ek-1 Türkiye’de İş Yaşam Dengesi Uygulamalarında Yasal Mevzuata Yönelik Tespit Edilen Boşluk ve İhtiyaçlar

Dönem	Uygulama	Mevcut Durum		İdeal Durum (Tüm Çalışma Statüleri İçin)	Analiz	
		<i>İzinler</i>	<i>Nakdi Yardımlar</i>		<i>Boşluk</i>	<i>İhtiyaç</i>
Hamilelik Dönemi Uygulamaları	Periyodik Sağlık Kontrolü Hakkı	Hamilelik dönemi boyunca ve doğum sırasında sağlık kontrolleri ücretsiz olarak yapılmaktadır.	İlgisiz	Hamilelik ve doğum süresince tüm sağlık kontrollerinin ücretsiz yapılması	Yok	Yok
	Hamilelikte Riskli İşten Risksiz İşte Çalışmaya Geçiş Hakkı	İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında çalışan tüm hamile kadınların hamileliğini riske atacak işte çalıştırılmaları yasaktır. İşveren işçiyi varsa herhangi bir ücret azaltmasına gitmeksizin risksiz işe geçirmek zorundadır.	İlgisiz	Tüm statülerde çalışan hamilelerin risksiz işe geçiş hakkı	İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında çalışmayan kadınların bu haktan yararlanma hakkı bulunmaması (Ek-9 ev hizmetleri ve bağımsız çalışanlar)	Kapsam dışı olanlar için sağlık raporu ile belgelenmesi halinde doğum öncesi sekiz haftalık sürenin uzatılması

Tablo 14: Ek-1 Türkiye’de İş Yaşam Dengesi Uygulamalarında Yasal Mevzuata Yönelik Tespit Edilen Boşluk ve İhtiyaçlar (Devam)

	İşyerinde Risksiz İş Yoksa Ücretsiz İzin Hakkı	İşverenin çalışan hamile çalışanını çalıştırabileceği iş yoksa kadın işçinin hamileliği boyunca ücretsiz izin alma hakkı bulunmaktadır.	Ücretsiz izinde olduğu dönemde işveren ya da sigorta sisteminden herhangi bir ödeme hakkı bulunmamaktadır.	Gelir desteği sunulan bir ücretsiz izin dönemi	Ücretsiz izin döneminde geliri telafi edici mali destek bulunmaması	Mali destek ödemesi verilmesi
	Doğum Öncesi Analık İzni	8 hafta (5 haftası doğum sonrasına devredilebilir.)	Ücretli (geçici iş göremezlik ödeneği)	Yeterli bir ücretle doğum öncesi analık izni hakkı, bu sürede emeklilik açısından sosyal güvenlik primlerinin ödenmiş gibi değerlendirilmesi	Emeklilik açısından sosyal güvenlik primlerinin bildirilmemesi	Emeklilik açısından sosyal güvenlik primlerinin bildirilmiş sayılması
Doğum Sonrası Uygulamalar	Doğum Sonrası Analık İzni	8 hafta	Ücretli (geçici iş göremezlik ödeneği)	Doğum sonrası analık izni süresinin 16 hafta olması, bu sürede emeklilik açısından sosyal güvenlik primlerinin ödenmiş gibi değerlendirilmesi	Analık izni süresinin kısa olması, emeklilik açısından sosyal güvenlik primlerinin bildirilmemesi	Analık izni süresinin uzatılması, emeklilik açısından sosyal güvenlik primlerinin bildirilmiş sayılması

Tablo 14: Ek-1 Türkiye’de İş Yaşam Dengesi Uygulamalarında Yasal Mevzuata Yönelik Tespit Edilen Boşluk ve İhtiyaçlar (Devam)

	Doğum Sonrası Ücretli Babalık İzni	İş Kanun’na tabi çalışanlar için 5 gün kamu personeli için 10 gün	Ücretli	Yeterli bir babalık izni süresi	İzin süresinin kısalığı	İzin süresinin uzatılması
	Süt İzni (Bakım İzni)	İş Kanununa tabi çalışanlara bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam bir buçuk saat süt izni verilir, çalışanlar bu izni toplu kullanabilmektedir. Devlet memurları için bu süre analık izni bitiminden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saattir. Devlet memurları izni toplu kullanamamaktadır.	Ücretli	Hem anneler hem babalar için süt izninin bakım izni olarak değiştirilerek uygulanması	Babalar için olmaması, çalışma statüleri için ayrı uygulamalar bulunması	Babalar için iznin bakım izni olarak uygulanmaması - statüler arası uygulamada ayrımın kalkması
	Küçük Çocuğu Olan Kadınların Vardiyalı Çalıştırılmaması	Çocuk bir yaşına gelince vardiyalı çalışan annelerin vardiya uygulamasına geri dönmesi	İlgisiz	Çocuk iki yaşına* gelene kadar ebeveynlerin vardiyalı çalıştırılmaması	Vardiyalı çalışmaya geçiş için çocuk yaşının küçük olması, babaların kapsamda olmaması	Vardiyalı çalışmaya geçiş için çocuk yaşının artırılması, babaların kapsama alınması

	Emzirme Ödeneği	İlgisiz	Sigortalı annelere ve eşi sigortalı olmayan babalara tek seferlik emzirme ödeneği ödemesi yapılması	Emzirme ödeneği tutarının çocuğun ilk ayki bakım masraflarını karşılayacak düzeyde olması (2022 için 316 TL)	Mali desteğin yetersizliği	Mali desteğin miktarının artırılması
	Yarım Zamanlı Çalışma Hakkı	İş Kanunu kapsamında çalışanlara analık izni bitiminden itibaren ilk doğumda 60, ikinci doğumlarda ise 180 gün ücretsiz izin-yarım zamanlı çalışma hakkı verilir. Çalışılmayan sürelerin sosyal güvenlik primleri İŞKUR tarafından ödenmektedir. Kamu personeline ise analık izni bitiminden itibaren birinci doğumda iki ay, ikinci doğumda dört ay, sonraki doğumlarda ise altı ay süreyle günlük çalışma süresinin yarısı kadar yarı zamanlı çalışma hakkı tanınmıştır. Çocuğun engelli olması halinde bu süre her statüde çalışan için bir yıl olarak uygulanmaktadır.	İş Kanunu kapsamında bu izin süresinde kadınlara İŞKUR tarafından günlük asgari ücretin brüt tutarı kadar yarım çalışma ödeneği verilmektedir. Devlet personelinin maaşı tam ödenmektedir.	Tüm doğumlarda sürenin ücretli analık izninin bitiminden itibaren 6 ay olarak uygulanması	Sürenin azlığı	Sürenin uzatılması

	Kısmi Süreli Çalışma Hakkı (İş Kanunu 13 üncü maddesi, zorunlu eğitim yaşına gelene kadar, süre belirtilmeden her iki ebeveyne yönelik)	Her iki ebeveynin de çalışması durumunda ebeveynlerden biri öngörülen izinlerinin bitiminden sonra mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden aybaşına kadar <i>kısmi süreli</i> çalışma talebinde bulunabilir. Üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyile birlikte veya münferiden evlat edinenler de çocuğun fiilen teslim edildiği tarihten itibaren bu haktan faydalanır.	Ebeveyne çalıştığı süre kadar ücret ödenmektedir.	Diğer ebeveynin çalışıp çalışmadığına bakmaksızın her iki ebeveynin de hakkı bulunması	Diğer ebeveynin çalışmamasında da kısmi süreli çalışma hakkı verilebilmesi, her iki ebeveyne aynı anda izin verilebilmesi	Her iki ebeveynin de aynı anda kısmi süreli çalışma hakkının bulunmaması
	Yarı Zamanlı Çalışma Hakkı (Devlet memurları)	657 sayılı Kanuna göre doğum yapan memurlar, doğum sonrası analık izninin veya eşi doğum yapan memurlar ise babalık izninin bitiminden, çocuğun mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden aybaşına kadar olan dönemde, ayrıca süt izni verilmeksizin haftalık çalışma saatlerinin normal çalışma süresinin <i>yarısı</i> olarak düzenlenmesini talep edilebilirler.	Memura, yarı zamanlı çalışmaya başladığı tarihi izleyen aybaşından itibaren, mali haklar ile sosyal yardımlarına ilişkin her bir ödeme unsurunun yarısı esas alınarak ödeme yapılır.	657 sayılı Kanun'daki hükmün uygulanması için yönetmelik düzenlenmesi	İkincil mevzuatın düzenlenmemesi	İkincil mevzuatın düzenlenmesi

	Ebeveyn İzni- Ücretsiz İzin Hakkı (4/a kapsamındakil er 6 ay, kamu 24 ay)	İş Kanunu kapsamında çalışan annelere analık izni bitiminden itibaren altı aya kadar ücretsiz izin verilebilmektedir. Devlet memurlarında annelere analık izni bitiminden itibaren, babalara doğumdan itibaren 24 aya kadar ücretsiz izin verilebilmektedir. Bu sürelerde sosyal güvenlik primleri ödenmemekte, kişiler isterse bu süreleri borçlanabilmektedir.	Ücretsiz	Tüm statülerde çalışanlar için izin süresinin 24 ay olarak uygulanması ve her iki ebeveyn için de geçerli olması, belirli bir süresinin ücretli olması, izin süresince sosyal güvenlik primlerinin ödenmiş gibi kabul edilmesi.	İş Kanunu kapsamında çalışanlar da babalara ücretsiz izin hakkı olmaması, herhangi bir ödenek verilmemesi, sosyal güvenlik primlerinin ödenmemesi	İş Kanunu kapsamında çalışan babalara da ücretsiz izin hakkı verilmesi, tüm çalışma statüleri için belirli bir süre ödenek verilmesi, izin alınan sürenin yarısı kadar sosyal güvenlik primlerinin ödenmiş olarak kabul edilmesi
	Doğum Yardımları	İlgisiz	Tüm Türk vatandaşlarına ilk doğumda 300 TL, ikinci doğumda 400 TL, üçüncü doğumda 600 TL doğum yardımı ödenir.	Doğumda Türk vatandaşlarına ödeme yapılması	Yok	Yok
	Devlet Memurları İçin Aile Yardımları	İlgisiz	Evli memurlara çalışmayan eşleri ve çocukları için aile yardımı ödeniği ödenmektedir.	Tüm statülerde ücretli çalışan herkese uygulanması	Özel sektör işçilerinde işverenin isteğine bağlı olmadan herkes tanınan bir hak olmaması	Tüm statüler de ücretli çalışanlar için zorunlu olması

Genel Uygulamalar	Refakat İzni	Devlet memurunun bakmakla yükümlü olduğu veya memur refakat etmediği takdirde hayatı tehlikeye girecek çocuklarından birinin (ana, baba, eş de dâhildir) ağır bir kaza geçirmesi veya tedavisi uzun süren bir hastalığının bulunması hallerinde, bu hallerin sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesi şartıyla, aylık ve özlük hakları korunarak, üç aya kadar izin verilmektedir.	Devlet memuruna maaşının tamamı ödenmektedir.	Tüm statülerde ücretli çalışan herkese uygulanması	İş Kanunu'na tabi çalışanlara refakat izni bulunmaması	İş Kanunu'na tabi çalışanlara da refakat izni verilebilmesi
	Uzaktan Çalışma Hakkı	2021 yılında yapılan düzenleme ile İş Kanunu kapsamında çalışanlara talepleri ve işverenle anlaşmaları halinde uzaktan çalışabilmeleri hakkı getirilmiştir.	İlgisiz	İşin şartları el verdiği sürece isteyenlerin uzaktan çalışabilmesi	Devlet memurlarının hakkının olmaması	Tüm çalışma statüleri için uzaktan çalışabilme imkânı getirilmesi

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2021